URSULA SCHIOPU

CRIZA DE ORIGINALITATE LA ADOLESCENȚI

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ, R.A. BUCUREŞTI

URSULA ŞCHIOPU

CRIZA DE ORIGINALITATE LA ADOLESCENŢI

Ediţia a II-a, revizuită şi adăugită

ANDRIEŞ C. LUCIAN
Nr 2598
Biblioteca Personală

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ, R.A., BUCUREŞTI

Redactor: SENA STĂNESCU
Tehnoredactor: ION MIREA
Grafician copertă: ELENA DRĂGULELEI DUMITRU

ISBN 973-30-5381-3

© Copyright (1997). Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, R.A.

Adolescenților de pretutindeni . . .

Pledoaria pentru o nouă ediție a acestei lucrări are la bază faptul că adolescentul zilelor noastre trăiește mai neliniștit căutările de sine, se întreabă mai mult: „cine sunt eu?", „ce pot?", „ce știu?", „cât?", „ce cred alții că aș fi?": „cum mă văd?" ... și aceasta pentru că lumea a devenit mai complexă, viața mai dură, într-un fel și cerințele de competiție socială și de implicare în viața socială mai la ordinea zilei.

Adolescenții trăiesc soluții de viață încărcate de arzătoare creație și o sete de originalitate, exprimate prin conduite și îmbrăcăminte excentrice, prin reacții bizare, neașteptate și complexe din punct de vedere explicativ. La acestea se adaugă și faptul că prin căutarea originalității, ca formă de exprimare a unei identități ce se vrea remarcată, are loc un consum de originalitate cu totul deosebit în perioadele pubertății și adolescenței.

Toate acestea pun în evidență încă un fapt, și anume acela că adolescenții de azi nu seamănă cu cei de înainte cu 20—30 de ani și mai ales cu cei de acum 40—50 de ani (cum se întâmplă de altfel cu toate vârstele), fapt ce a lărgit înțelegerea ideii că există o dezvoltare seculară nu numai a omului cu trebuințele și realizările, dar și cu forțele lui și că există și o adolescență ce *arde* temporalitatea progreselor sociale. Prin aceste aspecte adolescența zilelor noastre depășește denumirea de *fază de trecere* sau *de tranziție* și aspiră (ca și adolescenții, de fapt), la statutul de fază a vieții omului, a doua fază a vieții lui. Îi rămâne totuși atributul de a „naște" personalitatea omului adult, fază de trecere fiind tinerețea cu adaptarea familială nouă (cu proprii copii) și adaptare la exercitarea activă a profesiei. Urmează fazele adulte și fazele de regresie.

Date fiind toate acestea ne simțim obligați de a diseca nu numai mutațiile seculare ale adolescenței și caracteristicile crizei de originalitate ca o fază mai implicată în produsele progresului social, cu fațetele strălucitoare și întunecate, ci și morfologia originalității ce o caracterizează — și ofertele de dezvoltare personală și socială pe care le conturează.

AUTOAREA

Capitolul I

CRIZELE ŞI CONOTAŢIILE LOR. CRIZA DE DEZVOLTARE ŞI CRIZA DE ORIGINALITATE

Aşa cum se ştie, criza de originalitate a adolescentului este şi o criză de dezvoltare a acestuia.

Cuvântul *criză* se foloseşte adeseori şi în multe feluri. Noi ne vom referi la tipurile de crize mai evidente şi mai cunoscute, legate de condiţia umană. În genere crizele pot fi ample, sociale sau mai individualizate (personale).

— Crizele individuale pot fi *circumstanţiale sau situaţionale* şi *de dezvoltare*. Ambele sunt influenţate puternic de crizele sociale dintre care mai ales de cele economice. Dintre crizele individuale situaţionale mai cunoscute şi disecate din punct de vedere compoziţional, sunt crizele de conştiinţă, cele de nervi ori cele legate de tot felul de încurcături şi de stresuri, cu alte cuvinte sunt crize ale Sinelui aflat în dificultăţi. Deşi foarte intense ele sunt pasagere. Cumulate pot însă modifica starea dispoziţională (de fond) a psihicului şi se pot transforma în tulburări psihice, uneori grave. Când nu ating astfel de praguri de intensitate au roluri pozitive de adjustări de comportamente, şi contribuie la dezvoltarea autocontrolului şi la înţelegerea mai bună a celorlalţi...

— Datorită faptului că toate crizele generează schimbări, ele (crizele) provoacă toate resursele psihice, inclusiv imaginaţia, inteligenţa şi voinţa mai activ cu intensităţi diferite, în funcţie de situaţie.

Criza de originalitate este o criză de dezvoltare, de aceea are un caracter mai universal. Se manifestă şi este specifică perioadei pubertăţii şi adolescenţei. Este criza cea mai complexă din viaţa omului modern, pentru că este provocată de un fenomen complex de transformare a copilului în adult, schimbându-i starea biologică de fond, statutul de vârstă, cel social, cel civil, cel privind ce se aşteaptă de la el dinspre societate, dar şi cerinţele lui noi legate de aceste schimbări şi de antrenarea funcţională a identităţii sexuale. În timpul acestei crize de dezvoltare are loc o reconstituire psihică generală, însoţită de formarea şi consolidarea unei noi personalităţi, cu noi aspiraţii, dorinţe, idealuri, dar mai ales cu noi

responsabilități pe care începe să le decodifice ca semnificație și semnificație. De aceea această criză a fost considerată ca un fel de „a doua naștere", termen la care ne-am mai referit și ne vom mai referi.

Această criză realizează convertirea și socializarea personalității și a inteligenței, dar și o creștere și socializare a creativității (inclusiv a aceleia incluse în imaginea de sine). Se știe că în genere creativitatea este specifică omului, foarte de timpuriu. În actele de gândire timpurii ea ajută la conjugarea fenomenelor între ele. Le conferă identitate și folosință reală și potențială. Jocul este în acest sens exemplul cel mai potrivit. În joc, copilul conferă scenarii unei conduite simple, o împodobește cu intenții, creează identități și acțiuni imaginare, devine medic, soră de caritate, șofer, orice, chiar stafie sau urs, cal, autoturism etc. În perioadele pubertății și adolescenței imaginația operează cu capacitatea de convertire a intereselor spre domeniile culturii, tehnicii, a artelor și a sportului care devin domenii de implicație în care se constituie aspirații, interese, se fac măsurări de abilități și prin eforturi de automăsurătoare se caută aptitudini disponibile. Criza de originalitate implică și jucarea rolului adult, organizând intern o exprimare de unicat a forțelor de replică umană posibilă, față de forțele determinismului exogen ceea ce echivalează cu o implicare demiurgică umană în folosirea capacităților de „facere" în care se implică și mitul forței cuvântului în sensul aforistic de „la început a fost cuvântul"... și se implică bineînțeles și mitul „fructului oprit". În fazele pubertății și adolescenței se consumă metaforic legenda păcatului originar...

La nivelul clasei a V-a societatea modifică sistemul și cadrul școlarizării în sensul că elevul are mai mulți profesori și mai ordonate și delimitate materiile de învățare. Modificările programelor de activitate intelectuală este profundă și selectivă. Schimbarea produce o mare deosebire între randamentul copiilor la învățare în clasele elementare (primare) și cel al elevilor din gimnazii. Notele devin mult mai selective și mediile mai mici. Fiecare profesor are alt sistem de predare, de solicitare și antrenare a elevilor în activitățile de învățare și generează o mai largă formă de situații de învățare și multe din ele solicită mai mult funcția de spectator decât de „actor". În schimb, viața socială din școală și din afara școlii devine mai provocatoare psihic și mai interesantă. Acestea încep să solicite roluri de actori, cerințe de implicare, de apartenență la numeroase roluri noi ce încep să fie trăite mai altfel, mai intens. În general trăirea independenței este mai activă.

Adolescentul sau puberul trece strada în momentul critic de schimbarea semaforului, cei din jur se scandalizează pentru că a produs puțină dezordine în circulație — sau ieșind de la școală puberii merg în grupuri, vorbesc tare, gesticulează, ocupă trotuarul ... indignând trecătorii. Multe, multe situații de acest fel se produc zilnic.

Înainte cu 10—15 ani criza de dezvoltare la adolescenți se considera ca un fel de rezultat al unor deficiențe educative sau desincronizări prea

mari între educația din familie și aceea din școală sau ambele, și prin efectul lor de demolare a liniarității dezvoltării psihice. Nu am vrea să se creadă că azi vedem rolul educației mai puțin important, chiar dacă există o importantă modificare și pe acest plan pe care nu putem să-l ignorăm. În acest sens există o mult mai amplă cuprindere de teme noi în programele școlare din ultimii ani, o mai mare cantitate de cunoștințe mai implicate în procesele de instruire școlară. Nu putem ignora nici faptul că școala și tot sistemul de învățământ se află într-o perioadă de trecere concordantă cu trecerile ce se petrec în viața socială și în tensiunile și stările ei. La aceasta se adaugă însă alt fapt important. Cantitatea de cunoștințe care circulă liber în viața socială culturală a crescut foarte mult. Asistăm nu numai la o babilonie a comunicării cum spunea AIFTIMICA (într-o lucrare tipărită prin 1978), ci și la o implicație puternică în viața planetară și chiar în spațiul extrasistem solar. Se poate considera că și acest fapt de implicație reificată a omului a făcut să crească cu câteva grade agresivitatea sa la toate latitudinile și longitudinile planetare... și implicit s-a creat o cerință universală de depășire a crizei umane totale. Ca atare, informațiile școlare sunt puternic depășite din punct de vedere creativ prin cunoștințele de circulație liberă din societate. Or, aceste ultime informații ce se cer organizate în cunoștințe sunt încărcate de tensiuni care au și ele forțe de influențe foarte mari nu numai de informație ci și de implicație. Acest fenomen are mare importanță pentru că îi conferă puberului și adolescentului o identitate specifică pe care nu a avut-o înainte nici o generație de tineri în felul în care o trăiesc generațiile actuale... Ca atare există un fel de identitate a adolescentului modern, foarte diferită de aceea a adolescenților din toate generațiile de până la cele din zilele noastre. Fără îndoială nu toți adolescenții cunosc toate dimensiunile acestui mediu de cultură modernă, dar nici un adolescent sau persoană de altă vârstă nu va cunoaște în totalitate însă acest mediu. El palpită în mentalitatea de acceptanță ca existent, el este al oamenilor secolului al XX-lea în finalul său, și mai ales al adolescenților, pentru că acest mediu uriaș se temporizează ca acceptanță, modificând acceptanțele posibilului și ale devenirii și creând un fond de implicație a adolescentului într-o lume mult mai vastă decât cea reală, dar potențial așteptată, considerată de adolescent ca a generației sale mai mult decât a generațiilor mai mature care nu mai vor fi când acest nou univers (cu dimensiuni virtuale azi) va deveni existențial concret. Or, acestea sunt forme de viață incitante care au o structură mai aparte ce creează noi meditații privind poate cel mai interesant și semnificativ aspect al „crizei de originalitate". Mai mult de 60% dintre puberii ce trăiesc imaginar aceste dorințe știu să lucreze cu computerul, știu să înregistreze filme de pe TV sau competiții sportive și știu ce diferențe sunt între mărcile de autoturisme. De aceea, adolescentul zilelor noastre visează... un computer de ultimă oră... un televizor color... și o mașină personală...

Capitolul II

CÂTEVA CONOTAȚII ISTORICE

Fără îndoială analiza psihologică are o mai complexă cuprindere a perioadei adolescenței și a caracteristicilor reprezentative ce se constituie în decursul ei. În esență această perioadă se dezvoltă între 10 și 14 ani — ca perioadă a începutului maturizării, între 14 și 18 ani — ca perioadă a adolescenței propriu-zise și între 18 și 25 de ani — ca perioadă a adolescenței prelungite. Fără îndoială există în aceste perioade o individualizare foarte mare ce incită la discuții. Mai presus de toate se pune însă o problemă mai deosebită, legată de această diversitate de integrare în vârste și forme de desfășurări ale adolescenței, dar mai ales, o latură a diferențelor de optică ale diferiților autori cu privire la ce este în esență baza de plecare a dezvoltării psihice în adolescență și direcțiile spre care are loc dezvoltarea. Aceste întrebări ne-au fost sugerate de faptul că J. J. ROUSSEAU (1712—1878) în lucrarea sa *Emil sau despre educație* a afirmat teza că atunci când adolescentul este cuminte, generos, receptiv, societatea este mai tensionată. Omul este, după ROUSSEAU, bun de la natură. În 1911 a apărut lucrarea lui ST. HALL *Adolescence, its Psychology, and its relations in Psychology, sex, crim, religion and Education*, lucrare în care portretistica psihologică a adolescentului a fost prezentată ca fragilă, implicată într-un fel de trecere prin păcatul originar. S-a schimbat adolescentul sau optica celor doi autori a fost generată de mentalitatea sau viața lor sau de mentalitatea nouă ce s-a format în timp cu privire la adolescenți? Problema este destul de complicată și aceasta deoarece J. J. ROUSSEAU a fost un orfan ce a trăit mai întâi terorizat de un prelat, apoi într-un orfelinat și i-a plăcut să vagabondeze în copilărie și adolescență, pe când St. Hall a fost fiu de fermier și a trăit mai mult în medii intelectuale, l-a cunoscut pe W. WUNDT la Leipzig unde și-a perfecționat studiile, l-a cunoscut pe S. FREUD și pe C. G. JUNG, pe care i-a invitat la Clark University în 1909 (U.S.A.). Iată că debutul studiilor mai consistente privind perioada adolescenței au pus în evidență dilema: omul bun și omul rău. Până la sfârșitul secolului al XX-lea interesul pentru puberi și adolescenți a crescut mereu și a dus la accente

mai numeroase privind un adolescent provenit dintr-un copil relativ cuminte, cam tulburat de deschiderea spre viață și de transformările biologice și de metabolism ce se instaurează spre pubertate și duc la impulsuri și obsesii erotice, maturizare a sexualității dar și la constituirea de responsabilități și cerințe de a opta pentru o profesie. Modelul de adolescent al lui St. Hall a fost acceptat, modelat, diversificat și legat mai mult de revoluția tehnico-științifică (R.T.S.) și de influențele vieții sociale cu sporiri semnificative de informații de aspirații spre confort material și cultural. În acest context a devenit acceptată ideea că adolescentul caută cu ardoare ceea ce este nou, că acceptă și chiar provoacă imprevizibilul, că adaptarea stimulează o dezvoltare psihică inegală în structurile de fond psihice și că pot să apară structuri psihice asimetrice, stări critice etc. la adolescent.

Autori de referință precum A. GESELL, M. DEBESSE, H. WALLON, BIANCA și RÉNÉ ZAZZO, A. ÖSTERIETH și mulți alții au început să fie preocupați de adolescentul modern, prezentând prin portretisticile psihice sondate o ființă ce trăia sub ochii lor și o altă problemă importantă, și anume, problema diversității foarte mari a tipologiei adolescenților. — St. HALL a considerat (sub influențele darvinismului) dezvoltarea ontogenică drept o repetare concentrată a celei filogenetice. A considerat că adolescentul trăiește intens cel puțin 12 contradicții după ieșirea din starea de copil supus mitologiei psihologice. Enumerăm câteva dintre ele: conflictul dintre dorința de independență și aceea de dependență, conflictul dintre starea de implicație socială în responsabilități (ca aceea de activități școlare) și starea de delăsare, conflictul dintre atenție și bunăvoință față de cei din jur și nepolitețe, obrăznicii și tendințe de singurătate, conflictul dintre reacțiile absurde, neprevăzute și dorința de a trece neobservat și neangajat, conflictul dintre excese de ordine și de dezordine (mai accentuată) și conflictul dintre afirmarea de sine excesivă și timiditate.

O contribuție de mare finețe în descrierea pubertății a adus-o ARNOLD GESELL (1880—1961). A fost primul psiholog care a folosit în mod intensiv filmarea ca metodă observativă (14—16 000 m de film) la clinica de la YALE mai ales. În lucrarea *Youth, the years from ten to sixteen* (1956) GESELL împreună cu colaboratorii săi F. L. ILG și L. BATES-AMES a efectuat o descriere foarte complexă a acestei perioade din viața omului. GESELL a introdus foarte multă rigoare și sistematizare descriptivă cu semnalări ale progreselor și achizițiilor de progres psihic înregistrate în pubertate prin cercetările sale.

Între timp, în Europa s-au ocupat de studiul adolescenților gestaltiștii cu o importantă contribuție a lui KURT LEWIN și S. FREUD, deși optica acestuia din urmă a fost mult discutată. FREUD nu s-a ocupat în mod special de adolescenți, dar a dat o bază și un impuls studiilor legate de dezvoltarea erotismului, inclusiv de socializarea lui încă în copilărie în familie prin formarea complexelor de intrusiune (Cain, Diana,

Electra, Edip). A demolat ideea inocenței primordiale din copilărie, fapt ce a atras multe reacții dure față de el. Neofreudiștii au mutat interesul de pe copil pe adolescent reactivând metafora celei de a doua nașteri (preluată de la J. J. ROUSSEAU). Referindu-se la modelul abisal al psihicului S. FREUD a considerat că după 12 ani se dezvoltă numeroase mecanisme de apărare ale Eului, cum ar fi raționalizarea Eului prin dezvoltarea de numeroase mecanisme de apărare. Raționalizarea Eului aduce cu sine raționalizarea treptată a situațiilor, negarea a ceea ce nu este convenabil în ele. De asemenea s-a referit la constituirea de structuri de refulare, de proiecție, de sublimare și altruism ceea ce schimbă structurile implicației în situație. S-a referit și la constituirea după 12 ani a unor tensiuni interioare încărcate de trăiri episodice concomitente a unor momente de viață cu altele corectoare imaginate (prin visare) și a subliniat faptul că după această vârstă se intră în dueluri interne aproape continui. Unele dintre acestea sunt legate de cerințele de satisfacere a impulsurilor, care încep să devină tot mai active (inclusiv cele sexuale), altele sunt centrate pe cenzurarea supraeului (cenzor moral al psihicului). A treia direcție este de cenzurare a mediului prin ideea și trăirea libertății interioare a vieții subiective complementară celei obiective. Viața subiectivă este prezentată de FREUD ca ascunsă față de ceilalți. Tot FREUD a subliniat faptul că în adolescență se constituie o mai puternică și continuă concurență între principiul plăcerii și cel al realității. În același sens A. ADLER a considerat că în adolescență se intensifică complexul de inferioritate sau cel de superioritate. Psihologii europeni au fost mai atrași de dezvoltarea compoziției psihicului în adolescență. Soții B. și R. ZAZZO au abordat astfel adolescentul. Cel care a conturat însă ideea „Crizei de originalitate" a adolescenților a fost M. DEBESSE (1903—1985) prin lucrarea *La crize de l'originalité juvenille* (1937). Printre autorii ce s-au ocupat de adolescenți îl enumerăm și pe L. RAPPAPORT care a enumerat cinci probleme proprii adolescenței: prima este a sexualității și identificării rolului sexual cu funcționalitatea și impetuozitatea acesteia; a doua este a identității încărcate de nesiguranță socială, a treia privește trăirea marginalizării datorită atitudinilor adolescentului (fapt ce accentuează nesiguranța socială), adică faptul că informal și formal puberul nu se mai bucură de privilegiile copilăriei dar nici de cele ale adulților. La acestea se adaugă o dezordine evidentă în interesele și chiar în statutul existențial al adolescentului trăite ca atare. Și G. GOLDMAN și D. RICSMANN (1969) s-au referit la trăirea de către adolescent a unor stări de conformism și complementar de rebeliuni. L. RAPPAPORT ca și FRIEDEMBERG și alții au evocat rebeliunile tinerilor din anii 1968—1969. La fel J. M. LACAN și ERICK ERIKSON care l-au descris pe Hitler ca pe un adolescent întârziat ultrapervers. Și alte personalități implicate în ororile celui de al doilea război mondial au fost descrișii ca adolescenți denaturați. Ideea agresivității adolescenților ca trăsătură de generație a fost persistentă la unii autori ca

H. S. SULLIVAN, MacKINNEY, L. P. FITZGERALD, E. H. STROMMEN ori J. E. HURROCKS etc. Şi psihologii A. LEONTIEV ori A. R. LURIA (ambii din fosta Uniune Sovietică) au avut în atenţie mai ales adaptarea socială a adolescenţilor şi dificultăţile legate de aceasta.

Printre psihologii români care s-au ocupat de adolescenţi din optica tensiunii de trecere de la fazele copilăriei la cele ale stărilor adulte enumerăm pe I. POPESCU-TEIUŞAN (1943) şi pe G. GERGIADE (1934), iar în a doua parte a sec. al XX-lea AL. ROŞCA şi A. CHIRCEV (Univ. CLUJ), STELA TEODORESCU (Univ. Iaşi), într-o optică mai modernă şi de la Univ. Bucureşti URSULA ŞCHIOPU (1963, 1978), apoi în trei ediţii de *Psihologia vârstelor* împreună cu E. VERZA (1981, 1994, 1997) în lucrarea *Criza de originalitate la adolescenţi* (1974). Atragem atenţia asupra a două lucrări interesante: prima *Adolescenţă şi adaptare*, red. P. BRANZEI (culegere de studii a psihologilor de la Iaşi) şi o lucrare semnată de G. L. PAMFIL şi OGODESCU care cuprinde o abordare ontologică a structurării identităţii ca structură complementară de eu-tu-el (ea), în 1970. La acestea se adaugă lucrări remarcabile ce au în atenţie problemele adolescenţilor efectuate de T. RUDICĂ, A. NECULAU, T. PRUNĂ, A. COSMOVICI, dar şi I. RADU şi D. SALADE de la Univ. din Cluj, care au avut interesante referiri la problemele adolescenţei, ultimul fiind contribuant în problemele alegerii profesiunilor de către adolescenţi.

După E. ERIKSON în fiecare stadiu al vieţii se constituie structuri adaptive şi de interrelaţionare diferite în contextul influenţelor creşterii şi a socializării conduitelor, a personalităţii în evoluţie. Până în perioada adolescenţei se trece (în primul an de viaţă) prin structura dual㠠de motivaţii ale reacţiilor prin stări de *încredere—neîncredere*, privind mai ales conduitele faţă de mama. În stadiul al doilea de dezvoltare se conturează şi activează atitudini de *autonomie versus îndoială*, în privinţa propriilor alegeri şi ca efecte de reflux se conturează trăirea *ruşinii*. Este stadiul consolidării mersului şi al dezvoltării primare a vorbirii. În stadiul următor (4—5 ani) are loc o centrare pe *iniţiative versus sentimente de vinovăţie* în cazuri de nereuşite. *Iniţiativa* stimulează imaginaţia ca formă de permanentă căutare şi ca formă de expresie a condensării experienţei personale în mirajul jocului ca activitate scenaristă şi replică la/şi de viaţă ce se cucereşte impresiv iar *vinovăţia* apare ca trăire şi expresie a căutării neizbutite şi ca abordare de subiecte de joc ale nepermisului care este intuit ca atare. Între 6 şi 11 ani se conturează învăţarea *sârguinţei* (prin viaţa şcolară) *versus inferiorizarea*, ce se conturează sub presiunea trăirii competiţiilor, ca recunoaştere a incompetenţei ce se trăieşte dureros şi adesea tragic.

În perioada pubertăţii are loc *conştientizarea identităţii, a Eului, versus confuzia de roluri*. E. ERIKSON lărgeşte socializarea şi determinismul acesteia prin această bipolaritate pe care o consideră ca fiind a pubertăţii şi adolescenţei (între 12 şi 18 ani). Identitatea, conştientizarea

Eului se trăiește cu multă ardoare, confuzia rolurilor este foarte tulburătoare. Prin prima se întăresc încrederea, inițiativa și autonomia, a doua implică adolescentul în tot felul de roluri și identificări, chiar și cu roluri negative și implică tendințe delincvente uneori, antisociale, identificări cu roluri negative întărind îndoiala, inferiorizarea, rușinea și neîncrederea fapt ce explică nu de puține ori fuga de acasă, fuga din mediul de proveniență. Și în privința conduitelor cu sexul opus se manifestă forme de confuzii de roluri și se intră în capcane periculoase. Eșecurile Eului nu sunt de nerecuperat în stadiile următoare.

Toate studiile la care ne-am referit pun în evidență faptul că adolescența este o perioadă complexă, poate este perioada celor mai multe și grave decizii ce trebuiesc luate sub presiunea curiozității și a tentațiilor, cu numeroși spectatori și trasee de dezvoltare umană. În linii mari adolescentul se întâlnește, El, devenit mereu altul, cu miracolele lumii înconjurătoare, despovărat de animism și de cenzurile adulte în care credea, încleștat într-un determinism complex cu multe necunoscute. Se întâlnește cu ideea apartenenței de neam, de religie, de familia mai largă sau mai restrânsă, cu apartenența de sex, de școală și cultură a timpului, de statutele din grupurile de apartenență etc. Se întâlnește cu ordinea socială condusă și supravegheată prin legi... și mai subtil și adesea proscris prin tradiții și mentalități, prin stilul și tradițiile de acceptanțe și rejectare din comportamente. Ce e permis și amuzant la un copil, nu-i este permis unui tânăr, complementar ceea ce i se cuvine unui om în vârstă, nu-i este permis unei persoane cu 25 de ani mai tânără; ce-i este permis unei femei tinere este caraghios la o femeie în vârstă sau să spunem unui bărbat. Nuanțele în acest sens sunt și mai sensibile în unele privințe. În acest sens se acceptă total faptul că un copil nu înțelege totdeauna ce i se cuvine și ce nu. Această toleranță este considerată anormală pentru vârstele adolescenței. O ultimă problemă pe care dorim să o abordăm se referă la conotația de „criză de originalitate". Fără îndoială criza adolescenților este o criză de dezvoltare. Dat fiind însă faptul că procesul adaptării este complex și tensionat în lumea modernă și solicită în permanență soluții noi, ale imaginației „de implicație", subtile, dar și reacții improvizate și negândite uneori, dată fiind și cantitatea uriașă de creativitate ce circulă liber potențială în viața socială și adolescentul trăiește o puternică stimulație de originalitate prin provocările latente și ambigui, excitante din mediu. Originalitatea se implică în conduite, interese, aspirații ceea ce înseamnă că provoacă mereu adolescentul în direcția exprimării de sine. Aceasta înseamnă că originalitatea se manifestă față de sine, chiar și față de grupul de apartenență și de generație. Tentele ei sunt uneori stridente și excentrice adeseori (nu numai în conduite ci și în îmbrăcăminte ori înfățișare, coafură ... etc.).

Trebuințele, forțele de cunoaștere, cunoștințele disponibile, capacitățile de creație și realizări ale adolescentului din acest ultim deceniu al

sec. al XX-lea nu mai suportă comparații cu adolescenții trecutului, prin faptul că la toți au crescut forțele de creativitate și cuprindere tot mai largă a universului. De aceea, adolescența se consideră o fază a vieții umane. Tot de aceea există obligația de a diseca mutațiile ce se manifestă în structurile personalității ei totale și de a surprinde constituirea, tendințele și evoluția crizei de originalitate care chiar dacă este o caracteristică ce pune originalitatea adaptativă pe prim plan demonstrează că viața socială solicită o cantitate și mai mare de originalitate existențială pentru adolescent, pentru satisfacerea traseului de forță care i se cere (și se află implicat în existența cea de toate zilele). Criza de creativitate stă la baza conturării de noi faze pentru adulții de mâine, dându-le poate o altă strălucire.

Chiar dacă acest proces are și fațete întunecate, pubertatea și adolescența constituie o fază de viață de mare interes și bineînțeles de restructurări profunde centrate pe caracteristicile realiste ale lumii și vieții și generează constituiri de responsabilități de sine, mai conturate și atenție mai mare față de ce se poate include în orice situație. La acestea se adaugă faptul că în același timp se constituie în viața socială o restructurare latentă privind responsabilitățile educative și ofertele sociale față de adolescenți prin cunoașterea lor mai tolerantă dar și mai analitică și pozitivă afectiv.

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2598
Biblioteca Personală

Capitolul III

PRESIUNEA INTEROGAȚIEI „CINE SUNT EU?"

Prin studiile celor citați în capitolul anterior, dar și prin studiile și cercetările lui M. DEBESSE (1942) care a folosit printre primii termenul de „criză de originalitate", ca și prin studiile lui ÖSTERIETH (1966) ale lui ROUSSELET J. (1963), ori ale lui I. TANNER (1963) s-au conturat în psihologia modernă portrete tot mai complexe ale adolescenților.

Ideea portretisticii variate a adolescenților a fost influențată mai ales de St. HALL (la care ne-am referit deja mai pe larg în capitolul anterior). Fără îndoială portretul adolescentului dificil justifică din afară ideea că adolescentul devine dificil în multe cazuri. Sublinierea acestei idei în literatura de specialitate (insistența în această privință) are la bază dorința specialiștilor de a fi de ajutor și a dezamorsa alarma generată de manifestările adesea derutante ale adolescenților, atribuindu-le schimbărilor prin care se caracterizează trecerea acestei etape prin viața socială și prin caracteristici mai deosebite legate de maturizare și de adaptarea la aceasta. Chiar sub denumirea de „vârstă ingrată" se anulează parțial conduitele bizare ce-l caracterizează adesea. Există o largă literatură de specialitate a bizareriilor adolescentului.

Există însă și alte numeroase lucrări ce pun pe prim plan al dezvoltării psihice a celui acuzat ca „dificil"; faptul că este impregnat de impulsul latent „de a deveni adult" sau mai bine spus de a deveni *altcineva* și *altfel* și că în jocul interior al psihicului său se petrece angajarea intensă a creativității. Este o angajare imagistică a dorinței de originalitate și unicitate a conduitelor ca expresie a dezvoltării impetuoase a sinelui ce la rândul său se supune impetuozității cerințelor de conturare a identității.

Acest portret de adolescent nonconformist se confruntă cu cel descris de J. J. ROUSSEAU (1712—1778) care a considerat adolescența ca vârsta dezvoltării omului „bun de la natură".

De fapt, adolescența începe prin forme de interogație legate de evenimente și conduite ale celor din jur, dar și ale propriei persoane. — Cine sunt eu? Ca să se pună o astfel de întrebare trebuie să existe o identi-

tate în discuție. Schimbările mai pregnante și re-reconstituiri relativ abrupte ale personalității reînnoiesc mereu această problemă. Adolescentul parcurge de fapt mai multe crize și foarte numeroase interogații. Există în adolescență **o primă criză de originalitate** datorită suprasolicitării de conduite responsabile noi (în pubertate în legătură cu numeroasele discipline școlare noi ce trebuiesc parcurse, printre altele).

A doua criză de originalitate are loc datorită opticii noi mai moderne și mai cultivate pe care o absoarbe și o duce cu sine fiecare generație. Se distanțează în acest context însuși modul de a vorbi, conturându-se vorbirea literară (cultă) precum și vorbirea curentă care și ea este relativ diferită; într-un fel vorbesc copiii din clasă și școală și altfel acasă în familie unde vorbirea este dominată de nivelul cultural și uneori de diferite provincialisme. La acestea încep să se adauge mici modificări de vorbire folosind argouri și expresii mai „secretoase", de limbaj părăsesc, centrate pe dominații de consoane S, P, F, dar și R. Toate acestea pun în evidență constituiri de comunicări legate de grupuri de apartenență.

A treia criză de originalitate se datorează dezvoltării impetuoase de aptitudini, atitudini și interese ale adolescenților ce se implică în activități cu discrete tente preferențiale și ludice. Puberul descoperă că poate face pe aceeași temă mai multe feluri de compoziții sau că poate să repare un ceas, o priză etc. Această din urmă formă de implicație permite să înmugureze idealul de sine. Adolescentul nu parcurge o simplă schimbare biologică și culturală, ci și o ieșire nelineară din starea de copil, tutelată de permisivități ce sunt alimentate de universul ludic ce-i este încă specific: îngăduințe numeroase i se acordă în legătură cu această stare ce se depășește relativ rapid spre responsabilități pe care nu și le-a asimilat încă, dar care se află în mentalitatea socială care-i solicită mai multă muncă de învățare, seriozitate, mai puțin (tot mai puțin) timp pentru joc și tatonare a lumii înconjurătoare, plină de atracții nenumărate pentru el. În aceste condiții puberul începe să trăiască un permanent conflict cu sine și în sine. Or, conflictul solicită mai multă forță și trăire de deliberări, dar și o tensionată solicitare a capacităților inclusiv (și mai ales) a celor morale. Nici sfera solicitărilor de implicație în costurile vieții ca expresie de statut nu este prea departe de imaginea de sine. Există puberi ce au părinți mai înstăriți și ca atare au mici sume de bani cu care își cumpără diverse obiecte: penare, stilouri și alte ustensile mai deosebite, merg la cinematografe, la cofetării etc.... Și el?... El, care este cel mai bun la cele mai multe materii?... Cine sunt eu?... Cine sunt eu?...

În aceste condiții mulți puberi trăiesc tensiuni și conflicte latente cu ei înșiși sau pe plan intern reproșează părinților austeritatea la care se simt supuși. Conflictele interioare pot fi temporale sau permanente; ele stimulează însă competițiile pe alte domenii (în mod compensativ), pe domeniul sportului, al diferitelor materii sau diferite domenii artistice.

Această cerință compensatorie poate accelera formarea de strategii legate de succesul social, de dorința de a câștiga simpatia celorlalți prin strategii de implicații de constituire de moduri de a face glume, de a fi gata de replici nostime, de analize amuzante etc. În toate cazurile însă, conflictele și competițiile pot pregăti lecții de loialitate, de apărare a adevărului, corectitudinii și al dreptății, fapt ce poate construi o aură deosebită persoanei în cauză. Astfel de momente prilejuiesc și momente de autocunoaștere și de cunoaștere de noi situații posibile, dar și de surprindere a fluctuației situațiilor și a strategiilor proprii de a se descurca în anumite situații, ceea ce înseamnă creșterea propriilor disponibilități și cunoașterea acestui fapt de creștere. Concomitent se dezvoltă însă în toate situațiile de implicare și cunoașterea partenerilor implicați în conflicte și competiții ca actori ori ca spectatori, ceea ce înseamnă o creștere foarte complexă a cunoașterii Celuilalt (a lui *alter*).

Tot competițiile și conflictele inerente prilejuiesc adevărate lecții de comportare în fața succesului și a insuccesului.

Așadar, nu doar maturizarea biologică și hormonală constituie factorul central al schimbărilor ce sunt specifice și implicate în criza de originalitate și o fac „dificilă", ci mai ales adaptarea socială, socializarea secundară (în terminologia lui SKINNER), socializarea mai subtilă, prin care adolescentul câștigă forme noi de evaluare privind oamenii, valorile și regulile sociale, situațiile, efectele lor potențiale în funcție de situații și de caracteristicile și strategiile disponibile ale celor ce se află cu el în situații (adulți sau puberi). Prin toate acestea se constituie o nouă coerență în experiența puberului despre lume și viață, are loc o căutare a locului său în lume, loc de observator dar și de participant în complicatele structuri ale vieții sociale.

Studiile efectuate de MARGARET MEAD (1901—1978) pe tineri din insulele Samoa, Malaezia și Bali (prin 1928 și după) au căpătat o semnificație specială deoarece au pus în evidență distanțele (uneori seculare) de fel de a fi al omului în diferite societăți și condiții de nivel de cultură și civilizație. Modul de a trăi și chiar de a trece prin stadiul maturizării este dependent de aceste condiții și de tradițiile și mentalitățile de care o societate dispune. S-au pus în evidență nu numai forme de dezvoltare și maturizare fără forme evidente de crize la adolescenții de care s-a ocupat M. MEAD, diferențe privind dezvoltarea senzorială, intelectual operativă, afectivitatea și memoria, ci și creativitatea, dar mai ales aspirațiile, aptitudinile și interesele. Efectele mediului de apartenență au pus și alte numeroase probleme legate de etiologia unora dintre tulburările psihice, fragilizarea unor caracteristici și suprapotențarea foarte evidentă a celor mai multe dintre acestea în societatea dezvoltată.

La adolescenții din țările dezvoltate se construiește o atitudine „narcisistă" de suport. Aceasta este legată mai ales de reprezentarea de sine în imaginea altora (și provocarea de cazuri și situații de succes).

După ce se trece de 14 ani, are loc resimțirea de către adolescenți a creșterii propriilor forțe. Unele realizări, demonstrații, mici succese creează orgolii și stimulează impulsuri de tatonare a gradelor de permisivitate a conduitelor nonconformiste, ca și modalități foarte subtile de a le folosi. În acest sens, unii puberi organizează scenarii comice în mod deliberat, demonstrații de solidaritate nejustificate pe probleme minore, pentru a sâcâi unii profesori sau un portar mai enervant în opinia lor, casierițe etc. Toate acestea sunt generate de necesități discrete de a provoca adulții și de a manifesta propria lor independență, ce se trăiește cu intensitate, dar provoacă la adulți incertitudini derutante și enervante. E perioada în care adulții caracterizează adolescenții ca fiind dezordonați „lasă toate lucrurile împrăștiate... și doar nu mai e copil", peste câteva ore adolescentul este admonestat de ce a întârziat? copiii trebuie să intre în casă mai devreme... ce te-a apucat să bați străzile?

Ca atare, ambiguitățile de tratament continuă, fapt ce creează pentru puber, necesitatea lămuririi propriilor drepturi legate de statutul personal și de libertatea ce trebuie să i se acorde, de către cei din jur. Viața interioară se amplifică foarte mult și se constituie adevărate filme interioare încărcate de dialoguri lămuritoare în problemele de mai sus.

— De ce eu nu am voie și colegul meu are voie să meargă la cinema seara?

— De ce ai mei mă privesc mereu ca pe un copilaș neajutorat? Cine sunt eu? (întrebare de fond adresată însă la alte teme).

— De ce când ei nu fac întotdeauna toate cum ar trebui să le facă, mie mi se pretinde...?

Se analizează cu severitate și oarecare rigiditate conduitele tuturor și se creează o opozabilitate mai mare față de starea anterioară (de copil) de care adolescentul dorește să se debaraseze chiar dacă adesea simte nevoia de starea de confort interior pe care a avut-o pe când era copil, stare pe care o caută încă jucând cu pasiune și entuziasm fie table, șah sau căutând noi distracții pe lângă cele vechi; discoteci, popasuri la cofetărie, în grup restrâns, în parcuri, unde începe experiența fumatului... Se consolidează alături de starea opozantă față de adulți și starea concurentă (imitativ).

Următoarea etapă se caracterizează printr-o reținere a adulților (părinții) de a-l provoca în vreun fel și prin crearea unei distanțe psihice față de adolescent. Este o fază de noi autoanalize, de data aceasta mai încărcate de neliniști și de dialoguri interioare mai explicative și mai de apărare pentru anumite conduite. Se fac analize și autoanalize, comparații de conduite și reacții și... adolescenții încep să vadă excesele pe care le-au făcut, fapt ce provoacă o oarecare depresie. Ca efecte de reflux se apropie mai mult de prietenii lor, caută prietenii, simt neliniștea dragostei de la distanță, au primele aventuri sentimentale, dar și primele decepții în prietenii, simpatii și situații concepute sentimental și romantic.

Urmează în continuare o mai mare apropiere de familie, dar în condiții de persoană marcată de eșecul aroganțelor excesive. Atmosfera din familie se mai temperează. Părinții sunt mai fericiți și fac avansuri de restabilire a unei atmosfere mai intime. Îl stimulează, îl ajută și creează noi relații afective mai complexe . . . și mai adulte. Această schimbare se petrece spre 18—19 ani.

În fine, următoarea fază devine cea de relații de cooperare mai strânse în care se reconstituie o nouă formă de intimitate cu cei din familie, mai relaxată și benefică — tensionată doar de examenele școlare finale, bacalaureat, examene universitare sau intrarea în serviciul militar etc.

Acesta este tabloul fazelor de interrelaționare a adolescenților cu mediul apropiat și apoi cu dimensiunile mai complexe și de tensiuni diferite ale mediului școlar, stradal, civic. Trecerea prin acestea constituie adevărate aventuri intelectuale, în orice caz și intelectuale și afective, date fiind diferențele de structură, agitație, densitate și receptivitate sau opacitate ale fiecăruia dintre dimensiunile mediului. Așa, de pildă, una este structura interogațiilor ce și le pune un puber provenit dintr-un mediu cultivat ce intră într-un mediu școlar cu o coloratură culturală pestriță, sau intră într-o școală cu copii proveniți dintr-un mediu cultural sau cu dotații intelectuale mai evidente și cultivate. În S.U.A. și în Canada există (ca și în multe țări din Europa) școli cu copii dotați: — Tot dificilă dar în sens invers este situația tinerilor care intră în școli cu copii proveniți din familii cultivate, în care se vorbesc și mai multe limbi străine, se face muzică etc., iar el provine dintr-o familie modestă. Inițial stresat el este totuși avantajat de situație dacă este inteligent. Apoi, în continuare, pătrunderea tot mai largă în viața din afara școlii, la teatre, operă, expoziții, în cercuri literare poate să aibă și să creeze o stare de șoc sau o stare de insatisfacție relativă, depinde de nivelul cultural de proveniență.

Toate acestea se implică însă tot timpul în interogația neliniștită; Cine sunt eu? Și această interogație capătă o oarecare atenuare spre sfârșitul adolescenței prelungite, când devine clară nu numai epopeea căutării de sine, ci și contururile Sinelui pe care adolescentul vrea să-l implice în viața civilă și în dimensiunile ei culturale, sociale și profesionale.

Capitolul IV

TRAVERSAREA NELINIŞTITĂ A PERIOADEI ADOLESCENŢEI

De fapt mediul de apartenenţă al puberului este familia în care a crescut şi faţă de care a fost şi este ataşat. Dar pe la 10—11 ani copilul simte o atracţie mai mare faţă de grupurile de copii din şcoală (colegii şi prietenii) şi din afara şcolii (prieteni laterali). Îl interesează vecinătatea, alte familii şi modul lor de a trăi. În familie se simte oarecum securizat. Şcoala a intrat între timp alături de familie în mediul de apartenenţă. În acest mediu se include într-un fel şi strada, zonele din apropierea casei şi cele din apropierea şcolii. KURT LEWIN, un psiholog original, a conturat aceste aspecte ale spaţiului psihic în care există drumuri reale şi psihologice şi care creează trăiri psihice de ceva mai mare confort şi siguranţă.

S-a modificat între timp şi familia. Şi părinţii s-au schimbat. Sunt mai ocupaţi la serviciile pe care le au şi nu mai sunt preocupaţi în permanenţă de lecţiile copiilor, chiar acei părinţi care în decursul şcolii primare stăteau lângă copii observându-i dacă scriu corect, caligrafic etc. Nici nu mai ascultă lecţiile învăţate, cum făceau înainte cu câţiva ani.

Copilul observă diferenţe semnificative de conduite între cele feminine şi masculine din familie. Tatăl apare în ochii tânărului ca mai ocupat profesional, mai autoritar şi mai tandru, discret, pentru fraţii mai mici şi faţă de surori. Mama este mai sentimentală şi participantă la evenimentele prin care se trece, e considerată mai prietenoasă, foarte gospodină şi în genere pretenţioasă, observă toate neregulile, dezordinile.

Este mai adeseori nervoasă dar în acelaşi timp este mondenă şi are grijă ca şi ei, fraţii şi surorile, să fie curaţi, îngrijiţi şi ordonaţi. Aceste modalităţi de a percepe părinţii sunt frecvente pe la 10—11 ani. Mama se interesează mai amănunţit de notele şcolare, dar şi de întâmplările din ziua respectivă ale fiecăruia. Ea ţine foarte mult la prestigiul familiei şi tot Ea merge (de obicei) la şcoală la orele cu părinţii. Dintre fraţi şi surori puberul preferă pe cel mai mare, care adeseori îi dă o mână de ajutor la lecţii şi, în genere, fiind mai mare este admirat pe ascuns. Fraţii sau

surorile mai mici sunt protejați oarecum, chiar dacă această situație este rejectată discret, când mama plecând de acasă lasă în seama lui pe acesta sau această soră sau frate. Totuși, cu frații sau surorile mai mici îi place încă să se mai joace și chiar să-i răsfețe. După 11—12 ani apar unele schimbări în relațiile cu părinții. Ambii devin mai distanți, cumva, când vorbesc de lecții. Se efectuează un fel de acord tacit de obligații ale puberului de a raporta ce a făcut la școală în ziua respectivă. Or, în școală se întâmplă multe. Elevul a ascultat, spunem — și tocmai în momentul acela nu a fost atent, așa că a șovăit în a da răspunsul corect solicitat. Ritmul de desfășurare a lecției s-a dereglat. Profesorul s-a supărat și a început o verificare în cascade. Puberul a rezistat și ... profesorul a continuat lecția ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, dar oricât ar ridica mâna ca să răspundă elevul nostru, profesorul îl ignoră total. În ora următoare nu se întâmplă nimic, dar în a treia lecție este ascultat la tablă și rezolvă bine o problemă, doar că greșește la o împărțire și în clasă se aud murmure și șoapte. El își dă seama că a greșit și se întoarce, reia firul cifrelor scrise, ordinea lor și verifică rezultatele. Când se apropie de cifra greșită în clasă crește discret murmurul. E un fel de semnal și... găsește greșeala. Triumfal șterge calculul greșit și face repede împărțirea în mod corect. Profesorul se uită la el și îi zâmbește puțin ironic, puțin binevoitor.

— Ți-ai revenit, bravo! treci la loc. Ai grijă să fii în genere mai atent...

Și acum acasă, tata întreabă ca în fiecare zi când vine și el la masă:

— Cum a fost la școală?

Puberul se îneacă cu supa (sunt la masă...) apoi se liniștește.

— Bine.

— Cum bine? Te-a ascultat la ceva?

— Da. La gramatică și la mate.

— Și ce te-a întrebat? Copilul se înroșește ușor.

— La gramatică m-a întrebat despre verbele neregulate, să dau exemple și la mate am scris pe tablă o problemă și am rezolvat-o.

— Hai mâncați, spune mama, am de lucru și vreau să termin cu masa. Puberul începe să mănânce cu ceva mai mare viteză. Bine că s-a terminat interogatoriul, gândește cu un sentiment de vinovăție... de ce mă sâcâie oare în fiecare zi cu întrebările astea nenorocite?!...

Peste câteva zile la ședința cu părinții mama (care a participat) la întoarcerea de la școală îl privește mustrător.

— Profesorul de matematică nu e prea încântat de tine. Mi-a spus că nu ești totdeauna atent la ore...

— Tocmai îmi făceam ordine în ghiozdan când m-a întrebat și s-a înfuriat pe mine...

— Deci profesorul e vinovat?

Copilul tace.

— Hai spune, profesorul e vinovat?

Copilul dă din umeri cu indiferență și nepăsare.

— De data asta nu-i spun tatei, e foarte ocupat și nu vreau să-l necăjesc și să iasă cu ceartă, dar te rog să fie pentru ultima dată...

— Ce să fie pentru ultima dată? întreabă puberul ușor mârâit.

— Mai ești și obraznic?! Ce ton e ăsta? ia cere-ți scuze...

Copilul tace.

Mama se uită la el încruntată apoi începe să zâmbească și-l întreabă mai relaxată; Nu știi să ceri scuze? de fapt nici eu nu ți-am dat o lecție cu acest subiect... și râde.

Și el, puberul se destinde și o privește cu un aer politicos.

— Scuze, scuze, scuze... și face o mică plecăciune.

Seara el stă în camera lui care este lângă terasă. Pe terasă stau la taifas părinții. Nu se aude prea bine ce vorbesc, dar la un moment dat el încremenește. Mama îi povestește tatălui scena cu el...

— Bine, dar a spus că nu-i va spune...

Este foarte tulburat și neliniștit. O aude însă pe mama că-i spune tatălui și că i-a promis lui (puberului) că nu-i va spune și îl roagă să se prefacă mâine că nu știe nimic...

— Formidabil!!! ce prefăcătorie, își spune și se trântește pe pat.

Scena relatată mai sus poate avea foarte multe variante. În fapt astfel de scene sunt frecvente. Și mai sunt și altele. Tata spune la telefon adeseori celor ce sună că... tocmai este pe punctul de a pleca la treabă sau la vreo întâlnire de afaceri în oraș și... de fapt nici vorbă, se așază și citește ziarele... Puberul începe să fie tot mai atent la conduitele părinților... se creează treptat un fel de scuză latentă față de astfel de scenarii chiar dacă peste un timp la un reproș al mamei că nu i-a spus adevărul el ripostează cu vehemență... Nici voi nu spuneți adevărul... de câte ori nu v-am auzit la telefon cum tromboniți pe câte... și se oprește... jenat. Da, știe răspunsul... Dacă ar răspunde la toate ar fi tot timpul pe drumuri... Ca atare, atmosfera din familie devine mai încărcată de tensiuni, mai ales de probleme legate de ce e voie, ce e drept, ce se poate tolera, ce e adevărat etc. La 13 ani puberii au o atitudine mai accentuat rejectivă. Consideră atitudinea lui corectă.

— I-am trombonit pe babacii mei... ei cred că n-am observat că mai trag și ei chiulul de la serviciu...

Pe la 14—15 ani (ai puberului) părinții pun adesea în discuție în termeni acuzativi puberul pentru purtările lui necuviincioase și-i cer să fie rezonabil, deoarece acum e mare, nu mai e copil și viața e foarte obositoare... Încep să se multiplice opiniile privind modificările de conduite ale puberilor tot mai deseori și tot mai diverse. Vom enumera câteva mai frecvente. Am subliniat însă înainte faptul că în genere se admite ideea de „criză" puberală, dar nu i se acceptă toate dimensiunile.

Părinții văd că puberul devenit mai distrat de la o vreme are indispoziții... e mai obosit și neatent, de un timp. Alte categorii de părinți specifică; l-au zăpăcit colegii lui care sunt cam aiuriți... sau... Se ia

după ceilalți care își fac de cap... sau... Nu vrea să fie mai prejos ca ceilalți și se obrăznicește din ce în ce mai mult.

În aceste estimări se sesizează, pe de o parte, faptul că în genere conduita fiului sau fiicei lor s-a schimbat, în al doilea rând faptul că a fost influențat în schimbare de cei din jur, iar în al treilea rând că apreciază problema ca fiind de generație, vârstă etc.

O altă categorie de părinți au evaluări generale cam de felul următor; „nu se gândește deloc la sacrificiile pe care le-am făcut ani de zile pentru el" ... sau; „nu l-am educat destul" ... sau; „nu știu de ce nu mai ține la noi, parcă nu am fi părinții lui" ...

În fine, părinții caută și alte explicații privind schimbările de conduite ale adolescenților; „vede prea multe filme proaste" ... sau; „a început să meargă pe la discoteci și să uite că are și el obligațiile lui mai serioase" ...

Și opinia copiilor cu privire la părinți se modifică mereu, fapt la care ne-am referit deja. Totuși în discuție se folosesc curent formulările; „babacii mei au cam îmbătrânit, nu știu să te înțeleagă; ce mai, ei o dau tot pe ale lor, parc-ar trăi pe vremea bunicului care... te rog să mă crezi este mai vioi și ai ce vorbi cu el... Nu mă mai pot înțelege deloc cu ei s-au ramolit, habar nu au ce e viața".

Între timp lucrurile încep să se complice oarecum. Puberul nu mai are notele mari pe care le avea aproape permanent când era elev la școala primară. În genere, la toate disciplinele școlare se petrece un fel de schimbare privind modul de a se implica fiecare elev datorită faptului că trebuie aplicate reguli dar și generalizări complexe.

Sesizarea modificărilor de conduite este evidentă și la profesori în legătură cu adolescenții. Motivele conduitelor schimbate sunt însă mai restrânse la profesori. În acest sens enumerăm câteva, mai frecvente:

Băiatul nu e prost, dar e prost crescut ... familia a neglijat educația lui de la o vreme... îmi pare rău că a trebuit să-i scad nota pentru impertinența lui... sau; Sunt printre ei, în clasă, vreo doi mai aiuriți și nici ceilalți nu vor să fie mai prejos... sau; sunt tot mai nesimțiți și îngâmfați... sau; treaba lui, i-am trântit o notă să mă pomenească... sau; nu-și dau seama până unde pot să meargă cu obrăzniciile... sau; nu-l mai ascult deloc de o vreme, ca și când nu ar fi în clasă, prea m-a supărat, dar mi-e teamă că nu-i pasă. O să-l ascult zilele astea când nu se așteaptă și o să-i dovedesc ce năuc e, poate-i vine mintea la loc... sau; Sunt în genere prea permisiv dar de azi trebuie să trec la mai multă severitate, au început să tragă chiulul și să nu mai prea învețe... sau; Asta e!! mă așteptam să ajung și aici, este o vârstă critică și n-ai ce-i face... sau; sunt prea mulți și noi cei din corpul didactic suntem prea puțini. Cu ăștia ar trebui să se facă tratare individuală educativă...

Pe stradă, uneori când tinerii adolescenți aflați în grup fac gălăgie și se hărțuiesc în joacă sau fac glume cu tâlcuri și apropouri, apar în

mod spontan luări de atitudine educative la trecătorii mai în vârstă (mai ales dacă au fost deranjați deoarece a fost ocupat tot trotuarul și nici un adolescent nu se gândește să facă loc . . .). Oamenii încep să bombăne . . . „Needucați mai sunteți" . . .

Ca atare adolescenții sunt oarecum rejectați din toate părțile. Când sunt singuri au conduite mai puțin nonconformiste pe stradă, de exemplu.

Volumul familiei s-a modificat mult în decursul timpurilor. În genere înainte cu un secol familia era mult mai largă și mai stabilă. Printre altele Bach, cunoscutul muzician a avut 20 de copii, câte 10 de la fiecare din cele două soții pe care le-a avut (prima i-a murit). Și cazul acesta nu a fost singular. Doar familiile regale și cele nobiliare aveau în genere mai puțini copii pentru a nu periclita împărțirea domeniilor.

Treptat familiile s-au restrâns numeric dar a crescut confortul familiilor cu venituri medii, mai ales în secolul al XX-lea sub impulsul R.T.S. Treptat apartamentele și locuințele au devenit de mărimi aproximativ standard de 3 camere și hol (dormitor, sufragerie, cameră de oaspeți — chiar și în mediul rural), bucătărie și accesorii (cămară, baie). Dezvoltarea clasei mijlocii a dus la creșterea apartamentelor și la constituirea de garsoniere pentru urmașii lor. A intrat în standardele confortului clasei mijlocii și o cameră-bibliotecă, adesea cu un pian asortat într-o anexă, pentru a marca un statut cultural înalt al locatarilor. A urmat amenajarea celorlalte spații cum ar fi balcoane, terase etc. În schimb, numeric familia s-a redus la 2—3 copii, fapt ce a creat necesitatea camerei pentru ei. Dotarea cu apă curentă, cu lumină electrică cu aragaze, frigidere, mașini de spălat rufe și de spălat vase au restrâns spațial bucătăria creându-i o mică anexă (camera de zi), la fel s-a restrâns relativ și baia (dușul a devenit de mare importanță și utilitate). S-au mărit holurile și sufrageria ca exponente ale bunei stări.

Tot mai multe familii, mai ales din mediul urban și din orașele mari și metropole (în care se află un foarte mare procent din populația fiecărei țări), au avut și mai ales au ambii părinți ai adolescenților angajați în activități profesionale. Acest fapt a generat forme de tot felul de competiții între cei doi soți. Ca atare, familia s-a schimbat foarte mult și se exprimă și în liberalizarea sexuală (ce se exprimă tot mai mult și are ca efect creșterea numărului de divorțuri și de recăsătoriri — uneori chiar 4 în decursul unei vieți). Acest fenomen blamant înainte cu câteva zeci de ani, a devenit întâi acceptat, apoi considerat ca expresie a unei situații normale (cel puțin în U.S.A. și ceva mai puțin în țările Europei).

Severitatea competițiilor la care vrând-nevrând trebuie să participe aproape fiecare individ a făcut să crească gradul de tensiune în familie, o oarecare detașare a părinților și o foarte mare absorbție a familiei în viața profesională, în care se valorizează.

În acest context s-au conturat mai multe feluri de familii. Ne vom referi la câteva.

În primul rând există familii în care adolescenții au ambii părinți, numite și familii simetrice, și complementar familii cu un singur părinte, adică familii asimetrice parental. La acestea se adaugă categoria adolescenților fără părinți, crescuți în orfelinate. În familiile cu ambii părinți se poate ca unul dintre aceștia să fie la a doua căsătorie și relația cu părintele de adopție să fie mai dificilă fie din cauza adolescentului care rejectează latent sau vizibil părintele de adopție, datorită unui sentiment de frustrație și datorită nostalgiei după părintele natural care poate să fi murit sau să fi fugit de acasă și să se fi recăsătorit, toate acestea generând sentimente diferite de compoziție rejectivă.

În familiile asimetrice i se pune adolescentului mereu întrebarea — de ce se află în această situație? Cum a putut mama sau tatăl care nu se află lângă el să-i părăsească? Se fac în astfel de cazuri acuze părintelui care nu se află la locul lui în familie, dar și acuze față de persoana ce se află zilnic lângă părintele ce l-a părăsit... La toate acestea se adaugă pentru toate categoriile de familii evocate faptul că trăiesc diferite feluri de atmosfere de familie. În unele cazuri aceasta poate fi afectată de alcoolism (de obicei al tatălui), a consumurilor de droguri, a problemelor bănești, a abuzurilor sexuale ale unuia sau altuia dintre părinți sau a amândurora. Dramele psihice pot fi provocate ca un fond psihic și de procese penale ale vreunuia dintre părinți, de boli incurabile și de... moarte.

Unele familii au o atmosferă permisivă, cu tente de indiferență mai mult sau mai puțin pronunțată față de ceea ce face fiecare. Altele au o atmosferă permisivă mai destinsă, altele au o atmosferă severă, prețioasă ori excesiv de pretențioasă și conservatoare. În aceste cazuri adolescentul se simte ca într-o temniță eternă. În fine, nivelul de trai din familie, austeritatea excesivă resimțită poate fi fardată din când în când de părinți, prin eforturi suplimentare și adesea acceptată sau neacceptată din cauză că la școală se resimte ca inferiorizare nivelul de trai real comparativ, prin raportarea la opulența neglijentă și de fond a copiilor proveniți din familiile cu standard ridicat de viață, ca și a celor care sunt din familii cu standard mediu de viață dar manifestă ostentativ opulențe strategice. Evocările în această problemă ar putea fi înmulțite prin nuanțări și combinații la nesfârșit mai ales dacă s-ar face nuanțări și cu referiri la caracterul fiecărui părinte și la conduitele reprezentative ale acestuia.

Tot ca structură a mediului de apartenență, școala la rândul ei, are caracteristici oarecum specifice. Există școli mai renumite și școli (gimnazii sau licee) mai puțin renumite.

Instituțiile de învățământ s-au schimbat de asemenea în decursul timpului. De la școlile de pe lângă mănăstiri sau tutelate de către acestea, au apărut școlile cu profil laic, tot mai numeroase colegii și apoi

Universități. Debutul secolului al XX-lea a cunoscut începutul unei explozii de competiții statale pentru dezvoltarea de școli, prin legiferări de obligativitate a învățământului primar din necesitatea de anulare a analfabetismului. A început să strălucească pe cerul istoriei universale umane „Galaxia Gutenberg". După al doilea război mondial s-a constituit o adevărată bătălie, competitivă, în Europa, mai ales pentru dezvoltarea de gimnazii și licee și apoi pentru obligativitatea școlilor primare și a gimnaziului, după aceea a școlii primare obligatorii. Și Universitățile s-au înmulțit, atât cele de stat cât și cele particulare, dintre care multe au depășit ca renume pe cele de stat, în S.U.A., Canada.

Două fenomene mai semnificative se produc în acest context.

Primul se referă la manifestarea activă de a școli copiii și tineretul, inclusiv cel din mediul rural, aspirație ce s-a extins în numeroase țări, inclusiv în India, Indonezia, Coreea de Sud etc. în afară de țările Vest și Est Europene. Datorită unor costuri mai ridicate și a unor tehnologii mai reduse învățământul din țările mai puțin bogate a selectat un tineret mai încărcat de curiozități științifice, de pledoarii teoretice foarte complexe, de un spirit teoretic cu rente interdisciplinare și enciclopedice.

Prin deceniul 6 al secolului al XX-lea computerele au început să pătrundă în școlile din S.U.A. Acest proces se extinde acum în Europa de Vest și de Est. Computerele constituie un demers cu totul deosebit prin care s-a implicat inteligența naturală în acest instrumentar ce a căpătat metaforic denumirea de instrument sau „creier al Inteligenței Artificiale". Computerele s-au perfecționat tot mai mult și s-au răspândit cu o viteză deosebită. Folosirea lor are excepționalul avantaj de a mări viteza operațională a activităților intelectuale din rezolvările de probleme. Viteza depășește cu mult viteza operativă a creierului uman. Și în România post-revoluționară a început un proces foarte activ de dotare a unor școli cu computere. Foarte mulți tineri sunt fascinați de acest instrument, care poate conține în hardul său softuri foarte diferite, inclusiv jocuri... și în ultimii ani poate proiecta spații virtuale ca un fel de replică a celor din filmele și serialele de la T.V., dar mai de implicație. Stocajul enorm de cunoștințe ce s-a produs în computerele moderne depășește cel ce ar exista în peste 100 de biblioteci, dat fiind că în toate există și multe materiale comune de lucrări clasice și moderne aflate în substanțele competiției universale. Dar, pentru că există și un dar în această problemă, s-a constatat că mulți elevi din gimnazii, licee și studenți din țările care folosesc în exces computerele pentru cele mai mărunte forme de calcul și transcriere de texte, nu au o scriere citeață și nu pot executa singuri calcule elementare. Fără îndoială, dezvoltarea computerelor de buzunar pot să-i scoată din impas și chiar să anuleze impasul.

Capitolul V

PROBLEME LEGATE DE REALITATE ŞI VIS

Există în viaţa socială cerinţa de identitate prin care se determină o serie întreagă de caracteristici de apartenenţă. În acest sens identitatea se referă direct la apartenenţa de neam (grup social), de sex, de apartenenţă familială şi religioasă. Aceste caracteristici figurează chiar în certificatul de naştere considerat act, prin care se realizează mai ales apartenenţe *oarecum oferite prin procesul naşterii,* unele înnăscute, precum identitatea sexuală şi corporală. La acestea se adaugă alte certificate cu funcţii similare de conferire de apartenenţe, precum certificatul de sănătate sau de handicap, boli prin care se conferă protecţie socială etc. Şi aceste caracteristici pot fi înnăscute, dar exprimă apartenenţa la anumite grupuri sociale aflate în evidenţă şi se referă mai ales la *subidentitatea corporală* (care este legată de *identitatea sexuală* prezentă în certificatul de naştere). În cursul anilor copilul dobândeşte şi alte identităţi, ca aceea de absolvire a diferite niveluri de şcolarizare (cu certificatele respective, atestându-li-se identitatea cultural-socială). De asemenea buletinul de identitate cu datele pe care le cuprinde conferă drepturi cetăţeneşti, ca cele legate de exercitarea dreptului de a vota la o anumită vârstă (identitatea social-civică), iar după intrarea în profesie va primi conform legilor în vigoare anumite salarii legate de statutul profesional şi anii de activitate, fapt ce îmbunătăţeşte salarizarea, în funcţie de anumite criterii (identitatea profesională). Toate acestea arată că există diferite oferte sociale în care se cuprind faţetele identităţii. Trebuie însă să delimităm, chiar din cele prezentate până acum, două feluri de identităţi, la care vom mai adăuga apoi o a treia, mai puţin evidentă în structurile de oferte la care ne-am referit mai sus.

În suita proceselor de şcolarizare se obţin certificate ce vor fi folosite în ocaziile mai semnificative de viaţă şi ele dau substanţă *identităţilor dobândite,* prin aceea că sunt recunoscute. De fapt identităţile dobândite sunt legate de ofertele sociale şi constituie o categorie de identităţi importante alături de cele *înnăscute,* dar se obţin prin eforturi personale.

A treia categorie de identități este a *identităților visate*, spre care se năzuiește și care există ca oferte permanente în viața socială într-un mod implicit prin caracteristicile ei. Astfel de dorințe și visuri, se exprimă încă din anii copilăriei prin jocurile cu rol. În aceste jocuri copilul devine aviator sau vânzător de magazin, general sau conduce mașina (de jucărie). Mai târziu visează să fie profesor ori inventator, savant, campion mondial la vreun sport. Visuri, visuri, unele au o forță mare chiar dacă sunt visuri de zi. Forța lor este atât de mare încât poate crea o angajare existențială și apoi forme de realizări de excepție. Visurile de noapte au contururi mai legate de identitatea reală implicată în situații de succes, dar mai ales de sex, de bizarerii. Motivele de vis sunt uneori obsesionale (coșmaruri) cu subiecte și în multe cazuri situații anxiogene supranormale. Pentru toate formele de identități dobândite și visate societatea manifestă însă și cerințe, obligații mai mult sau mai puțin dificile și graduale. Certificatele școlare ar constitui cel mai clar exemplu pentru acest fapt. Cerințele sociale legate de identitățile dobândite cuprind treptat tot mai evidente competiții. Cele mai tensionale trăite în anii de dezvoltare sunt examenele de admitere, bacalaureatul și apoi suitele de examene din învățământul universitar, cele legate de obținerea de burse, credite, titluri de MD (master) sau de doctorate etc.

Complementar cerințelor exprimate de societate și ofertele acesteia se constituie în decursul anilor în cerințele persoanei (individului) față de societate. Acestea se referă mai ales la anumite forme de protecție socială a sănătății (identității corporale), de informații și nivel de civilizație (cerințe culturale), de independențe de opinii și alegere a prietenilor, soției sau soțului, a profesiei etc.

Din cele de mai sus a mai reieșit faptul că cerințele sociale ca și cele individuale se modifică pe măsură ce tânărul a crescut, modificarea fiind modelată de caracteristicile nivelului de dezvoltare al societății de apartenență, dar și de regulile latente exprimate prin numeroasele reguli ale vieții civilizate ce sunt stratificate în opinia socială (reguli în familie, școală, relații informale, mentalități reziduale și noi etc.), legi, chiar și gradul lor de funcționare și solicitare de la ceilalți de către fiecare persoană. Solicitările privind regulile cotidiene, de integrare socială și de implicare în viața socială mai profund, cu apropieri tot mai mari de identitatea visată, cresc și ele. Cresc și tipurile de relații sociale și se diversifică, are loc culturalizarea interrelațiilor sub influența dezvoltării personalității și a socializării ei.

Mediul social și educativ creează oricărei persoane o lărgire permanentă a mediului existențial între faptele și situațiile concrete, reacțiile și efectele lor, între impulsuri, dorințe, mecanisme de apărare, și de proiectare, idealuri și visuri, eșecuri și reușite în viața de fiecare zi. Or, acestea se constituie la puber în combinația mediului școlar cu mediul familiei (cu structura ei de viață socială, culturală și profesională activă a părinților).

Identitatea culturală a puberului începe să se dilate foarte mult în etapele pubertății, devenind de prim plan, pentru ca să atingă în perioada adolescenței o structură absorbantă unică, încărcată de intensificări de curiozități și forțe multiplicate de înțelegere și sistematizare pe domenii a unei foarte mari cantități de cunoștințe, unele nesistematizate în procesul învățării, altele tumultoase, atractive și neorganizate, provenite din formele de cultură potențială care circulă în viața socială în mod liber prin mijloacele de informare culturală.

Tot în perioada pubertății și adolescenței se dezvoltă deosebit de mult *identitatea socială* de grup de apartenență și de suprastructură cu valoare internațională. În acest cadru de sistematizare teoretică implicăm în continuare analiza mai concretă a traversării crizei de originalitate a adolescenței, criză ce este mai ales de autodezvoltare și de constituire a identității în plină expansiune culturală și socială și de maturizare (inclusiv biocorporală) la care se adaugă o reașezare a grupurilor de apartenență și mai ales o creștere a vieții interioare cu dimensiuni absorbante, dar și permanenta „facere" a universului interior ca replică la cel exterior și ca miraculos și greu de surprins factor de implicație în construirea procesului general al vieții și existenței omului și a lumii lui privilegiate printre toate ființele vii.

În pubertate *subidentitatea corporală* intră într-un proces intens de dezvoltare, dar în structura ei se conturează activismul *subidentității sexuale* care se amplifică și în perioada adolescenței. Mai mult decât atât, subidentitatea corporală se încarcă cu forțe de exprimare socială (în acest sens tinerele fete încep să fie mai atente la îmbrăcăminte, coafură și dobândesc după o scurtă perioadă de stângăcii și stagnări, nehotărâri în momentele de cunoștințe cu alte persoane — tot mai multă grație, mai ales în perioada adolescenței. La băieți această evoluție este ceva mai tardivă (spre 13—14 ani și operează ceva mai mult cu stângăcii și timidități, stări penibile până pe la 17 ani).

Confuzia rolurilor se consumă concomitent cu o suprapunere parțială a subidentității culturale și sociale o dată cu dezvoltarea lor (dilatare). În schimb subidentitatea familială intră în perioada pubertății într-o etapă de „decolorare" afectivă și de discretă retractare. Toate felurile de subidentități se interacționează și se încarcă de o discretă agresivitate și foarte multă energie, o doză de narcisism care este după S. FREUD expresia egoismului. Subidentitatea socială se dezvoltă oarecum într-un ritm expansiv, similar cu cea culturală, alimentând-o. În unele cercetări efectuate de RODICA GÂRLEANU-COSTEA (1996), făcute cu chestionarul Babeș, de comportamente interpersonale (1970), au reieșit la puberi și adolescenți puternice forme de înclinare spre afirmare (tipul U.F.), spre egalitate (tipul P), dar și spre respingere a conformității sociale (tipul NB). În alte grupuri de puberi au apărut orientări spre sprijin material și entuziasm (UPB), iubire altruistă (PF), democrație a sentimentelor de solidaritate și progres social (UPF) plus

respingeri ale conformității sociale. Pentru adolescenți în stadiile cu același test au ieșit mai dominante tendințele de orientare spre liberalism permisiv (PB), autosacrificare pentru valori (tipul DNF) și orientare spre relativism, dominații de valorile expresive (UB) și orientarea spre loialitate și cooperare în grup (UF). Alte grupuri de adolescenți au manifestat ca dominante, orientarea spre insucces și retragere (DNB) refuzul cooperării (DE) și orientarea spre izolare individuală (tipul N) și spre autodepășire (tipul D). În fine, în grupurile de adolescenți mai mari (studenți) s-au manifestat orientări spre individualism și gratificare (UNS), orientare spre autocunoaștere și subiectivitate (tipul DF) și orientare spre succes social (tipul UP). Ca atare există numeroase tipologii legate de socializarea intensivă ce are loc în această perioadă complexă a dezvoltării psihice.

Tinerii au o foarte mare aspirație și tendințe de identificare cu diverse grupuri, găști, clici etc., deoarece acestea le oferă securitate, circulație, mândrie pentru numele de apartenență, dar și mândria îndrăznelii, în cazul încălcării regulilor de grup (sindromul bomboanei amare), cel al vinovăției și crizei de apartenență, bucuria unor mici escapade etc.

În acest context atât de încărcat de forța evenimentelor de viață și de schimbările complexe legate de maturizare viața interioară devine foarte încărcată de încă ceva. Cineva dintre prietenele mai mari, mai bine spus colegele sale, exercită o influență emoțională deosebită asupra lui. Se simte atras, fiecare moment în care sunt împreună capătă un sens — o oază și-i creează o trăire mai adâncă, mai caldă, o dorință de a o mângâia, a o ajuta, a o face să vrea să stea cu el — și înțelege că o iubește și că viața lui capătă un fel de „alt sens" în apropierea acestei persoane. Așa începe dragostea și în nucleul ei se constituie fericirea ca o trăire cu totul diferită de toate trăirile pe care le-a avut vreodată. Este un dar al vieții — al neliniștilor ce se estompează și cresc și se transformă în scene imaginare încărcate de acea trăire unică — a fericirii, care este a trăirii și nu vis și nici nu se știe dacă e vis sau realitate. Nici nu știe ce o să mai fie — realitatea sau visul. În orice caz, în această trăire nouă se conturează noi frontiere ale vieții.

În această situație se dezvoltă nuanțe ale distanței intime și forme de trăire ale acesteia. E. HULL a considerat că omul se încadrează în patru feluri de *distanțe psihice*. *Distanța intimă*, pe care o semnalizăm prima este distanța cea mai apropiată, este distanța dragostei, celei mai intime forme de apropiere (dragostea de mamă, de dragostea romantică și cea sexuală), dar este și distanța urii, a încleștărilor ei, deci a celor mai puternice și totale stări psihice. *Distanța personală* (colegială și de prietenie se dilată și ea în pubertate și adolescență, devine arzătoare și alimentează distanța intimă, constituind totodată și o încărcare a implicației în generație. *Distanța oficială* este a treia formă de distanță și are în vedere ierarhiile și conduitele dictate de ierarhiile sociale. Și aceasta începe să fie exercitată, mai ales în adolescență, când se percep mai bine

aspectele și importanța ierarhiilor. Și experiența ce decurge din discuții familiale atrage atenția adolescentului asupra acestei forme de distanță și aceasta din cauză că probabil unul dintre părinți trece prin scara ierarhică profesională. În fine, ultima formă de distanță psihică este așa-numita *distanță publică*. Aceasta este distanța dintre un spectator sau un interesat de conferința unui savant sau om politic de renume și cel ce ține conferința sau ședința. Datorită faptului că cel ce ține conferința este o persoană publică este cunoscut de toți cei ce vin să-l asculte, a mai fost văzut în jurnale T.V. sau cu diferite alte ocazii. Cei ce-l ascultă însă știu că el nu-i cunoaște pe cei mai mulți dintre ei simt însă că există între persoana publică și ei un fel de legături psihice, trăite mai deosebit de către auditori. Ziariștii, cei ce prezintă jurnalele sau alte emisiuni T.V. sau de radio, fac de asemenea parte din distanța publică. De altfel, ea este resimțită și de către cel ce se află în centrul scenariului, fapt evident în aerul destins de cele mai multe ori cu care se adresează interlocutorului.

Toate acestea pun în evidență dezvoltarea foarte mare a socializării identității tânărului adolescent, socializare ce are pronunțate tente selective, pentru toate formele de distanțe psihice.

Capitolul VI

DEBUTUL CONȘTIENTIZĂRII IDENTITĂȚII DE BĂIAT SAU FATĂ

Există două dimensiuni observabile ale dezvoltării și transformărilor mai importante care se manifestă în adolescență. Modificările de conduită constituie un prim domeniu și domeniile modificărilor corporale al doilea. Acestea nu sunt prea greu de urmărit. În al doilea rând există baze stimulative ale acestor transformări. Vom începe cu aspectele observative legate de transformările de conduite, implicit cele de identitate.

Primul fenomen de luat în seamă constă în faptul că după 11 ani copilul începe să aibă un interes mai mare față de propria persoană și față de potențialul lui biologic. Băieții își măsoară forța brațelor, bombează musculatura acestora, le place să se antreneze în întreceri sportive. Tabloul observațiilor privind dezvoltarea activităților legate de acest interes crescând pentru propria persoană are loc prin o serie de conduite mai interesante și semnificative.

Între 10—11 ani copilul este în genere vesel, foarte activ, interesat de noul lui statut de elev de gimnaziu și de activitatea diversificată mult mai mult din clasă. Îi place încă foarte mult să se joace, jocuri de mișcare dar și cu reguli. În orice caz trăiește cu ardoare fiecare moment. La școală îl interesează evenimentele ce au loc, apariția fiecărui profesor (nou) felul cum arată ca raportare și ca model de om. E atent în ceea ce privește stilul de comportare, modul de a asculta al profesorilor, grilele de evaluare ale acestuia, atitudinile față de elevii buni și slabi. De ce oare sunt mai observabile unele atitudini, ale unui profesor? Altul mai tânăr este altfel, a fost și este atent la felul cum reacționează elevii când e ascultat unul sau altul dintre elevi... Îi plac elevii cu caiete bine puse la punct dar se pare că mereu caută ceva. De ce oare? Și ce anume? Alt profesor este interesat să găsească elevii foarte buni care nu ridică mâna. Cei șmecheri din clasă ridică mâna mereu ca să nu fie ascultați... Ce curios! Alt profesor s-a concentrat pe un elev care a răspuns cam slab și pe care l-a atras într-o lungă discuție prin care să-i demonstreze

că a răspuns slab. Știau toți asta, chiar și elevul acela... de ce oare a fost toată demonstrația? de fapt a fost un fel de lecție numai pentru elevul acela... de ce oare...? Dar eu? Se pare că prof. de mate. mă place... De ce? În acest context încep să se constituie trei caracteristici noi. În primul rând se formează o mai *atentă observare a conduitelor* aflate în diferite situații de dialoguri și interogații legate de relațiile profesor—elev, axate nu doar pe conținutul dialogurilor, ci mai ales pe modul cum te poți descoperi prin dialoguri și conduite, în timp ce are loc dialogul la dialog și postdialog interior. A doua caracteristică este de mai *intensă raportare comparativă totală* la *dialogurile dintre ceilalți* (alter cu alter) cu raportare latentă la sine, ceea ce face ca orice comparație să devină de triadă; *eu* (în universul căruia se consumă subiectiv situația scenariului cu încărcătura sa evaluativă) și profesorul; el (adultul) cu *tu* (colegul), care este un *alter* mai apropiat, dar și un fel de martor permanent. A treia caracteristică ce se consolidează este de *interes față de sine* (eu) *dincolo de situații*. Aceasta înseamnă că se constituie o intensă autoanaliză ce se centrează pe conduitele personale mai mult și pe reacțiile mai subtile ce se decodifică în timpul scenariilor, indiferent de care ar fi. Situațiile și scenariile la care s-a asistat au fost percepute, personajele din ele aveau identitate corporală emanatoare de comparare gestuală, surprinsă prin imaginația de implicație. Ca atare, noua viață școlară oferă puberului condiția analizei statutelor și rolurilor de profesori și de elevi, foarte diferit realizate față de cele de pe vremea când era în clasele primare. Și asta se petrece zilnic. Tot zilnic se constituie fel de fel de scenarii în acest context schimbat al școlii și al clasei a V-a gimnaziale.

În familie sunt mai puține schimbări, cresc doar momentele în care i se atrage atenția puberului asupra faptului *că este mai dezordonat* de la o vreme. Totul are loc sub pretextul că acum e mare și ar trebui să fie mai ordonat, să-și facă măcar lui ordine în cameră, în sertare pe birouașul lui... să nu fie așa de neglijent la masă.

Puberul se ferește tot mai mult de mângâierile mamei, mai ales când sunt de față și alte persoane și mai ales colegi sau profesori, adică persoane implicate în terenul ieșirii lui din statutul de elev din clasele primare și mai ales de copil... pe care el începe să-l respingă oarecum. În genere are o bună poftă de mâncare. Are unele preferințe pentru carne, sosuri, uneori șuncă dar și alimente mai picante și mai ales îi plac foarte mult înghețatele și dulciurile. La masă este relativ vesel. Nu-i place peștele, spanacul, ficatul și unora nu le plac nici roșiile crude. Are o sănătate bună. Totuși are o oarecare fragilitate sanogenă ce se manifestă prin unele migrene ori dureri de dinți (care încă mai cresc), câteodată are și trecătoare dureri de stomac, dar are mai ales oboseli legate de agitația din cursul zilei.

Există unele diferențe dintre fetițe și băieți la vârsta de 10—11 ani. Aceasta se manifestă mai ales prin două fenomene. Primul

constă în faptul că fetiţele cresc ceva mai vizibil decât băieţii, fapt ce va face ca la 12—13 ani elevele să fie ceva mai înalte decât elevii care încep să aibă o intensitate de creştere mai mare în jurul a 13 ani şi mai ales la 14 ani, când vor întrece din nou fetiţele la înălţime. Apar însă şi alte diferenţe. Între 10—11 ani fetelor le place să se spele mai mult decât băieţilor şi o fac chiar cu meticulozitate. Băieţii spun de multe ori că s-au spălat pe mâini înainte de a se aşeza la masă fără să o facă de fapt. Nu le place nici săpunul. Se uită însă în oglindă, dar de cele mai multe ori se strâmbă la propria imagine distrându-se astfel. Fetiţele se privesc în oglindă cu un fel de cochetărie, îşi zâmbesc mai mult, se piaptănă altfel, distrându-se în acest mod. Deşi nu există prea mari diferenţe ca înălţime între fete şi băieţi din punctul de vedere al greutăţii, totuşi, toţi sunt altfel decât elevii din clasele a IV-a primară.

O altă diferenţă mai evidentă între fete şi băieţi constă în faptul că fetele au o mai bogată viaţă interioară afectivă, au o mai bună şi rapidă intuiţie, sunt mai ordonate decât băieţii şi sunt mai silitoare, învaţă adesea mai bine.

Există diferenţe şi în ceea ce priveşte vestimentaţia, deşi pe acest plan sunt dezordonate şi fetele şi băieţii. Faptul că pe coridoarele şcolii, în curte şi pe stradă se întâlnesc cu elevi din clasele mai mari, care au o vestimentaţie de ultimă modă pentru tineret (blugi cu franjuri, gablonţuri, bluze colorate ciudat), îi face să le dorească, dar pentru că părinţii nu reacţionează la apropourile făcute, insistă mai rar sau fixează termene (... de ziua mea aş vrea ... de Crăciun ... etc.). Tinerele fete se distrează cu îmbrăcămintea mamelor (din dulapuri) când acestea lipsesc de acasă. În genere şi la fete şi la băieţi creşte rezervorul energiei combative, devine mai activă cerinţa realizării de sine şi se adânceşte gustul apartenenţei de grup de vârstă sub forma de prietenii, în care se dezvoltă activităţi şi plimbări, jocuri sportive, încep să se folosească rotile, să se organizeze sau să se intre în grupurile stradale de vecinătate sau de cartier care-şi dispută coeziunea, întâietatea şi în care încep să fie acceptaţi şi unii dintre copiii de 10—11 ani. În grupurile stradale pot avea loc misiuni, ceremoniale, excluderi şi acceptări uneori ambalări în mici acţiuni complexe ca sunarea la un apartament pentru a anunţa că băiatul ce locuia acolo va întârzia pentru că are de făcut o lecţie la un coleg ... etc. Pot avea loc şi mici explorări mai aventuroase ca explorarea unei grădini în care s-au copt cireşele sau piersicile.

Tot în această perioadă încep să se dezvolte diferite deprinderi şi abilităţi motorii şi manuale, mai târziu perfecţionându-le.

Toate acestea creează o nouă implicare de apartenenţă în lumea obiectelor, dar şi a activităţilor şi o creştere a sentimentelor de solicitare de apartenenţe concomitent cu o integrare în mai multe grupuri, fapt ce pune în evidenţă o creştere a identităţii sociale concurente cu cea culturală. Antrenarea activă în tot felul de activităţi reprezintă şi o in-

vestigare a potențialului fizic, și a abilitării disponibile, a experienței de sine pentru sine.

Între 11—12 ani încep să se manifeste alte caracteristici comportamentale. Puseul de creștere al fetelor este mai vizibil. În genere ele ating cam 80% din talia adultă și jumătate din greutatea pe care o vor avea la 21 de ani. Unii băieți intră în puseul de creștere. Pilozitatea axială și pubeală începe să se observe atât le fetițe cât și la băieți (mai discret la aceștia din urmă). Conduitele din școală devin diferite de cele de acasă unde elevii devin mai neglijenți. Se îmbracă în fugă, lăsând lucrurile date jos împrăștiate, mănâncă în fugă, se încheie la nasturi din mers, câteodată nepotrivit, nu se spală pe mâini etc. (mai ales băieții care cresc și ei puțin în această perioadă). Devin însă mai nonconformiști în conduite și dialoguri. Crește interesul pentru vestimentație. Gustul devine ostentativ, fără nici o preocupare pentru asortare, mai ales la băieți. Când părinții nu sunt acasă se inspectează garderoba acestora, se caută mărunțiș prin buzunare și chiar se împrumută câte ceva din garderoba mamei (de către fetițe). Acestora le place rolul și jocul „de-a îmbrăcarea ca persoanele mari". Descoperă că unele lucruri și culori ale îmbrăcămintei le plac mai mult decât până atunci și descoperă faptul că unele piese vestimentare „pot să-ți vină mai bine" decât altele. Oglinda devine pentru fete un obiect de interes, de joc... și totuși de altceva. Tinerii stau și ei mai mult în fața oglinzii. Au un spirit critic față de propria imagine și fac haz pentru că în toate există ceva caricatural și imaginea din oglindă li se pare să nu seamănă prea mult cu propria lor imagine, din care motiv își controlează expresiile mimice cu interes, tot ca într-un fel de joc. Oglinda devine treptat un instrument de autoobservație, dovadă că încep să mimeze și situații necaricaturale. Tinerele fete se fardează uneori în glumă în fața oglinzii și se simt atrase de această activitate.

Tinerii au o foarte bună poftă de mâncare în această perioadă și mănâncă și între mese. Totuși se manifestă și la această vârstă selecții și refuzuri alimentare capricioase. Predilecția pentru dulciuri este în creștere. Somnul este bun. Se obține în genere o oră mai tardivă pentru stins lumina și culcare. Există însă și tineri care folosesc tot felul de strategii de ascuns lumina (ca să nu se vadă de afară din cameră) pentru a mai citi pe furiș. Fetele devin mai amatoare de dușuri. Le place apa caldă, iubesc săpunurile bune rafinat parfumate și apa de toaletă.

Sănătatea devine totuși mai fragilă. Se contactează mai ușor gripa ce uneori degenerează în sinuzită. Se resimt dureri de picioare, de dinți, de ochi, infecții la urechi. Faptul se datorează și intensificării folosirii senzoriale dar și modificărilor metabolice care încep să se schimbe mai intens. În această perioadă au loc uneori (ce-i drept mai rar) pneumonii sau meningite.

În linii mari la această vârstă se manifestă o creștere a interesului pentru propria persoană și chiar pentru expresiile mimice, forța mus-

culară. Se manifestă pe de altă parte modificări în reactivitatea adaptativă generală.

Intre 12—13 ani mulți băieți intră într-un puseu de creștere ceva mai intens. Începe să li se schimbe silueta, creșterea membrelor inferioare și superioare este mai intensă decât a trunchiului, fapt ce determină o structură corporală mai bizară. Prin creștere ajung și depășesc pe la 14 ani, unii dintre ei, fetele în înălțime. Pantalonii devin scurți, la fel pantofii (întreaga încălțăminte) și mânecile hainelor devin prea scurte. Deși are loc și o creștere a forței musculare și chiar o viteză a mișcărilor se trece printr-o discretă stângăcie determinată de neadjustarea de forță, distanță și chiar de greutate a obiectelor cu noile însușiri ale forțelor corpului și ale distanțelor adaptate la alte dimensiuni corporale. Adjustarea se face relativ dificil în perioada creșterii intense. După ce ritmul de creștere se va mai reglementa activitățile și abilitățile acestora se vor readjusta foarte repede.

Pofta de mâncare foarte bună la tinerele fete poate conduce la bulimie. Ronțăie câte ceva toată ziua, din cauză că la această vârstă devin mai nervoase, mai ales în perioadele de ciclu care se declanșează la o bună parte din ele. Și băieții mănâncă des în timpul zilei. Uneori vin în fugă de afară și rup câte un colț de pâine proaspătă, pe care o mănâncă repede și cu plăcere. Somnul este bun și adânc, se instalează rapid după culcare. Baia devine mai dorită, mai ales dușurile, pentru destinderea pe care o provoacă și pentru înlăturarea mirosului de transpirație care începe să fie acidă. Oglinda devine obiect de control al înfățișării. Zâmbetele, aranjarea coafurii nu mai sunt de fapt jocuri ci controluri și exerciții de proiectare a imaginii de sine. Au loc încruntări și zâmbete în oglindă, aranjări de pieptănături și de freze sau a părului lung ce a devenit în anii '90 la modă la tineret (atât la băieți cât și la fete). Problema înfățișării (a Sinelui corporal) a devenit importantă. În vestimentație apare ceva mai mult gust. Interesul pentru camera personală începe să se intensifice. Se decupează din reviste imagini de sportivi agreați, actori de teatru dar mai ales de cinematograf, postere mai interesante prin care se fac reclame pentru persoane simpatizate: sportive, de teatru etc. Tinerii visează aparate de radio mici, personale și manifestă un mare interes pentru muzica tânără pe care acasă o pun la maximum, dar pe care uneori o ascultă pe stradă, la cumpărături, peste tot cu ajutorul aparaturii specifice prevăzute în acest sens. Se dezvoltă de asemenea foarte mult abilitățile manuale, mai ales la fetițe dar și la băieți, datorită osificării mai intense a falangelor mâinii care are loc o dată cu creșterea în înălțime.

În genere, elevii clasei a VII-a (ce corespund acestei vârste) se grupează separat. Separarea este mai evidentă între fete și băieți dar și pe găști și clici. Fetele se plimbă și au șuete vesele, mici schimburi de observații nostime privind băieții. Aceștia din urmă fac mai mult sport și adesea se antrenează. În genere manifestă aparent dezinteres unii de

alţii mai mult din cauză că au devenit mai blocaţi în privinţa subiectelor posibile de discuţie şi aceasta datorită faptului că nu consideră că se poate vorbi despre jocuri sau alte subiecte specifice copiilor, dar nu au încă subiecte de demonstraţie că nu mai sunt copii. Datorită dezvoltării de abilităţi şi de echilibru creşte la finalul pubertăţii viteza şi echilibrul mersului, traversările de străzi, ori pe scări. De fapt tinerii fac implicit, exerciţii de perfecţionare a comportamentelor de acest fel care nu pot fi realizate de tinerii mai mici şi ca atare aceste conduite sunt de afirmare a statutului de vârstă şi a forţei corporale disponibile. Forma de conduite de acest fel se observă şi la urcarea în tramvaie, maşini, metrou, care toate sunt abordate cumva în ultimul moment cu multă abilitate.

Pe la 12 ani se observă o creştere a neatenţiei şi o stare discretă de opozabilitate faţă de solicitările mărunte din familie. Tânărul şi tânăra bombăne, oftează, se scoală cu un aer de lehamite ca să facă ceva ce i (li) s-a cerut. Alteori se fac cumva că nu au auzit, apoi treptat manifestă refuzuri, proteste şi chiar obrăznicii. Necuviinţele se înmulţesc şi se creează adeseori în familie o atmosferă tensionată.

La şcoală randamentul activităţilor de învăţare scade adeseori sub posibilităţile intelectuale. În genere, interesul pentru activităţile intelectuale este înlocuit de interesul pentru viaţă, pentru marea societate, literatură, cinematografe, datorită experienţei de viaţă a tânărului care manifestă o foame de cunoaştere în această privinţă. La acest motiv se mai adaugă faptul că familia şi şcoala devin forme de mediu încărcat de rutină şi puberul are un tot mai mare şi arzător interes faţă de ceea ce este nou, imprevizibil, emoţionant şi absent din educaţia şcolară sau familială.

Părinţii avertizaţi de randamentul şcolar în scădere reacţionează enervaţi, ceartă copiii, le fac reproşuri legate de dificultăţile pe care le au pe linia costurilor vieţii etc., dar tinerii răspund în doi peri sau se fac că ascultă şi tac ostentativ. Viaţa în familie devine tot mai tensionată. Este semnificativ faptul că în discuţiile dintre tineri părinţii încep să fie consideraţi ca ridicoli, cu opinii perimate şi mai ales incapabili să-i înţeleagă pe ei... Are loc un proces de integrare în generaţia de vârstă tot mai intensificat. Toate acestea sunt manifestări protestatare şi agresive de solicitare, de altă înţelegere din partea adulţilor, manifestări de independenţă şi de trăire interioară a unei mari libertăţi. Dependenţa materială a tinerilor de părinţi începe să devină motiv de discuţii. În multe familii se oferă tinerilor sume modeste, zilnice sau săptămânale, pentru cheltuieli personale. Datorită situaţiilor economice tot mai precare din finalul secolului al XX-lea şi datorită inflaţiei accentuate în multe ţări aceste sume se dau cu foarte multe alte sacrificii familiale. În ţări mai stabilizate economic cum ar fi CANADA sau U.S.A. există oferte ale unor firme sau ale aşezămintelor bisericeşti ori de altfel, pentru slujbe foarte uşoare fapt la care ne-am mai referit.

După cum a reieşit din cele de mai sus, perioada aceasta este de reconstituire a conduitelor şi implicit de formare a identităţii cu un debut încărcat de forţe ale afirmării de sine şi ale gustării dorinţelor de independenţă.

Sociabilitatea se dezvoltă de asemenea intens, legată mai ales de intensificarea prieteniilor (loiale şi încărcate de afecţiune). Acestea au loc de obicei între tineri de acelaşi sex. Aceste prietenii sunt încărcate de devotament (fraţi de cruce) de gelozii, suspectări uneori şi dovezi de a fi alimentate prin sacrificii, ajutor la nevoie, ajutorări şi apărări. Toate acestea constituie un fel de prolog al sentimentelor de dragoste şi de pasiune de mai târziu, sentimente ce încep să se înfiripe tainic faţă de persoanele de sex opus. Se constituie în această perioadă o nevoie de romantism, devotament şi coerenţă a vieţii intime. Aceasta se amplifică mult, constituindu-se adevărate episoade de filme interioare încărcate de dorinţe, succese în scenarii sociale interne.

Tinerii merg pe stradă tot mai mult în grupuri zgomotoase. Se duc în parcuri, discută şi experimentează primele ţigări. Au şi primele intrări în discoteci, în cofetării (în grupuri mai restrânse). Aceste depăşiri ale statutului de copil sunt alimentate de creşterea spiritului de explorare, dar şi de cel de distanţare de adulţi şi tutela lor vizibilă. În acest sens tinerii îşi construiesc jargoane, se comunică secrete, au loc aventuri de grup, cu parole; la unii tineri (mai ales din oraşele mai de provincie) se constituie mitul comorilor ascunse sau cel al descoperirilor arheologice, a misterelor din peşteri sau din pădurile zonale etc. La cei din oraşele mari se explorează cartiere necunoscute, case ruinate, parcuri etc. Prin toate acestea se creează o restructurare internă de mentalităţi prin *implicarea posibilului* şi creşterea *valorii probabilului*, a iluziilor stimulative, curiozitatea fiind instrumentul de bază al creativităţii.

După vârsta de 12 ani, spre 13—14 ani, puseul de creştere se intensifică (mai ales la băieţi) şi absoarbe o mare cantitate de energie biologică şi psihică, chiar dacă acest fapt este foarte diferit de la un tânăr la altul. Pe la 14 ani există o mai mare echilibrare privind înălţimea, deoarece mulţi băieţi au intrat în puseul de creştere. Există un număr de tineri (în fiecare clasă) care depăşesc înălţimea fetelor. La acestea din urmă ciclul se stabilizează. Talia capătă mai multă graţie, faţa se colorează, ochii devin mai lucitori, conduitele mai încărcate de feminitate. Băieţii trec printr-o fază critică mai dură, legată nu numai de creşterea în continuare, cu disconforturile de implicaţie, ci şi datorită schimbării vocii şi mai ales a apariţiei pe faţă a acneii dar şi a pilozităţii. La băieţi are loc creşterea erotizării senzoriale. De altfel cresc şi organele sexuale.

În genere, pofta de mâncare este bună dar mai controlată. Tinerele fete sunt mai atente la aspectul corporal şi cele ce au devenit mai puţin svelte fac chiar cure de slăbire. Se preferă fructele. La masă tinerii devin mai tăcuţi, simt însă plăcerea mesei. Se frecventează tot mai mult cofe-

tăriile, încă în grup adeseori. Tot în grup se consumă pizza, toate aceste conduite având în conștiința lor semnificația independenței dobândite.

Somnul este bun, se adoarme ușor. Se visează foarte mult dar se uită tot după trezire. Se citește mai mult timp seara sau se trece prin stări de reverie. Baia devine cerință de urgență și necesitate datorită transpirațiilor mai abundente și mai acide decât în anii anteriori.

În pubertate are loc învățarea de concepte, teoreme, strategii și algoritmi operativi în aritmetică, geometrie, geografie, istorie, literatură, fizică, chimie etc., la care se adaugă științele naturii și limbile străine. Are loc triumful cauzalității, numeroase aplicări ale acesteia în probleme de electricitate, căldură, dilatarea corpurilor, fenomenele magnetice, noțiunea de substanță, ideea de analiză chimică, dar și teoria moleculară, despre atomi, legile chimiei, determinismul implicat în dezvoltarea istoriei, specificul dezvoltării artei, civilizației și culturii, energia mecanică, cea calorică și electrică etc. Se dezvoltă pe de o parte noțiuni complexe acoperitoare de numeroase laturi ale realității, precum conceptul de materie (concepte umbrelă), dar și concepte cheie prin care se acoperă forme de operații mai ales valabile în mai toate domeniile cum ar fi conceptele de calculație aritmetică și statistică. La acestea se adaugă conceptele legate de domenii. Pe de altă parte se dezvoltă algoritmi ai activității intelectuale, foarte numeroși prin care de fapt se exprimă operativitatea folosirii corecte și rapide a operațiilor cu concepte, reprezentări și adaptarea curentă. În acest sens deprinderile și obișnuințele sunt tot algoritmi (activități cu pași succesivi), ce duc spre realizarea unui obiectiv mental sau comportamental. Toate acestea fac să crească foarte mult pe de o parte randamentul activității intelectuale, chiar dacă în pubertate este încă instabil relativ (acasă, în clasă, la examene, la lucrări etc.; mai ales în clasele VII—VIII). În adolescență randamentul activității intelectuale va fi mai mare și mai stabil. Se dezvoltă pe de altă parte stilul activității intelectuale care constituie un fel de amprentă specifică a mai fiecărui elev. În structurile stilului încep să se manifeste forme de creativitate, folosiri de noțiuni și concepte cu tot mai mare rigurozitate dar și finețe. Enciclopedismul solicitărilor școlare privind stilul generează proiectarea concepției despre lume și viața adusă la nivelul culturii apropiate universale.

Începutul dezvoltării crizei de originalitate prin ascuțirea atenției critice față de adulți și mai ales față de părinți a fost privită în mod diferit de către diferiți psihologi. Unii au văzut în reacțiile nonconformiste și critice ale puberului și adolescentului un fel de delir de persecuție combinat cu delir de culpabilitate ce tinde să devină manie (MORRO, 1990; TOWASENDEW, 1986). Adepții lui S. FREUD consideră că în atitudinea critică față de adulți și mai ales față de părinți se realizează perimarea complexului EDIP care după aceiași autori

este însoțit de sublimări prin reverii compensatorii dar și agresive, până la valorizări dramatice ca în marile montări ale operei ELDIP. Concomitent cu aceste conduite de nuanță rejectivă se dezvoltă însă personalitatea ca efect al crizei de originalitate. Adolescentul trăiește o revigorare nu numai a creșterii fizice, dar și o revigorare generală observativă, meditativă, imaginativă etc. Începe să-i placă treptat discuțiile, este un inovator permanent, isteț, sociabil adeseori mai ales în grupuri restrânse; îi place să glumească, descoperă causticitatea înviorătoare a farsei, a glumei, pe care începe să le guste. Îi place modul de a se gândi „a la Cațavencu"... și de fapt redescoperă lumea prin cultură și civilizație, informații diferite și nu doar prin percepții și reprezentări. În genere, structura vieții sociale permite să se trăiască din punctul de vedere al confortului cam ca la mijlocul secolului al XX-lea, din punctul de vedere al celuilalt factor, ca în finalul lui, cel al timpului roboților care preiau activitățile propriu-zise, dificile după ce computerele au preluat activitățile intelectuale. Se nasc interese pentru zborurile cosmice (pentru copii acestea au devenit ceva ce ține de o nouă mitologie infantilă), pentru farfuriile zburătoare. Profesia de astronaut s-a banalizat. Dar chiar aceste interese creează și unele neliniști încărcate de discrete agresivități (s-ar putea ca un astronaut să apară la geam... foame de neprevăzut, dar și teamă...).

Curățenia vestimentară și a camerei lor capătă mai multă importanță. Sănătatea este relativ bună. Vestimentația devine mai rafinată și mai meticulos aranjată (dependentă de modă și de preferințele grupurilor de apartenență chiar dacă posibilitățile de a avea o vestimentație selectivă este mai redusă). Procesul de modificare de metabolism și modificare hormonală profund angajate în procesele din această perioadă creează tinerilor, mai ales băieților, foarte mult disconfort corporal dar și psihic. Identitatea corporală este profund modificată și nu favorabil, mai ales la băieți, fapt ce creează și amplifică complexele constituite (de intrusiune) și generează complexe de inferioritate, chiar dacă tânărul trăiește sesizarea dezvoltării culturii și inteligenței lui în foarte multe privințe implicată în vastitatea universului uman. Restructurarea compoziției hormonale nu se termină la 14 ani, dar este suportul cel mai important al conduitelor în schimbare și a erotizării senzoriale în mod foarte intens uneori. Experiența sexuală este redusă, dar se dezvoltă și uneori în jurul a 14 ani au loc primele contacte sexuale cu o mare învălmășeală de trăiri nebuloase și încărcate adeseori de sentimente de vinovăție arogantă și de neliniști. Toate acestea creează pentru tânăr un interes tot mai mare pentru corpul său, dar și pentru corpul feminin, în care condiții se consolidează identitatea corporală ca factor central de identitate, dar și identitatea aparentă corporală, construită care crește intens după vârsta de 13 ani, mai ales după stabilizarea și reglarea mai ordonată a ciclului la tinerele fete și ceva mai sinuos — erotizarea la băieții în etapele de după 14 ani.

Maturizarea sexuală mai timpurie a fetelor le creează o discretă distanțare de atitudini față de băieții de aceeași vârstă, pe care îi consideră copii și le acordă puțin interes. La rândul lor băieții simt această discretă aroganță de maturizare cu neliniște. O puternică tendință de acroșare afectivă și o disponibilitate mare pe acest plan creează exaltare romantică, conturarea primei trăiri de „dragoste", la băieți. Această primă dragoste se află în zone afective încă neexplorate și inaccesibile. Este încărcată de o aură de fericire pentru clipele de întâlnire și de interpretări seismice și obsesive ale fiecărui gest sau cuvânt, fapt ce îmbogățește viața psihică colorând-o cu trăiri inedite. Treptat inserția în experiența sexuală va estompa această primă experiență de dragoste. Tinerii băieți și fete se vor redescoperi la 18—19 ani, când se constituie prietenii mixte, adeseori mici triunghiuri în care 2 băieți vor fi prieteni cu o fată sau invers. Și grupuri mai mari se pot forma și vor evolua perioade mai lungi sau mai scurte cu legături de prietenie puternice. Starea de competiții școlare, succesele și insuccesele pe acest plan vor avea un important rol în relațiile dintre tineri care în genere au tendința de a manifesta prețuiri ale inteligențelor active, ale corectitudinilor și prieteniei sincere dar și al grației, generozității conduitelor atente și ale gustului și ale stărilor de confort exuberant chiar prezent în astfel de prietenii adeseori.

Trebuie să mai semnalăm faptul că în adolescență se consolidează și structurile distanțelor psihice descrise de E. HULL. În perioada adolescenței distanța intimă trece prin cele mai profunde schimbări, datorită faptului că „atingerea" devine foarte încărcată de trăiri complexe profunde. În distanța personală acționează interrelațiile preferențiale ce se aseamănă oarecum cu aspectele la care s-a referit MORENO prin testele de sociabilitate. Distanța oficială este încărcată de reguli ce reprezintă tacit recunoașterea statutelor (diferențiate) mai ales ale adulților (există diferențe în felurile de adresare față de unul din profesori, față de directorul școlii, față de un inspector etc.). În această formă de distanță se implică și tente de admirație personală, respect deosebit, toate nuanțate fie prin politețe constituită la adolescent, fie prin condiții speciale ale unei situații în care se află tânărul singur în fața unei oficialități. Același fapt se petrece și cu privire la distanța publică doar că e implicată o mai mare spontaneitate, generată de nedependența adolescentului de persoana respectivă, datorită rolului de spectator pe care-l trăiește pe un timp delimitat — uneori transformat în rol de „fan".

Capitolul VII

MAREA ADOLESCENȚĂ ȘI NUANȚAREA IDEII DE FERICIRE

Între 14 și 16 ani ritmul creșterii devine ceva mai constant, fapt ce comută consumurile energetice spre maturizare — care devine mai accentuată. Erotizarea senzorialității se exprimă prin neliniști și trăiri nebuloase la atingerea unei persoane de sex opus chiar și atunci când o ține numai de mână. Acest act devine dorință și realizează forma cea mai simplă și încă pură de trăire a experienței de erotizare a pielii. Atingerile persoanelor de sex opus în diferite părți ale corpului este diferită ca trăire erotică. Erotizarea văzului este relativ intensă. Vestimentația feminină folosește maximal această formă de atracție. Senzorialitatea afectivă creează trăiri afective noi, de exaltare, de neliniște și de atracție puternică, dar creează totodată intense autoobservații și autostăpâniri comportamentale. Este perioada în care au loc iubirile prime, profunde și încărcate sentimental. Totodată apare, adeseori, un fenomen interesant. Se resimte la început o atracție foarte încărcată sentimental spre persoane mai în vârstă. E perioada în care tinerele se îndrăgostesc de unii profesori, iar tinerii se îndrăgostesc de persoane mai în vârstă ca ei, cu un fel de sentiment cald de dragoste în care se trăiește și un fel de sentiment de a fi protejat. De cele mai multe ori aceste prime izbucniri de dragoste rămân tainice, niciodată mărturisite, încărcate de aspirații și romantism. La sfârșitul acestei perioade tinerii se află în tot mai mare număr în clasele învățământului preuniversitar sau profesional. Se pune ca atare, întâi latent, apoi tot mai acut, necesitatea alegerii profesiunii și implicit a propriului destin civil, fapt ce reprezintă un pas important în structurarea identității sociale prin constituirea identității profesionale de început. Sub forme de dorințe și aspirații problema profesiei viitoare devine de importanță tot mai mare și este legată de numeroși factori printre care unii legați de capacitățile, aptitudinile și forța intereselor și opțiunilor care nu totdeauna se asortează cu aptitudinile propriu-zise. S-au dezvoltat nume-

roase centre de orientare școlară și profesională începând cu deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea, mai ales în Statele Unite și apoi și în Europa. Și în această problemă tinerii se manifestă oarecum refractari sugestiilor sau dorințelor emise de părinți, adeseori chiar dacă nu au o opțiune clară. Ei amână, aleg temporar câte ceva, apoi rejectează alegerea. Tot mai mulți tineri aleg intrarea în liceu, fapt ce le poate conferi o pregătire mai largă și o amânare a deciziei finale pe fondul studierii de noi discipline. Traversarea examenelor de admitere în liceu este însoțită de participarea emoțională foarte intensă a familiei și constituie un moment foarte important în viața acesteia. Faptul se explică prin dorința părinților și a familiei în genere de a conferi tot sprijinul posibil tinerilor de a ajunge la independență și la intelectualitatea pe care le-o oferă intrarea în liceu. De altfel, părinții încearcă, la început cu șanse mai puține, să restabilească o atmosferă mai destinsă cu fiii lor. Se izbesc întâi de programele foarte încărcate ale tinerilor legate de activități școlare dar și de forme de întâlniri cu tente noi, mai evident culturale. Treptat se creează unele momente de prelungiri ale mesei, mai ales în zilele neîncărcate de programe școlare, în care se discută diferite probleme, adesea sociale, culturale și chiar tehnice. Apropierea e provocată de părinți din dorința protectivă de a ajuta pe fiul sau fiica lor, mai mult prin transferuri de experiență concretă dobândită și, desigur, și din dorința de a-i face să rămână mai pe aproape de casă. Aceste situații se consumă în mod latent dar au efecte bune. Se descoperă în acest context statutul profesional și cultural al părinților, experiența lor de viață cu episoade necunoscute până atunci, care creează o nouă formă de sentimente față de ei și mai ales față de unul sau altul dintre ei, în mod diferit însă în toate cazurile. Și tinerii devin mai deschiși și încep să povestească episoade din viața școlară.

Adolescentul trăiește intens experiența vieții.

Antrenarea în munca școlară pe perioada liceului presupune solicitări multiple și activități diferite. Treptat se selectează spre finalul acestei perioade acele discipline ce vor fi implicate în examenul de intrare în facultate sau de angajare, în plus, la un examen complex de limbi străine pentru eventuale burse de studii în străinătate. În orice caz, la acest nivel al instruirii solicitările fac să se consume foarte mult timp cu tot felul de activități inclusiv meditații luate sau date, la tinerii mai responsabili care descoperă faptul că prin obligația de a face ca anumite probleme să fie explicate se creează lărgirea ariei de explicații potențiale, dar și de stăpânire tot mai mare a materialului. Crizele de timp generează oboseală și hărțuire interioară, temporare, stări psihice mai încordate. Se găsește până la urmă un ritm de activități. Concomitent are loc și o dilatare a vieții personale vizavi de cea școlară, dar și o creștere a curiozității și interesului pentru autoculturalizare care diferă prin lecturi, vizitarea de muzee, interes pentru mărcile de auto-

turisme și pentru conducerea auto. Muzica este ascultată încă tot la maximum, fapt ce irită persoanele din alte generații, mai dornice de liniște. Fenomenul nu se datorează surdității sau cerinței de a se trece mult peste zgomotul de fond, destul de ridicat în marile orașe (și mai ales în unele cartiere), ci mai mult pentru surprinderea unor variații mai subtile din structurile muzicale percepute, fapt posibil numai dacă partitura muzicală amortizează toate sunetele de alt gen decât cele implicate în structura ei.

În jurul vârstei de 15—16 ani mai interesează cărțile de science fiction (SF), dar și clasicii literaturii universale, apoi se trece spre literatura modernă. Există și preferințe inverse sau amestecate, organizate sau după împrejurări și situații. Încep să crească preocupările legate de sport pentru întreținerea sănătății și a unui corp armonios. Echipele sportive se luptă în competiții tot mai complexe și de talie semnificativă. Anumite sporturi sunt mai preferate. Fotbalul, baschetul, gimnastica la sol, competițiile pe biciclete, dar și tenisul etc. Grupurile de adolescenți încep să aibă și discuții tot mai numeroase legate de noi preocupări sau cărți citite. Se dezvoltă capacitatea de redare cu sublinieri și *arta discuției.* Se trece de la standardizarea de răspunsuri prin „nu" în exprimarea opiniilor la căutarea de argumente la organizarea lor. Unii tineri devin preocupați de muzica instrumentală de echipă. Aceștia se organizează, fac exerciții de anumite programe muzicale și pot fi auziți în stațiile mai importante de metrou, cum este stația Universității din București. Bineînțeles există și solicitarea de a contribui bănește, benevol, la efortul echipei. În același fel se organizează grupuri pentru colindele Sărbătorilor de iarnă. Acestea se formează mai ales din liceenii de la școlile cu profil de artă (muzică) și se desfășoară organizat, pe cartiere, cu demnitate și dăruire, cu note impresive puternice. Interesant ni se pare faptul că în acest context se cântă foarte bine, mai bine decât la concursurile liceale organizate la școală, probabil din cauza adaptării celor ce cântă la atmosfera permisivă a publicului călător, atmosferă eliberată de academism și solicitantă de dăruire și mai multă originalitate și expresivitate. Alte grupuri de tineri se antrenează în probleme de tehnologii. Motocicletele, eventual mașina personală sau a familiei, bicicletele, mici invenții tehnice de folosire a aparaturii din familie legate de telefon, T.V., aranjamente de prize etc. constituie obiective tehnologice printre multe altele în creștere.

Se dezvoltă și preocupări legate de folosirea de aparate foto, preocupări privind experiențe chimice, preocupări legate de înregistrări de toate felurile, dar și preocupări pentru desen, sculpturi și efectuarea de schițe literare, poezii, reviste literare școlare, colecționări de toate felurile etc. Deși tinerele fete au preocupări relativ diferite de ale tinerilor adolescenți există o tendință puternică de egalizare pe aceste planuri, mai ales pe cele cu tentă artistică. Tinerele fete învață printre

altele să tricoteze, să facă brățări cu modele originale, din mărgele, chiar învață și să coase la mașină, să deseneze modele vestimentare. Se ocupă mai mult de corespondențe. Sociabilitatea fetelor este în foarte mare creștere. Încă se preferă prieteniile cu persoane de același sex, dar există și prietenii încărcate de afecțiune romantică între tineri de sexe diferite.

Între 16 și 18 ani tinerele fete sunt obișnuite cu perioadele de disconfort fizic ale ciclului și au involuntar conduite mai feminine. Devin mai îngrijite ca vestimentație, și încep să folosească accesorii, broșe, brățări, ceas de mână dar și poșete.

Băieții mai sunt sub influențele modificărilor hormonale fapt ce le creează oarecare nervozitate, agitație, neliniști și dificultăți de concentrare. Au loc contacte sexuale și o erotizare mai accentuată dar și tentative de a o stăpâni. Încep să fie preocupați mai mult de propria lor înfățișare și în genere se vor mai maturiza și vor deveni mai stăpâni pe ei. Pofta de mâncare este foarte bună. Se organizează petreceri și momente dansante, forme de conversații. În cadrul acestor petreceri cel mai adesea serbări onomastice se consumă și alcool și se învață dansuri moderne.

Atât fetele cât și băieții mănâncă mai neglijent când sunt singuri și mai cu grijă (rafinat) când sunt în grupuri. Este o perioadă în care se acumulează sensurile plăcerii, gustul fericirii legat de anumite interese sau reușite în dragoste. Somnul este în genere bun, reconfortabil, deși tinerii se culcă acum mai târziu. În genere, seara învață mai bine lipsind diferitele solicitări de activitate. Totuși, aceasta este prima perioadă din viață în care se produc insomnii încărcate de anumite temeri și derulări interioare obsedante. Baia devine obișnuință și necesitate. Fetele se spală mai des pe cap decât băieții. Sănătatea este în general bună, exceptând persistența de acnee și dermatoze la băieți. Relațiile din familie devin mai netensionate. În genere este o fază de încetinire a creșterii la fete și de un ritm alert al creșterii la mulți băieți.

În perioadele următoare de *la 18 la 20 de ani* au loc mai severe opțiuni legate de profilul profesional. Are loc marea competiție legată de examenele de admitere în facultăți. Și de astă dată familia este alertată și participă cu neliniști și emoții la marea probă. În cazul în care nu se obține nota de trecere (în funcție de numărul ce se stabilește pentru primirea în diferitele facultăți) se încearcă găsirea unui loc provizoriu de muncă și se continuă pregătirea pentru viitorul examen de admitere la aceeași facultate sau la alta. În genere, tinerii mai sârguincioși sunt marcați atunci când au un eșec și trăiesc adevărate sentimente de vinovăție și de inferiorizare. Devin mai reticenți și mai depresivi. Evident pot intra în anul următor, deși resimt faptul că nu vor mai fi colegi de generație cu foștii lor colegi, dar și un fel de discontinuitate privind audierea și participarea zilnică la programe de lecții. Se poate întâmpla ca unii dintre ei, aflați în serviciu, găsit în-

tâmplător, să capete interes pentru altă facultate mai legată de profesia în care au început să lucreze. Aceste evenimente se petrec mai ales în lumea fetelor. Băieții fac stagiul militar, dacă nu au intrat la facultate, de cele mai multe ori în cazul că îndeplinesc condițiile reglementare în această privință. Mai interesant este faptul că cei ce au intrat în diferite servicii, ca și cei ce au început stagiul militar se simt mai maturi și liberi decât cei ce urmează cursuri de colegii sau universități. În genere, experiența lor socială pătrunde tot mai mult în structurile de contacte birocratice și cunosc mai bine în final numeroase aspecte ale acestei infrastructuri sociale. În genere la tinerele fete sănătatea este relativ bună. Ciclul este calculat ca termen și durată și tratat igienic. Există însă ceva mai multe momente de enervare și agresivitate în perioade aglomerate cum sunt sesiunile de examen la studenți. Băieții au o viață sexuală mai reglementată sau pe cale de reglementare. Erotizarea este mai stăpânită și ciclică. La persoanele mai sensibile există însă pericolul de astenii și ulcere (mai ales duodenale), fapt ce pune în evidență o mare fragilitate. Unele tinere fete cu predispoziție la obezitate își impun restricții alimentare și tot felul de tratamente și pot să manifeste anorexie, imaginea corporală afectându-le psihic; exagerează curele de slăbire și pe acest fond au loc dereglări metabolice mai complexe. Toate acestea pun în evidență o fragilizare discretă psihosomatică la această vârstă. În ceea ce privește vestimentația tinerele fete acordă un interes mai mare ciorapilor fini, dar poartă cu plăcere și blugi, ca și băieții. Sunt interesate și de pantofi, inclusiv de cei cu tocuri și în genere manifestă o mai atentă selectare a îmbrăcămintei în diferite situații și anotimpuri. Îmbrăcămintea sportivă este oarecum preferată și în genere mai folosită. Băieții sunt mai atenți la cămăși („sunt la modă cele colorate și înflorate"), dar și la mape, portmonee. Interesul pentru camera personală este deosebit de mare, mai ales în privința dotației tehnice. Baia este agreată, tinerele fete se fardează puțin în fiecare zi. Le interesează îngrijirea genelor și sprâncenelor, dar și apa de toaletă. Băieții încep să folosească ustensile de ras, tot mai mulți au părul lung, strâns la spate. Folosesc și ei loțiuni și mai ales împotriva transpirației.

În viața de familie activitatea este mai calmă. În familiile cu ambii părinți implicați în activitățile profesionale se constituie mai multă independență în activitatea alimentară (tinerii își încălzesc mâncarea, își fac omletă, salate etc.). Mulți au ore după-amiază și-și organizează acțiuni și ocupații, diverse lecturi, dacă sunt studenți citesc studii și cercetări date în bibliografii. Cei ce lucrează și cele ce lucrează citesc reviste, ziare. Sunt ascultate cu mult interes emisiunile T.V., mai ales știrile dar și emisiunile culturale și politice. În exteriorul familiei se diversifică relațiile sociale, se telefonează, se programează întâlniri. În genere sănătatea este mai fragilă. Există o creștere a T.B.C.-ului, cam pe la 17—18 ani, a nevrozelor și uneori, după 19 ani pot apărea

debuturi de schizofrenie. Pofta de mâncare mai scade, se mănâncă de trei ori pe zi dar se fumează, uneori mult, se consumă și alcool, cafea uneori regulat după masă și când vine cineva în vizită. Cafeaua este folosită și ca stimulent pentru antrenarea în învățare la ore târzii. Uneori se sacrifică nopți întregi pentru învățare. Somnul e mai încărcat de coșmaruri și visuri, multe uitate la trezire. Totuși, uneori se manifestă din când în când insomnii rebele rezistente și la somnifere, după care urmează zile încărcate de somnolență și disconfort. Baia se folosește mult, mai ales vara sub formă de duș, când e foarte cald sau la întoarcerea din oraș. Este perioada în care se stabilesc legături mai stabile și de dependență, afecțiune și sentimente de protecție față de o anumită persoană de sex opus; se nasc proiecte de viitor referitoare la propria familie, din dorința de a avea o viață intimă și o legătură afectivă plăcută de durată.

Tinerii care lucrează sau studiază în școli superioare tehnice și pedagogice, de muzică, de arte, cinematografie etc. au o evoluție similară centrată pe activități legate de profilurile acestora. Tinerii din mediul rural care nu au mers la universitate ci au rămas în familie, în sat, din cauza condițiilor financiare precare, își găsesc slujbe mai modeste și strâng bani pentru viitorii ani de studiu, eventual, sau se consacră activităților agricole, dar o fac la un nivel mai ridicat ca pretenții. Se obișnuiesc greu cu viața de la țară și de multe ori încearcă să practice profesii dintre cele mai diverse, de exemplu reparații de tractoare, combine sau asistență socială etc. În această adolescență prelungită se stabilizează oarecum rolul adult la care s-a ajuns, se corelează efectele experiențelor educative parcurse, cu visurile, dorințele, idealurile care s-au constituit în timp prin socializarea legată de profesia aleasă.

În acest context se constituie pentru fiecare persoană pe de o parte *Sinele corporal,* cu problemele și tabieturile sale, cu gradul de sănătate și rezistență la problemele vieții și ale societății și la crearea unui confort pentru *Sinele social* și identitatea lui unică, specifică și pentru *Sinele cultural,* care este încărcat de apetituri culturale mai mari sau mai reduse și de trăirea lor ca un condiment necesar vieții, cu un mare interes pentru tot ce se întâmplă în jur. În fine *Sinele social* se diversifică și nuanțează stimulând dorința de integrare social-profesională și pofta de competiție pe acest plan.

Constituirea *identității sexuale* aduce după ea schimbări comportamentale. În perioada adolescenței propriu-zise se dezvoltă feminitatea și masculinitatea. Feminitatea constituie pulsul conduitelor feminine ce implică un fel de atracție și incitare la interrelaționare apropiată. Această tentă a conduitelor feminine s-a născut o dată cu specia umană, și-și etalează complementaritatea față de virilitatea masculinității, ca o solicitare de protecție și de promisiune, de farmec și de zâmbet dătător de încântare și de fericire. Feminitatea este expresia autenticității vitalității femeii ce se cere înțeleasă, iubită, admirată și, cum am mai spus, protejată.

Este un amestec de fragilitate și devotament, de prietenie, dragoste și dăruire, ce se pun toate în evidență cu grație, candoare, puritate, dar și cu chemări cu tente spre căutări de ceva cu aer misterios. Există și frivolitatea ca reacție ce se centrează pe atragerea atenției, pe reacții de frondă ușuratică. Are la bază lipsa de echilibru interior sau începutul unei vieți sexuale și tendințe prostituante. În fine există și conduite excesiv de prudente și timide legate de trăirea latentă a unor pericole și a unei devalorizări. Din toate acestea reiese că nici statutul feminin nu este încă stabil și adesea este inundat de dificultăți de adaptare la cadrul obișnuit și natural al vieții, inclusiv a regulilor ce domină societatea.

La tineri se constituie de asemenea modificări de conduite diferite legate de creșterea trăirilor erotice și de învățarea de a le stăpâni înainte și după ce au apărut.

Cazurile de sadism, excesele sexuale și abuzurile, uneori violurile în grupuri, deși foarte rare, sunt totuși semnalate în această perioadă de intensă creștere și maturizare.

Fericirea începe să aibă zone de acaparare foarte diferite, începând cu trăirea prieteniilor, a cunoașterii, a succesului, a curajului, a iubirii și a sentimentelor morale realizate.

Cazurile de excese, eșecuri, minciună, furt (din necesitate sau din sadism), a exceselor sexuale și abuzurile, uneori violurile în grupuri, deși foarte rare, sunt totuși semnalate la această trecere spre viața adultă matură și responsabilă.

Capitolul VIII

DRUMUL SPRE NOI FRONTIERE ALE VIEȚII

În paginile anterioare ne-am referit la schimbările comportamentale observabile în perioadele de creștere și maturizare ale adolescenței. Este necesar să adâncim ceva mai mult modificările biosomatice (mai ales că sunt specifice) ale acestei perioade. Acest demers are ca scop oferirea unor orientări ceva mai complexe, în legătură cu procesele de creștere și maturizare, pentru a nu fi surprinși în necunoștință de cauză în fața unor aspecte normale ce pot părea surprinzătoare.

În primul rând creșterea nu are loc concomitent în toate structurile corporale. Mai întâi cresc membrele inferioare și superioare, apoi trunchiul. În același timp se modifică și înfățișarea feței ce se supune unei contracții discrete asociate cu modificări ale raporturilor dintre ovalul mic și cel mare al feței. Ovalul mic este zona ce cuprinde ochii, nasul, gura. Este numit și ovalul senzorial. Aceste schimbări dau feței înfățișări mai pregnante feminine sau masculine.

Concomitent cu aceste schimbări corporale, legate și de o mai mare forță și suplețe a corpului au loc și dezvoltări privind caracteristicile secundare și primare ale maturității. Întâi se dezvoltă caracteristicile secundare (cel puțin aparent). În acest context crește pilozitatea axială și pubeală și are loc o dezvoltare a organelor sexuale. Dezvoltarea pe aceste planuri se face cu un consum de energie foarte mare, care determină momente de oboseală, un fel de neliniște, nervozitate și epuizare. Nici aceste schimbări și efectele lor nu se produc temperat și continuu, ci cu mici puseuri și pauze. De altfel sunt însoțite adeseori de o foarte accentuată vioiciune și agitație și vizibile forme de vitalitate foarte mare urmate de oboseală. Puseurile de creștere se modifică devenind pe de o parte epuizante, iar pe de altă parte de producere de mare forță fizică și chiar intelectuală. Inegalitățile de creștere se referă și la organele interne și la angajamentele vitale generale, mai ales potențiale. Întârzierile intrării în pubertate ca modificări și puseuri de creștere sunt mai favorabile ca adaptare pentru cei cu întârzieri de creștere, dar mai neliniștitoare, mai ales la tinerele fete, care se simt nenormale. Băieții se

îngrijorează ceva mai târziu, dacă o treime din cei aflați într-o clasă au intrat în puseul de creștere, chiar dacă aceștia se simt la rândul lor prost, datorită modificărilor corporale și formelor de acnee ce-i năpădesc. Cei ce intră mai devreme în puseurile de creștere se simt prost în grupurile de vârste eterogene, dar au sentimente de superioritate în grupurile de apartenență (din generația lor). Dar și într-un caz și în altul se nasc neliniști, interogații interne, noi forme de a privi pe ceilalți și pe sine, toleranțe și mici spaime, dar mai ales așteptări, aspirații și idealuri, îndoieli, nenumărate îndoieli de sine.

Există două categorii de probleme la care ne vom referi în continuare pe acest plan al dezvoltării funcționale a crizei de dezvoltare din perioada adolescenței. Prima problemă se referă la modul în care se desfășoară pașii maturației și a fazelor ei corelate cu creșterea. A doua problemă se va referi la aspecte mai complexe și generale privind modificările hormonale ce se produc la această perioadă, alimentând stările de observare, neliniștile de sine.

Există 6 aspecte la care ne vom referi în sistematizarea ce o vom face cu privire la creștere:

1. Creșterea are intensitate în genere la 11,8 ani la fetițe și la 13,5 la băieți (în medie).
2. Creșterea puberală (până la 14 ani) reprezintă cam 25% din înălțimea adultă la care se va ajunge.
3. Deși băieții au o oarecare întârziere a puseului de creștere puberală cresc cam 9,5 cm față de fetițe care au o creștere cam de 8,3 cm, de aceea până la urmă băieții devin mai înalți.
4. Fetițele au o mai mare rată a creșterii maturizării sexuale (2 la 3 ori) decât băieții.
5. Creșterea în înălțime durează în jur de 24—32 de luni cu completările creșterii lineare la fetițe la 16 ani și cu completări la băieți la 18 ani.
6. Pentru ambele sexe maturația timpurie tinde să aibă o mai mare intensitate decât maturația târzie și este comparabilă cu atingerea valorilor adulte.

Pe planul dezvoltării fizice apare o variată diferență individuală între vârsta anatomică, cea psihologică și vârsta fiziologică. Fetițele au puseul de creștere intensă cam pe la 11,5 ani, iar băieții cam pe la 13,8 ani. La 12 ani diferențele sunt foarte mari. La fetițe crește supleța și o oarecare grație a mișcărilor după ce se trece prin perioada de stângăcii, datorită readaptării mișcărilor obișnuite la mărimile restructurate și forța nou constituită. La băieți crește forța, puterea musculară, mâna dreaptă devine de agilitate iar stânga de forță. La băieți are loc în adolescență, și de multe ori încă din pubertate, o schimbare a vocii. Aceasta are drept explicație creșterea rapidă a laringelui, a mărului lui Adam care apără coardele vocale în timpul rostirii cuvintelor. Creșterea nu e

corelată simetric. Şi la fetiţe există o discretă modificare a vocii dar mult mai atenuată. În orice caz, vocea devine mai nuanţată şi mai alto. La băieţi perioada de creştere este mai obositoare şi mai dizarmonică (se manifestă un fel de fază păianjen, fază în care membrele sunt lungi, iar corpul este uneori disproporţionat de mic faţă de lungimea braţelor şi picioarelor). Se instalează şi o privire mai tulbure şi în genere un fel de năuceală în momentele de intensă creştere, un disconfort corporal şi jenă faţă de faptul că hainele devin dintr-odată scurte, ca pantalonii, mânecile etc. La băieţi dispare ţesutul adipos, la fetiţe se depune un strat fin adipos subcutanat aproape egal răspândit, care dă pielii un aspect catifelat sau marmorean. Tot la fetiţe se conturează talia, creşte bustul. Între 12 şi 14 ani se dezvoltă partea facială a craniului (nasul, buzele, arcadele, urechile). Puseul de creştere este secundat după cum am relatat deja de maturizarea sexuală (întâi secundară) ce se manifestă prin creşterea pilozităţii încă fine ce exprimă şi creează începutul erotizării conduitei. Pe acest fond apar primele ejaculări spontane (adesea fără spermatozoizi) la băieţi. Între puseul maxim de creştere şi maturizare sexuală se află un interval de 8—9 luni. Există corelaţii între acestea, care au fost studiate cu toată atenţia. La fetiţe corelaţia este ceva mai mare între apariţia menarhei şi creşterea butonilor bustului şi ceva mai mică între creşterea şi manifestarea acestora şi apariţia pilozităţii pubeale. Există corelaţii şi între dezvoltarea osoasă şi menarhă la fetiţe (atlasele GREULICH şi PYLE). La băieţi există o corelaţie între creşterea de ansamblu a scheletului şi creşterea oaselor mâinii. Aceste corelaţii sunt predictibile. O deosebită importanţă în procesele de creştere şi maturizare o au secreţiile hormonale care se schimbă în ceea ce priveşte compoziţia. Timusul este glanda ai cărei hormoni sunt implicaţi în creşterea de până în perioada pubertăţii când îşi încetează funcţia. În perioada prepuberală apar puseurile de adrenalină. Secreţia gonadotrofinelor hipofizare va duce la creşterea secreţiei de estrogeni ovarieni, ce vor duce la creşterea caracteristicilor secundare sexuale şi se vor induce modificări de creştere şi dematuraţie a scheletului osos şi la modificări comportamentale. Puseul de creştere durează cam doi ani şi apoi scade la 1—2 cm anual. Are loc şi dezvoltarea bazinului în lungime şi lăţime. Coloana lombară formează o accentuare a bazinului şi duce la orientarea şi deschiderea vaginului în poziţia verticală, la fete. Tot la tinerele fete au loc depuneri discrete de ţesut gras pe jumătatea inferioară a abdomenului, pe coapse şi pe şolduri.

Dezvoltarea caracteristicilor secundare (pilozitatea) şi anatomice ale maturizării au loc înainte de cele funcţionale, întâi la fete, apoi după aproximativ doi ani la băieţi, în 5 stadii mai evidente.

În primul stadiu nu apar evenimente anatomice importante. Atât fetele cât şi băieţii încep să aibă oboseli, transpiraţii tot mai abundente şi insomnii.

În stadiul al doilea încep să se contureze la fete areolele mamelonului (zonele din jurul sfârcului sânilor). Areolele încep să se lărgească (diametrul lor) și sub ele se pot palpa glandele mamare. Concomitent încep să apară peri ușor pigmentați, foarte ușor ondulați la nivelul întâlnirii coapselor. La băieți are loc o discretă mărire a testicolelor (cam la 12 ani jumătate). Are loc dezvoltarea tubilor seminiferi în diametru și a lumenului interior. Testicolele cresc în volum și apare un puf nepigmentat evident la baza penisului și sub brațe.

În stadiul al treilea continuă la fetițe lărgirea areolei mamare și pigmentarea ei, totuși proeminențele sânului nu se observă din profil. Părul pubian și axilar devine mai închis, mai gros și mai ondulat (depășește articulația pubiană extinzându-se). La băieți crește penisul, în lungime întâi, cresc testicolele și scrotul, se dezvoltă tubii seminali, apar primele diviziuni celulare în epiteliul germinal. Părul pubian și axilar se pigmentează și se extinde.

Stadiul al patrulea se manifestă la fete prin creșterea areolei în continuare, dar și a mamelonului și a reliefului sânului. Pilozitatea se consolidează prin îndesare în cele două zone. La băieți se dezvoltă penisul și glandele peniane în continuare, părul pubian și axilar începe să aibă aspect adult.

În stadiul 5, la fete sânul devine matur și e proeminent mamelonul și conturul areolei. Pilozitatea este și ea de configurație adultă, sub braț și triunghiulară (cu baza în sus) la confluența celor două coapse. Și la băieți organele sexuale capătă aspectul adult. Numai că părul pubian începe să se extindă și pe fața interioară a coapselor. La 20 de ani părul pubian se extinde înspre ombilic la băieți (romboidul tipic inserției pubiene de bărbat). Creșterea în puseu începe la fete la 12 ani și precede menarha (menstra). Primele menstruații nu sunt ovulatorii. Ovulația apare după 1—2 ani de la menarhă și descărcarea ciclică a acesteia.

La băieți sexualitatea se dezvoltă într-un context de factori ce grăbesc sau întârzie dezvoltarea glandelor sexuale. Există o tendință de precocizare a debutului pubertății și maturizării sexuale. Debutul pubertății corelează pozitiv la băieți cu vârsta somatică diferit totuși în grupuri etnice diferite. Glandele sexuale la maturitate (faza 5) sunt formate de testicole (sunt pereche ovulară). Longitudinal acestea au 3,5 cm la 5,5 cm, iar transversal 2,5 cm. Au 2 structuri diferite anatomic și funcțional: (1) tubii seminali și (2) celulele interstițiale. Tubii seminali reprezintă cam 80% din volumul testicolelor care conțin în interior stratul celular germinal (epiteliul germinal). Acestea conțin celule surse de spermogeneză (cu funcționalitate ciclică). Într-o repriză se formează 16 spermatozoizi. Există funcții hormonale și spermatogenetice sincronizate armonios, coordonate de interrelația cu producția hipofizară care secretă hormonii gonadotropi cu structuri ciclice identice la bărbați și la femei (sunt numite FSH și LH); la femei stimulează dezvoltarea foli-

cului ovarian iar la bărbaţi stimulează dezvoltarea tubilor seminiferi (iniţierea şi menţinerea spermatogenezei, stimulând celulele testiculare (Laiding) şi LH care au efecte de transformare a foliculului ovarian matur în corp galben (corpus luteum) după ovulaţie.

A doua latură a dezvoltării şi mai ales a maturizării ne obligă să urmărim aspectele mai importante privind modificările hormonale responsabile de modificările de metabolism, dar şi de creşterea osoasă musculară etc. Între sistemul endocrin şi cel nervos există o interdependenţă foarte activă. Acesta este motivul pentru care numeroşi specialişti preferă termenul de sistem neuroendocrin. Hormonii diferitelor glande se deversează mai ales în sânge şi influenţează dezvoltarea totală a organismului şi chiar conduitele. În pubertate încep să acţioneze hormonii sexuali ce vor determina apariţia caracteristicilor secundare sexuale la care ne-am referit în paginile anterioare, adică apariţia caracteristicilor pilozităţii axiale şi pubiane şi a schimbării morfologiei organismului. Are loc o mărire a funcţionalităţii hormonilor tiroidieni (care stimulează mai ales procesele de creştere osoasă). La rândul ei, hipofiza îşi intensifică producerea hormonală, o parte din hormonii acesteia se deversează în ventricolii creierului influenţând stimularea, reactivitatea celulelor nervoase. O altă parte a acestor glande se deversează în sânge şi stimulează producerea hormonilor sexuali, procesul de maturizare internă şi cel al diferenţierii ţesuturilor şi organelor. Epifiza are un rol asemănător. Hormonii acestei glande, împreună cu glandele suprarenale, se implică în dimorfismul sexual al maturizării băieţilor şi contribuie la stimularea procesului de depuneri de grăsimi pe piept, abdomen, în jurul gâtului, dar mai ales la dezvoltarea organelor genitale, la pigmentarea pielii şi la avansurile în dezvoltarea caracteristicilor secundare ale sexualizării. Hipotalamusul acţionează prin intermediul hipofizei şi controlează secreţiile hormonale ale glandelor periferice care, la rândul lor, printr-un sistem de retroacţiune biologică, influenţează de asemenea sistemul nervos şi funcţionalitatea lui.

La ora actuală se cunosc în jurul a 30 de hormoni, antrenând dezechilibrele hormonale sau insuficienţele cu repercusiuni foarte marcante asupra organismului şi comportamentelor. Emoţiile, printre altele, declanşează eliberarea de numeroşi hormoni ce influenţează mai ales echilibrul axei hormonale hipotalamo-hipofizo-suprarenale care antrenează o supraproducţie de A.C.T.H. şi hormoni suprarenali. Glandele sexuale (gonadele) produc secreţii interne şi externe, gonadele masculine sau testiculare produc spermatozoizi, iar cele feminine sau ovariene produc ovule. Maturizarea organelor sexuale se intensifică între 10 şi 11 ani la fete şi apoi între 13 şi 15 ani, şi la 13—15 ani şi apoi între 17 şi 18 ani la băieţi. Timusul, glanda creşterii în copilărie, începe să se atrofieze şi pe la 15 ani începe să nu mai aibă rol în procesele de creştere. Sub influenţele mai sus amintite, au loc o serie de procese complexe.

Osificarea internă se face tot inegal, fapt la care ne-am mai referit; între 13 şi 14 ani se dezvoltă şi osifică partea facială a craniului. Se sudează diafiza şi epifiza, (diafiza este partea mijlocie a osului iar epifiza este extremitatea oaselor lungi). Sudarea se termină între 23 şi 25 de ani. Se termină în mare parte şi procesul creşterii danturii permanente. Între 14 şi 15 ani are loc osificarea coloanei vertebrale. Pe suprafaţa inferioară şi superioară a vertebrelor se formează plăci subţiri osoase ce se vor reuni în corpul vertebral spre 20 de ani. Vârful apofizelor transversale şi spinoase sunt acoperite de cartilaje. Osificarea lor începe la 16—17 ani. Se efectuează şi osificarea degetelor, fapt ce va determina o creştere a mişcărilor fine implicate în dexteritatea degetelor şi va face să crească viteza scrierii şi a altor mişcări implicate în dexterităţile manuale. Se va dezvolta musculatura spatelui, a centurii scapulare şi pelviene. Creşterea în greutate este mai lentă. Fetele cresc cam 3 kg anual după 11 ani, iar după 14 ani cam 4 kg pe an, iar băieţii cresc mai lent, între 10 şi 14 ani, apoi adaugă 6 kg pe an.

Între 12 şi 16 ani se dezvoltă plămânii dar şi sensibilitatea pulmonară (pericol t.b.c.). Creşte masa creierului şi se definitivează relieful scoarţei cerebrale şi legăturile funcţionale dintre diferitele părţi ale creierului, formându-se constelaţia funcţională complexă a acestuia. Creşte plasticitatea şi autoreglarea funcţională cerebrală şi funcţionalitatea complexă. Forţa inhibiţiei nu este încă foarte activă chiar dacă au loc creşteri evidente autoreglatorii ale ANS-ului. Hardul creierului se extinde şi, parafrazând conceptualizarea informaticii, se formează softuri (legate de folosirea cunoştinţelor pe domenii şcolare), dar şi legate de formele de deprinderi legate de procesele curente şi adaptare şi de algoritmi ai formelor numeroase de activităţi folosite de către adolescent.

În orice caz cunoştinţele clasice privind activitatea glandelor endocrine, funcţionalitatea şi efectele lor s-au multiplicat foarte mult după 1960 prin metode noi (microscopia de fluorescenţă, histochimia şi neurochimia, autohistoradiografia, farmacologia şi neurocibernetica, mai ales). Una din problemele cele mai complexe şi necesare în studiul funcţionalităţii ANS a fost şi rămâne problema neurotransmiţătorilor. Azi se cunosc peste 50 de neurotransmiţători şi neuromodulatori. Au fost, în mare, clasificaţi în monoamine biogene, acizi aminaţi şi neuropeptide cu rol de neurotransmiţători. Descoperirea sinaptozomilor de către VICTOR WHITTAKER (Cambridge) a centrat atenţia cercetărilor pe substanţele neurotransmiţătoare (şi în Buenos Aires s-au făcut studii importante aproximativ în aceeaşi perioadă). Aşa că după anul 1960 mecanismele transmisiei sinaptice au devenit abordate şi folosite în diferite cercetări.

În afară de neliniştile şi disconfortul normal, create de aceste numeroase modificări implicate în procesul maturizării, există o patologie a sexualităţii în pubertate (minore şi majore).

Printre cele minore semnalăm pubertatea precoce și pubertatea întârziată, iar printre cele mai critice, lipsa sexualizării pubertale și falsa pubertate.

Pubertatea precoce se manifestă prin apariția caracteristicilor sexuale devreme, pe la 7—8 ani la fete și sub 9—10 ani la băieți. Poate fi adevărată sau falsă. Este mai frecvent la fete. Este cunoscut cazul LINA MEDINA care a avut menarha la 8 luni. La 5 ani și jumătate a născut prin cezariană un băiat de 2 950 g. În acest caz s-a manifestat o pubertate precoce idiopatică. Astfel de persoane rămân cu o creștere minoră, cu un psihic infantil și au o viață scurtă. Există cazuri în care steroizii sexuali provocați de glandele suprarenale au avans și se manifestă semne de pubertate, caracteristicile secundare sunt precoce (pilozitatea pubiană). Totuși celelalte decurg normal (adrenalina precoce). Pot să se manifeste și altfel de cazuri. Are loc mărirea glandei mamare la fete, devreme. În astfel de cazuri creșterea poate fi inegală în privința etapelor obișnuite. Se produce un disconfort vicial. Poate fi și fără efecte asupra celorlalte faze (telercha precoce). La băieți se poate de asemenea să se manifeste o mărire a glandei mamare, fapt care în mod obișnuit are o regresie spontană. Dacă nu, se pot face operații de extragere a țesutului mamar (ginecomanutice la băieți). Acest fenomen poate avea la bază tulburări glandulare.

În cazul pubertății întârziate până la 18 ani fenomenul nu este prea îngrijorător. Dacă nu se manifestă debutul puberal până la această vârstă sunt șanse să nu mai apară. Oricum se manifestă carențe de creștere. Astfel de carențe se manifestă în cazuri de leziuni grave a centrilor hipotalamo-hipofizari sau a gonadelor. Apar opriri de creștere și semne de deficite pluriglandulare. Eumicoidismul se manifestă ca o creștere și sexualizare întrerupte la mijloc — creșterea se prelungește, crește însă bazinul, claviculele rămân înguste, membrele cresc subțiri și persoana în cauză capătă aspect de pitic pe catalige. Atinge doar o înălțime subnormală. Musculatura rămâne nedezvoltată, capul mic, fața copilărească, rămâne cu un psihic instabil cu voce de copil.

Mai sunt cazuri de asimetrie de dezvoltare a testicolelor, tumori ovariene etc. În genere se pot opera.

Dar trecând de toate acestea și revenind la normalitate există o trăire de fond a acestei perioade — anume aceea a atingerii de noi frontiere ale vieții.

Acestea se manifestă pe de o parte prin complicarea generală a conduitelor care precum am văzut devin mai complexe, duplicitare și, pe de altă parte, mai încărcate de masculinitate și feminitate.

Pentru primele caracteristici duplicitatea se pune în evidență mai ales ca dezvoltare a unei discordanțe datorită apariției conduitelor tainice intime, interne în care se trăiesc tensionat tot felul de dorințe,

aventuri, chiar pasiuni vizavi de conduita socială de relaționare care aparent este normală. Dacă disocierea și duplicitatea sunt prea extinse se manifestă constituiri de vicii, perversiuni, apetit de bani și de risipirea lor, tendințe spre droguri. În ceea ce privește conturarea feminității și masculinității la care ne-am mai referit condensăm cele mai semnificative aspecte studiate de altfel pe de o parte de E. ERIKSON și pe de alta de A. ANASTASI.

Feminitatea se exprimă prin superioritate și pregnanță privind probele verbale (tinerele fete sunt mai rapide în vorbire, mai rafinate și cu un limbaj mai complex). În al doilea rând pe plan sentimental sunt mai sensibile și fragile decât băieții. Manifestă (tot ca diferență), precocități semnificative în mai toate direcțiile inclusiv cele privind abilitățile manuale. Au în schimb o cerință de protecție mai mare pe care o și exprimă de altfel. Tot caracteristic este faptul că preferă spații mai restrânse definite ca intimitate. În fine, tinerele fete au o disponibilitate creativă, un potențial mare pe acest plan nevalorizat însă datorită stereotipurilor socio-culturale.

Masculinitatea, pe de altă parte, se manifestă printr-o agresivitate moderată ce se leagă tot mai mult de simțul onoarei. Puberii și adolescenții au rezultate mai bune la probele figurale, la testele de creativitate, sunt mai independenți. Cei creativi au însă o doză mai evidentă de feminitate. În pubertate tinerii dispun de o mai mare gamă de aptitudini (cele tehnice conferă această caracteristică). De fapt băieții sunt în genere mai diferiți în pubertate de la individ la individ. În fine au o bună orientare spațială, încărcată de numeroase aptitudini. Există însă o tendință foarte evidentă de apropiere a formelor de caracteristici enumerate în afară de cele privind sensibilitatea emoțională.

Capitolul IX

MISTERIOASA MAŞINĂ A CREIERULUI ŞI A ACTIVITĂŢII LUI COMPLEXE

În paginile anterioare ne-am referit mai ales la criza de dezvoltare şi de creştere. Şi pentru dezvoltarea psihică sunt valabile câteva caracteristici generale semnalate pentru criza de dezvoltare şi etapele ei. Suportul ei este misterioasa masă a creierului care îşi dezvăluie forţe foarte complexe şi diferite. Acestea se supun unor programe interne de dezvoltare în care pot fi recunoscute câteva reguli mai importante pe care le enumerăm în continuare:

1. Dezvoltarea psihică se realizează şi ea intensiv dar în puseuri, în aceste perioade.

2. Procesele psihice ajung la maturizare ca operativitate între 18 şi 25 de ani, iar ca forţă de cuprindere între 12 şi 16 ani.

3. Procesele psihice sunt marcate de restructurări complexe în această perioadă, restructurări în care acţionează numeroşi factori printre care pe primul loc se află procesul dezvoltării identităţii cu formele ei de direcţionare adaptativă specifică ce implică o motivaţie mai strâns legată de valorile, toleranţele şi aspiraţiile ce se formează între timp.

4. Pe planul proceselor psihice criza de orginalitate se manifestă în primul rând datorită transformărilor inegale sesizate şi aşteptate (social) de către o identitate ce se formează inegal şi cu momente vehemente (de puseu) care au efecte numeroase de reflux în viaţa interioară în care se formează o foarte bogată trăire individuală, un film interior complex ce facilitează adaptarea şi maturizarea. Acestei duble trăiri (interioare şi exterioare) se datorează numeroaselor reacţii, şi comportamente neaşteptate, de cele mai multe ori de respingere şi discret agresive. Ele au loc nu atât din cauza incitaţiilor implicate în situaţii, cât din aceea a tensiunilor provocate de dificultăţile adolescenţilor de a cuprinde identitatea personală solicitată faţă de dificultatea de a interveni în situaţia respectivă cu starea ce ar dori să i se solicite. Căutarea identităţii solicitate este percepută ca o nebuloasă, fapt ce pune în evidenţă nu atât

o involuție sau blocare a proceselor de cunoaștere la care ne vom referi în continuare, cât incapacitatea de a acorda sensul și semnificația circumstanțială (adică așteptată de ceilalți). Aceasta cu atât mai mult cu cât adaptarea, mai ales cea socială a atins punctul în care adolescentul știe că orice reacție comportamentală este circumscrisă și controlată nu numai de valorile sociale de circulație oficială (legale), ci și de formele de lascivitate a distanței acestora de marile reguli ale vieții, reguli ce se susțin și se evocă mereu de către cei din jur. Adolescentul pune în discuție această situație în fiecare moment, dar este atent și la motivațiile ce se evocă pledând pentru echivocuri. Acest control se va dezvolta treptat, interior, și va fi apoi activ în fiecare implicație, atunci însă maturitatea va fi atinsă. Maturitatea comportamentală este dorită intens chiar dacă adolescentul a înregistrat faptul că există foarte largi și diferite modalități de a se evalua și motiva comportamentele în viața adultă. I se conturează treptat cauze, motive, situații de forță ce erodează pragurile cele mai clare și corecte ale conduitelor umane. Reperul de control al motivelor este în criză datorită neconsolidării lor depline. Sistemul de valori personale nu a fost încă exercitat dar este observabil. Acest sistem pune în evidență părți și puncte criticabile ale circumstanțialității conduitelor. Mai mult decât atât, formele de reglementare a conduitelor câștigate în copilărie par puberilor și adolescenților nesatisfăcătoare, prea simple ca motivație și intră în stare critică și de devalorizare (ca imature). Toate acestea se petrec și pentru că în viața interioară se dezvoltă noi dimensiuni ce tulbură din capul locului perceperea mai tuturor situațiilor...

Ne vom referi mai departe, în primul rând, la procesele implicate în nivelul senzorial-perceptiv al proceselor de cunoaștere prin care se realizează de fapt adaptarea la toate dimensiunile vieții.

Sensibilitatea senzorială crește foarte mult după 10 ani. Ca aspect de progres cresc pragurile senzoriale (maximal și minimal); ale sensibilității și implicației în adaptarea informațiilor de tot felul, receptate prin organele de simț (analizatori). În special sensibilitatea vizuală și cromatică se dezvoltă foarte mult până la nivelul clasei a XI-a. De altfel se știe că omul modern a câștigat în ultimele trei secole o dezvoltare uriașă a sesizării de nuanțe de culori (mai ales în secolul al XX-lea). Adolescenții ating zonele acestei creșteri a sensibilității umane, de sesizare a nuanțelor de culori, chiar dacă încă nu s-au constituit denumiri clare în acest larg domeniu senzorial. Are loc o creștere a câmpului vizual ca extindere (lărgime și adâncime). Vederea angajată pe o axă de distanță determinată poate sesiza sub comanda atenției și ceea ce se petrece pe laterale (dreapta—stânga) ale ariei de angajare la un moment dat situativ. Dacă tânărul este pus să expună ceva din lecție, are în vizor nu numai reacțiile laterale ale profesorului, ci și ale unor colegi competenți ce se află în afara axei elev—profesor. Există nenumărate indicii și informații evaluative ce se receptează în acest context, mai mult decât atât, câmpul vizual ce se

constituie poate avea forme asimetrice foarte complexe, cu repere de informație ce alimentează răspunsul. Există foarte numeroase receptări senzoriale de câmp perceptiv. Din punct de vedere al folosirii de denumiri și acestea sunt oarecum suspendate și sărace. Se folosesc de pildă pentru evaluări de distanță următoarele exprimări... Era foarte, foarte departe... Stânca aceea este mare, mare de tot... sau comparații... muzeul are uși mai mari ca cele de biserică, dar mai înguste și încărcate de ornamente sculpturale... sau pentru culori... era cumva verde-albăstrui... sau galben-roșcat deschis etc.

Sensibilitatea auditivă (și cea de distanță) se dezvoltă relativ mult. În viața contemporană orașele au un fel de zgomot local, relativ puternic, ziua, din cauza vehiculelor numeroase care circulă. Acest zgomot de fond creează o condiție de audiție specifică. Interesant este faptul că pe acest fond se fac sesizări auditive remarcabile. Totuși, adolescenții sunt marcați de prezența acestui fel de zgomot. Poate acesta este motivul principal ce face ca să simtă nevoia de a pune la maximum muzica de pe casete. Fără îndoială că la acest motiv se mai adaugă și o oarecare sfidare de către adolescenți a celorlalți și o demonstrație a prezenței lui care trebuie recunoscută. Complementar puberul, dar mai ales adolescentul, poate sesiza din vorbirea interlocutorilor săi nenumărate semnale privind atenția, implicația, dorința de evitare a unui subiect, simpatia sau antipatia față de persoanele despre care se vorbește și multe alte aspecte. Toate acestea pun în evidență o foarte mare dezvoltare a fineții auzului dar și o implicare a adolescentului în cunoașterea oamenilor în diferite împrejurări. În fine, puberul și adolescentul identifică partituri muzicale, faptul dacă au fost bine sau rău executate. În schimb, adolescentul și chiar puberul au dificultăți în privința redării de melodii, dar nu din cauza unor deficiențe auditive cât din cauza schimbării registrului vocal (schimbarea vocii) mai ales la băieți.

Solicitarea intensivă auditivă, dar mai ales vizuală, implicate în adaptarea la standardele moderne de lectură, exprimare cultivată (mai ales în procesele de activitate școlară), pot provoca la unii tineri cerințe de a purta ochelari sau chiar protezări auditive). Acest fapt se petrece mai mult în mediul urban (mai ales în municipii) și în mai mare măsură la tinerii din gimnaziile și școlile mai de elită, dată fiind o mai mare solicitare culturală a tineretului în acestea.

În afară de simțurile de distanță (auzul dar mai ales văzul) are loc o creștere evidentă a *simțurilor chimice* (miros și gust). Puberul, dar mai ales adolescentul, trec la alimentația similară cu aceea a adulților. Tineretul, în genere, începe să se abiliteze la mirosurile alimentare și să recunoască de la distanță ce anume s-a preparat pentru masa principală a zilei. Există și o adaptare la sistemul alimentar legat de orarul de activități obligatorii fapt ce este legat de organizarea unui interior alimentar adult. Există însă și alte abilități de miros și de gust ce se dezvoltă în mod mai special. Tinerele fete încep să fie mai selective în privința

coloniei de toaletă, iar băieții devin mai abilitați în determinarea unor substanțe chimice (legate mai ales de motoare).

Se dezvoltă de asemenea foarte mult senzațiile proprioceptive (semnalizatoare ale stării de postură a corpului) și tensiunea de echilibru a mușchilor angajați. Aceste abilitări au perioade critice, datorită puseurilor de creștere care dereglează structurile formate înaintea apariției puseului de creștere. Apoi are loc restabilirea suplă a acestor tipuri de senzații. La fel se dezvoltă senzațiile chinestezice implicate mai ales în mers și reglarea eforturilor angajate în stabilirea direcției, intensității și duratei angajate.

Kinestezia motorie devine foarte flexibilă și suplă. Scările ce duc la etaje se urcă rapid și fără efort cu referiri lineare. Se dezvoltă mult, mai ales la fete chinestezia manuală (implicată în activități de cusut, croșetat etc.). Susținerea echilibrului în poziții mai delicate și neobișnuite este implicată în toate felurile de mișcări condiționate de mers, alunecări și căderi dar și în situații în care se circulă pe străzi pline de băltoace sau pe punți subțiri, în exerciții de gimnastică dar și când se trece strada printre vehicule.

Senzațiile organismului pun în evidență starea funcțională a organelor de simț ca și starea de confort psihic. Durerile corporale indică disfuncționalități interne sau reumatice și se simt sub formă de disconfort psihic mai ales în perioadele ciclului (de către tinere fete), dar și ca dureri de cap în urma suprasolicitărilor de concentrare (citire, rezolvare de probleme, efectuare de lucrări etc.). Acestea pot fi și simptome pentru eventuale gripe sau alte boli virale. Se dezvoltă mult și *simțul pipăitului*, erotizându-se intensiv.

Senzațiile sunt însă implicate în *percepții* și servesc *observației* iar acestea caută în permanență ceea ce este deosebit, original, nou, periculos, benefic etc. Aceste din urmă dimensiuni ale psihicului și funcțiilor sale de cunoaștere constituie una din bazele crizei de originalitate și aceasta mai ales datorită faptului că în perioadele pubertății dar mai ales ale adolescenței are loc o intensă erotizare a tuturor senzațiilor și percepțiilor fapt ce constituie una din bazele procesului de „criză de originalitate". Printre altele sensibilitatea auditivă devine sensibilă la anumite cuvinte, aluzii, nuanțe de modulare a cuvintelor care devin brusc excitanți erotici. În anumite situații de puseuri de erotizare au loc izbucniri violente de pulsiuni și senzații erotice care se condiționează imediat lărgind tensiunea de bază erotică aflată în plină dezvoltare. Tânărul și tânăra încep să recunoască după strălucirea ochilor și crisparea corpului momentele de atracție sexuală alimentată senzorial.

Atenția începe să devină instrumentală, folosită — și evident adolescentul începe să și-o cunoască și manipuleze. Desigur că ofertele vieții rămân de prim plan ca și sistemele sancționatoare ale acestora și ale adaptării încărcate de tensiuni și de o prea mare neglijare a imprevizi-

bilului. Totuşi acest aspect de control latent social începe să fie trăit, în mai mare sau mai mică măsură.

Memoria se modifică şi ea mult după 10 ani şi mai ales după 14 ani. Învăţarea atinge performanţe foarte mari mai ales datorită dezvoltării intensive de operaţii mentale (algoritmi) şi activităţi intelectuale (de lucru, de recunoaştere, de validare, euristici dar şi algoritmi ce se constituie ca deprinderi curente adaptative (inclusiv de interrelaţionare socială). Şi stocurile de cunoştinţe (informaţii) se măresc şi se diversifică. Fiind foarte solicitate în activitatea şcolară (lecţii) se stochează şi formule ce trebuie folosite selectiv, definiţii, algoritmi ai activităţii de învăţare, versuri, autori celebri din literatură şi opere ale acestora şi din ştiinţe şi tehnică se studiază numeroase informaţii. La toate acestea se adaugă regulile vieţii, ale jocurilor etc.

Datorită dezvoltării memoriei, ca proces de stocare şi de validare de situaţii, cunoştinţe etc. la stocurile de cunoştinţe deja aflate în structurile vechi, *procesul de învăţare* creşte în perioada pubertăţii şi adolescenţei de 4—5 ori mai mult decât în perioada micii şcolarităţi. Se reorganizează şi funcţionalităţile fixării, păstrării, recuperării şi reproducerii ca structuri funcţionale ale memoriei. Dezvoltarea memoriei prezintă foarte mare importanţă în procesele de adaptare, prin această formă de procesare a informaţiilor de toate felurile constituindu-se coerenţa adaptării trecute cu cea prezentă şi implicaţia experienţei trecute ca viabilă pentru variante de alegere şi prospecţie în activităţi viitoare. În genere se consideră că memoria este de două feluri. Memoria de scurtă durată (MSD) şi de lungă durată. Cea de scurtă durată este alimentată şi alimentează memoria de lungă durată (MLD), care are stocuri considerabile în perioada pubertăţii, în timp ce MSD câştigă mereu în flexibilitate şi activism încă din pubertate. Se măreşte, spre adolescenţă intensiv, expansivismul MSD. Totodată creşte intercorelarea funcţională între MSD şi MLD, de fapt MLD fiind nu de prea lungă durată într-o însemnată parte a sa. Subliniem acest fapt pentru că după psihologii freudişti şi neofreudişti MLD (memoria de lungă durată) are şi un stocaj ancestral.

Acesta are o calitate funcţională (inconştientul funcţional după HESNARD). ADLER A. şi G. JUNG s-au referit la două caracteristici ale inconştientului, una funcţională şi alta a activităţilor. SZONDI a adăugat la formele de inconştient pe cel familial care are o tentă genealogică şi un suport evocat, legat de genetică. M. Ralea a reţinut şi aderat la existenţa *inconştientului funcţional,* dar în spiritul opticii duale ce-l caracterizează a considerat că există şi *inconştientul de adjustare,* ambele având funcţii importante.

Inconştientul funcţional se dezvoltă foarte mult în perioada pubertăţii, cel de adjustare din optica lui M. Ralea se dezvoltă după opinia noastră mai mult în perioada adolescenţei. Oricum semnalăm cu acest prilej că psihologii şcolii de la Bucureşti au avut mereu o optică dinamicistă, ce a căpătat o formulare mai clară prin dezvoltarea teoriei ener-

getiste de către C. RĂDULESCU-MOTRU, continuată de M. RALEA mai subtil și prin teoria amânării care în fapt se referă la relativa independență a psihicului în fața situațiilor (a lui „hic et nunc" — aici și acum). Inconștientul de adjustare generează corecții și noi automatisme pentru situații ce devin utile în adaptare. Aceste forme de inconștient sunt structurate oarecum pe verticală și în adolescență se activează mecanismele ce servesc adjustarea conduitelor și a cunoștințelor.

Psihologii abisali au lărgit tematica inconștientului iar apropierea de filozofia existențialistă a creat forme noi de consistențe, mai ales acestor două forme de inconștient (funcțional și de adjustare). De altfel, M. Ralea a fost un bun cunoscător a filozofiei mijlocului secolului al XX-lea.

Datorită cerinței interioare de *originalitate* relatările adolescentului au numeroase momente de analize care pun în evidență valoarea acordată explicațiilor și originalității, dar și a dorinței adolescenților de a dovedi că e vorba de aspecte importante și că *El* le cunoaște. Fără îndoială capacitatea de înțelegere este suprasolicitată de adolescenți atât în ceea ce privesc diferite probleme, dar mai ales situații, în ceea ce privește sensul implicat în orice situație și chiar în orice interogație. Se dezvoltă foarte mult implicarea gândirii în memorie.

Gândirea trece prin restructurări foarte importante, mai ales în privința algoritmurilor ei de lucru. Procesul acesta are o creștere între 11—12 ani, vârstă la care au loc procese intense de restructurare ale inteligenței la cei mai mulți dintre tineri. Se creează competențe noi intelectuale care inundă și activitățile practice. Ofertele RTS (revoluției tehnico-științifice) și ale vieții economice, operările cu aparate, mai ales cu computere implicate din ce în ce mai mult în procesele de adaptare presează puternic asupra puberilor și adolescenților modificând cota de competiții intelectuale a generațiilor de puberi și adolescenți din zilele noastre și creând ordonări complexe ale experienței totale și ale vieții personale și constituirea de direcții atractive, dar dure, încărcate de tentații și capcane.

Există tot mai numeroase situații în care tinerii ce folosesc computere intră în coduri secrete și produc tot felul de surprinderi de programe, nu tocmai ortodoxe. Faptul ca atare pune în evidență creșterea recunoscută socială a dezvoltării deosebite a inteligenței adolescenților în această etapă a dezvoltării vieții sociale. Activitatea intelectuală este solicitată în mod ordonat și tot mai complex în lecții și mai dezordonat în viața concretă. Se tinde spre maturizare intelectuală complexă spre 17—18 ani. În perioada dintre 12 și 14 ani (perioadă de intensificare a creșterii și modificărilor hormonale interne), inteligența se luptă cu angoase și tendințe de opoziție puternice, se produce o criză legată de activitățile școlare și de disciplină impuse de școală.

Între 14 și 17 ani are loc *marea reorganizare intelectuală*, aceea a formării concepției despre lume și viață. HENRY EY a numit-o „beție

orgolioasă de planuri de viață". Gândirea intră într-un hățiș de interese, curiozități, negare a negației și a afirmației, cerințe de a face predicții, cerințe de schimbare, de activități febrile de căutare de argumente, apoi pentru validarea opiniilor personale, nașterea și moartea unor credințe, dorințe, opinii, încrederi etc. Toate au în fapt ca scop luarea în gestiune a propriei persoane, dar și un fel de luare în gestiune a legilor vieții, societății, a lumii fizice pentru a le stăpâni și compatibiliza la un nivel coerent și inteligibil. Tinerele fete dobândesc în jurul vârstei de 18 ani capacități de exprimare verbală mai complexe, fiind mai sârguincioase decât băieții. Au rezultate bune la literatură, chiar la muzică, științele pedagogice și psihologice, și din ce în ce mai multe în probleme de management. Băieții sunt mai buni la științele exacte (matematici, fizică etc.). Începe să se formeze gustul rezumatelor, al sintezelor la tinerii mai încărcați de potențial intelectual și mai presus de toate se intuiește forța inteligenței (și începe să se tatoneze analitic forța propriei inteligențe). Se face și o investigare a profesiilor, dar și o adaptare înaltă la cerințele profesorilor privind felul de răspunsuri solicitate și agreate (răspunsuri mai aproape de ceea ce se spune în manuale sau în lecțiile expuse, răspunsuri mai rezumative, mai originale etc. Se evaluează inteligența profesorilor separat de talentul de a preda. Încep să fie agreate stilurile elegante și enciclopedice de predare, dar și finețea înțelesurilor probabiliste ce se expun de către unii profesori. Nu trebuie să uităm însă faptul că puberul poate memora și ceea ce nu înțelege deplin, că poate folosi formule pentru care a uitat drumul prin care s-a ajuns la ele. Oricum, gândirea este modul de exprimare a inteligenței și cu ajutorul memoriei este acțiunea ce activează și răscolește stocajele mnemice care operând cu algoritmi tot mai numeroși garantează eficiența ei; gândirea activează concepte stocate, în straturile memoriei, chiar acelea care nu au fost implicate curent și au un caracter mai letargic. Aceste produse constituie o parte din materia primă a inteligenței. Algoritmii activității mentale constituie produsele potențiale și virtuale ale inteligenței, forța ei de operare, energia ce declanșează implicarea acesteia în ceva, pentru ceva, starea de a fi activă. Concomitent se constituie nenumărate strategii de răspunsuri care au în vizor și accente determinate de specificul domeniului (disciplinei) ce solicită la un moment dat inteligența și activitatea ei (demonstrații, aplicări de reguli și formule etc.). Așa, de pildă, în unele domenii se solicită mai ales analize descriptive (cu concepte ale domeniului). În literatură sau istorie, în geografie, analizele descriptive cu terminologii specifice sunt solicitate intensiv. În fizică și matematică, algebră și trigonometrie se solicită mai mult demonstrații, aplicări de reguli pas cu pas și aplicări implicite de teoreme. În alte situații se stabilesc aspecte caracteristice și efecte specifice ale unei formule sau reguli și alegerea din condiții eterogene a găsirii acestora prin identificări de caracteristici semnalizatoare. Chiar în gramatică ori în chimie se folosesc și astfel de strategii de lucru ale inteligenței. În fine, în alte situații se cer descrieri de părți din întreguri de funcționalități diferite și

din efecte complexe și se solicită găsirea de disfuncționalități ale sistemului expus (în biologie, anatomie și fiziologie) etc. Cele mai insistente și complexe cercetări efectuate pe planul dezvoltării inteligenței din secolul al XX-lea le-a făcut J. PIAGET. El a semalat faptul că în pubertate se constituie o mare varietate de sisteme de explorare prin inteligență a situațiilor și concomitent are loc conturarea de soluții sau de ipoteze (după caz), ca din ele să se diferențieze cele mai plauzibile. Ca atare, gândirea se implică în procese tot mai ample și cu numeroși pași efectuați în cunoaștere și în rezolvare de probleme. Există *o gândire nespecifică, legată de procesele de adaptare și de decodificare a valorii situațiilor și a importanței lor* — și *o gândire specifică implicată în structurile de cunoștințe ce se pun în acțiune prin procesele de învățare și care nu se referă direct la adaptare, ci la lărgirea câmpului de cunoștințe*, de *cultură, nivel și structură a acesteia* (bazat mai ales pe științele exacte pe cele umaniste, pe cele literare ori artistice, pe cele sociale sau pe cele enciclopedice). J. PIAGET a studiat prin cercetări concrete caracteristicile evolutive ale *gândirii cauzale, probabiliste*, dar și *morale* (modelul de stadii ale acesteia a fost preluat de către L. KOHLBERG și amplificat).

Reversibilitatea a fost prezentată de către J. PIAGET sub forma a patru tipuri de transformări (I.N.R.C.). Prima este *reversibilitatea simplă* (tip I) care se referă la relații identice sesizate ca atare. Această formă de reversibilitate este activă în situațiile în care nu se modifică nici afirmațiile nici negațiile, conjuncțiile sau disjuncțiile proprii propozițiilor ce condensează raționamente. Reversibilitatea (tip N) se exprimă prin *inversiune sau negație*. Se caracterizează prin faptul că se modifică disjuncțiile și conjuncțiile devenind fiecare inversă celeilalte. *Reversibilitatea* (tip R) mai complexă, de *reciprocitate sau de permitere parțială* implică schimbări ale afirmațiilor și negațiilor nu și a conjuncțiilor și disjuncțiilor. În fine, *reversibilitatea* (tip C) *corelativă* este de transformare inversă reciprocității, este parțială. Se schimbă conjuncțiile și disjuncțiile, nu și afirmațiile și negațiile.

Potențialul intelectual acționează în adolescență și ca inteligență socială. În ansamblu inteligența atinge cota maximă de Q.I. personal. Pot să se formeze abilități mai crescute pe planul gândirii tehnice, practice, sociale sau abstracte. Împreună pot fi la unele persoane apropiate ca valoare și forță funcțională mai multe forme de inteligență.

Deși creierul uman posedă între 14 și 15 milioane de neuroni (celule nervoase), acestea funcționează relativ restrictiv. Mai mult decât atât, în fiecare zi mor câteva zeci de mii, ori aceste celule nu se mai reproduc. Creierul are zone relativ specifice de operativitate. Circumvoluțiunile și existența celor două emisfere alcătuiesc un tot extrem de complex ce s-a constituit ca neopaliumul (creierul mai nou) și arhipalium (creierul mai vechi). Neopalium încorporează oarecum anatomic și funcțional istoria dezvoltării omului. I. P. PAVLOV a avut o deosebit de valoroasă contribuție prin crearea teoriei reflexelor condiționate prin care a pus în evidență forme potențial infinite de asocieri adaptive ale creierului.

În această perioadă a cercetării dezvoltării inteligenței s-a pus în evidență concordanța dezvoltării totale a vârstei mentale cu vârsta cronologică și faptul că disponibilitățile inteligenței sunt diferite pe o curbă cu deficite de inteligență și supradotație pe acest plan la cele două extreme ale curbei lui GAUSS. Tot în această primă perioadă a dezvoltării studiilor privind inteligența a reieșit că există mai multe feluri de inteligență, ideie ce a căpătat un contur tot mai clar în cercetările psihologilor factorialiști și în cele ale lui J. P. GUILFORD. Acesta a constituit cunoscutul său model cu cele 120 de celule saturate în diferiți factori de inteligență. Este adevărat că nu toate celulele modelului au fost completate, dar în schimb în unele există mai mulți factori de inteligență. A treia etapă, generată de studiile sugerate de GUILFORD J. P. a fost că există creativitatea ca structură complexă și universală umană pe care acest psiholog a denumit-o: gândire divergentă spre deosebire de gândirea convergentă ca instrument al inteligenței. Imaginația este una din formele gândirii divergente. Toate acestea au dezvoltat o socializare deosebită a testelor de inteligență, ducând la implicarea lor în examenele de bază psihologice din profesii, clinici etc. S-au creat astfel structuri dominante de formare a inteligenței și creativității în vârstele de dezvoltare, stabilindu-se că în adolescență inteligența atinge un foarte mare nivel de dezvoltare constituindu-se în structurile la care deja ne-am referit.

Ar mai avea importanță pentru stabilirea caracteristicilor proceselor de cunoaștere în adolescență să ne referim la *imaginație* și *creativitate*. Imaginația a fost considerată multă vreme ca o structură psihică relativ negativă, provocatoare de numeroase situații ireale și având discret o tentă patologică. Creativității i s-a acordat de la început importanță și chiar mai mult decât atât, s-au constituit numeroase tehnici de stimulare a creativității, chiar dacă testele de diagnosticare a acesteia se consideră încă într-o fază de mai redusă validare.

La problema geniilor s-a referit HUERTE, psiholog spaniol, dar mai ales sir F. GALTOB, care a abordat în finalul secolului al XIX-lea problema geniilor prin metoda arborilor genealogici, acceptând ideea că genialitatea este ereditară. S-au ocupat de genii și de precocitatea lor chiar TERMAN L. și Catherine MORIS COX (Genetic studies of genies) ca și TERMAN L., MILES C., dar și KRETSCHMER E. (Geniale Menschen) și LEONHARD K. ori chiar S. FREUD. S-a folosit și analiza produselor activității afară de metoda arborelui genealogic, și mai ales a fost utilizată metoda biografică și metode combinate sub presiunea de a afla mai precis ce factori influențează dezvoltarea genialității. J. Mc CATTELL a considerat că supradotații și geniile se dezvoltă mai ales sub influența mediului. A găsit 50% mai mulți supradotați la persoanele cu disponibilități materiale. În esență acest autor consideră că ereditatea determină ceea ce face un om, mediul hotărăște, însă, *ce* și *cât* face cu adevărat deosebit de ceea ce societatea posedă la un moment dat. Valorificarea socială este mai blocantă pentru persoanele fără venituri și fără ajutoare care în genere se obțin pe seama socializării produselor.

Imaginația și creativitatea s-au aflat în jurul anilor 1950 în dispute și apoi în concilieri. J. P. Guilford a implicat creativitatea în modelul intelectului, plecând de la faptul că și una și alta sunt legate de cunoaștere și de demolarea necunoscutului fenomen activ în permanenta ofensivă a omului de a sparge frontierele cunoașterii imediate. Există însă numeroase probleme ce nu s-au rezolvat total nici cu acest model generos al inteligenței ce cuprinde și creativitatea (ca gândire divergentă). Problema cea mai complexă este a celor două extreme de forme de inteligențe ale curbei lui GAUSS; handicapații de intelect și supradotații. Există grade de handicapați de intelect și există varietăți de supradotați și ei cu grade diferite. Oricum societatea a avut o mare deschidere în ultimii 50 de ani față de cele două categorii și de protejarea lor socială. Printre altele s-au realizat școli și regimuri educative adaptate pentru handicapați cu tendințe puternice de a fi integrați, cel puțin la nivelul școlilor primare și gimnaziale în școlile obișnuite dar cu suplimentări de tratare individuală. În ceea ce privesc copii supradotați depistați ușor în competițiile școlare au fost antrenați (și sunt anual) în competiții olimpice creându-li-se numeroase condiții de stimulare a capacităților intelectuale active disponibile. În fine există încă o problemă legată de inteligență. Este tot mai mare numărul de elevi din nivelul liceal care învață sub nivelul coeficientului de inteligență (QI) din numeroase motive, dar mai ales din cauză că nu au reușit să li se dezvolte capacitățile și gustul de a învăța în sistemele obișnuite școlare. Cauzele mai sunt și altele, numeroase. Există foarte numeroase programe, proiecte legate de aceste probleme, care se resimt cel mai mult în perioadele pubertății și ale adolescenței.

În genere, gândirea puberului tinde a deveni *logică formală* tot mai mult. Puberului, dar mai ales adolescentului, îi place să elaboreze idei, să susțină pledoarii, să combată teze filozofice, sociale, politice și religioase. Are loc descoperirea mai intimă și mai profundă a ființei umane, ca și a relației sinele-altul, prezentul, trecutul și viitorul. Deseori se evaluează prietenia dificilă și camaraderia incompletă. Începe să se construiască opinii economice. Se constituie evaluări de valori și înțelegerea evoluției și involuției. Sunt analizate chiar fenomene cum ar fi inflația sau depresiunile economice, mai ales de către adolescenți. Și pe planul judecăților evaluative morale au loc progrese. Adolescentul începe să mediteze asupra diferențelor de apreciere valorică și să descopere faptul că toți oamenii au praguri diferite de admisibilitate valorică. Învață să simtă și să trăiască idealuri sociale, economice, dar și legate de o mare dragoste ce ar putea să apară... Reiese din toate acestea că în pubertate și apoi în adolescență se manifestă disonanțe cognitive, profunde. În genere, oamenii tind să aibă constanțe în relațiile dintre atitudini și conduite. Dacă ai mințit, păcălit sau chiar dacă ai bârfit pe cineva, te simți adesea vinovat. Numai că în genere toată lumea minte puțin. Chiar și exagerarea și inversul ei sunt de fapt un fel de minciuni minore însă și ele exprimă o disonanță și aceasta deoarece adevărul este uneori crud

ori dureros și adesea nu ajută, dimpotrivă, poate chiar să aibă efecte dezastruoase și este legat de extinderea cunoașterii, a descoperirilor și progresului. Disonanțele cognitive împing însă la schimbări de opinii.

ÎNVĂȚAREA foarte strâns legată de asimilarea de cunoștințe se diferențiază mult în perioada pubertății și adolescenței. Are loc o latentă organizare internă a intereselor diferențiate pentru disciplinele școlare... Mai întâi această diferențiere este legată și de cerințele și metodele de lucru ale profesorilor, apoi capătă un caracter mai independent. Se sesizează valoarea învățării de limbi străine. De altfel există caracteristici ale fiecărei discipline ce se învață. În matematici (cu ramurile sale) se folosesc ca și în fizică foarte numeroși algoritmi. La fel în chimie, gramatică. Învățarea literaturii este altfel. Se realizează mai ales prin centrări pe stiluri și pe câmpul de idei și evenimente specifice diferiților autori. Încep să devină atractive metaforele, se învață reguli literare, curente literare, atitudini ale scriitorilor și chiar date bibliografice. Pe de altă parte crește aspirația spre teatru, încep să fie cunoscute marile capodopere dramatice, se citește mult: Shakespeare, Molière; crește interesul pentru Caragiale, dat fiind stilul său ironic de surprindere a realității. Și științele naturii solicită interes, în perioada pubertății, mai ales latura acestora de dincolo de mediul natural implicat în teritorialitatea cunoscută. Crește pe acest fond interesul pentru excursii, pentru ierbare, insectare etc. Deoarece se învață mai mult, dar mai ales se citește mai mult (inclusiv romane senzaționale, polițiste, de science fiction și erotice), crește oboseala intelectuală. Și muzica începe să intereseze și să angajeze adolescenții în procese regulate de învățare. De altfel istoria ne oferă multe cazuri de mari compozitori ce s-au manifestat impresionant de competenți la vârstele adolescenței și chiar a pubertății (MOZART, ENESCU etc.). Interesează și dirijorii celebri, criticii de artă. În ultimele decenii a crescut interesul de autoinstruire a tinerilor în domeniile creației tehnice. Și pe acest plan există numeroși oameni de seamă ce au devenit foarte cunoscuți, inclusiv prin evoluția lor biografică deosebită. NORBERT WIENER, autorul prim al ciberneticii a terminat studiile la 14 ani, THOMSON, fizician de seamă a intrat în Universitatea Glasgow la 12 ani etc.

În linii mari are loc în aceste pericade o angajare particularizată a domeniilor de interes în care învățarea se manifestă la mulți adolescenți cu ardoare și consecvent, chiar dacă motivațiile acestui proces s-au schimbat și sunt mai legate de dorința de a obține o bursă pentru una din Universitățile de mare prestigiu din cele mai dezvoltate țări ale lumii.

Capitolul X

A FOST OARE LA ÎNCEPUT „CUVÂNTUL?"

Aceasta este o întrebare puțin neortodoxă. Ni se pare cu atât mai mult o interogație importantă cu cât limbile oamenilor sunt foarte diferite, s-au constituit în timp, s-au contaminat și combinat, iar în zilele noastre există o puternică dublă direcție în evoluția lor. Pe de o parte există o tot mai mare penetrație *în* și *prin* știință mai mult a unor cuvinte de domeniu ce se universalizează imediat. Acesta este cazul pentru cuvintele legate de toate tehnologiile noi, ca și cuvinte legate de domenii ca cel al managementului și multe altele. Aceste feluri de cuvinte coboară în vorbirea curentă și se implică în ea.

O a doua tendință pe care am dori să o semnalăm constă în faptul că o foarte mare cotă din populația țărilor mediu dezvoltate, ca de altfel și persoanele ce trăiesc în zone de graniță și etniile, sunt cel puțin bilingve. În legătură cu această tendință și aspirație de necesitate de bilingvism, școlile au în programe cel puțin două limbi străine care chiar dacă nu se învață în mare profunzime și cu metode care să le facă de conversație curentă, transmit generațiilor tinere aspectele și caracteristicile de bază ale acestor limbi. Pe locul prim se află engleza americană care are ca suport engleza țărilor din fostul Commonwealth; urmează franceza apoi germana și italiana, dar mai ales spaniola și portugheza. Marea aspirație de a merge prin lume, de a călători constituie de asemenea o condiție de întreținere a interesului pentru vorbirea de limbi străine. Limbajul face parte din domeniul foarte vast al comunicării. Fără îndoială, dezvoltarea mare a semioticii, a valului de interes pentru simbolistica verbală trezit de FERDINAND DE SOUSSURE și psiholingvistică, au intrat în aspirațiile oamenilor și datorită cinematografiei și mai ales a TV-ului, care prezintă numeroase filme și seriale prin care se transmit expresii ce apoi se folosesc, mai ales de către adolescenți. Așa sunt cuvintele O.K. sau Bye-bye și multe altele.

Afară de limbile vorbite, foarte numeroase (împreună cu dialogurile lor) mai există și alte feluri de „limbaje". Așa sunt limbajul muzical, cel matematic și cel lexical. Limbajul de comunicare frecventă este cel puțin vorbire care are tot felul de convenienție implicate în structurile

lui mai ales o uriașă cantitate de semne și semnale ce se transmit. Cuvântul are intonații, caracteristici melodice, încărcături de gândire, intenții, interese latente și transmise, aspirații, implicații puternice în imaginea ce vrea să o proiecteze orice persoană atunci când spune ceva, undeva, într-un grup sau într-o convorbire în doi. Limbajul poate exprima aptitudini (retorice sau poetice, meditative-filozofice, alinătoare de neliniști și durere, transmițătoare de respect sau de blamare, de protecție sau de indiferență, de rejectare etc.). Nu se poate nega că afectivitatea nu este structura psihică cea mai implicată în orice trăire, inclusiv în gândire, interese, temperament și caracter etc., dar prezența ei nu este în nici o structură psihică atât de evidentă cum este în vorbire, în stilul ei, în structura gramaticală și melodică. De aceea se și învață arta discuției, arta expunerii și arta retorică.

Perioada pubertății este aceea în care crește și se dilată nuanțarea vorbirii, apetitul de a învăța limbi și dacă se poate necunoscute. Această dorință se consumă parțial în învățarea de limbaje „păsărești". Deși exprimarea unei aceleiași propoziții este foarte diferită în exemplul de mai jos elevii de clasele V, VI și chiar VII le înțeleg pentru că sunt exprimate într-un cod similar. Iată două astfel de exprimări: *Cerghe margai fargaci? sau Cefe mafai fafaci?* Concomitent cu acest joc ce devine de mare interes la mulți copii există un altul legat de delimitarea sensurilor cuvintelor pe fondul creșterii impetuoase a vocabularului. La sfârșitul școlii primare copilul folosește cam 1 500—1 600 de cuvinte (vocabular activ) pe fondul de cuprindere ca înțelegere activă a 4 000—4 500 de cuvinte. Am subliniat ideea de fond de înțelegere activă a celor 4 500 de cuvinte pentru că mai sunt numeroase cuvinte ale căror sensuri sunt relativ ambigui (cu un sens oarecum aproximativ). Acest fenomen este provocat de faptul că există multe cuvinte cu aceeași pronunție care capătă sensuri diferite în contextul propozițiilor. Școala a limpezit înțelesul sensurilor a numeroase cuvinte, a creat ceea ce a numit CHOMSKY NAUM „competența", adică o capacitate de a determina sensuri după orientarea contextului. Sunt multe cuvinte ce se află în ipostaza de generatoare de sensuri mobile (în funcție de context). Chiar cuvântul *clasă* are sensuri multiple (clasă școlară, bănci care permit identificarea unei camere, grup de elevi cu o anumită identitate privind nivelul de școlarizare), clasă socială (mijlocie, de intelectuali, de țărani etc.), clasă (valoare și prețuire, este o persoană de clasă sau se îmbracă și comportă ca de mare clasă...) dar și clasă de viețuitoare. Cuvântul *limbă* poate avea sens anatomic (limba din gură), dar și sensul de specificare a unei forme de comunicare verbală (limba română, franceză, engleză etc.) sau poate avea însușiri evaluative: are limbă rea, sau limbă lungă etc. Cuvântul *bancă* poate însemna mobilă în clasă, dar și instituție cu sisteme de rulaj de fonduri, acțiuni și valori; aforistic se spune: bancă de idei... Cuvântul *liliac* poate denumi floarea cunoscută (plantă) dar și o ființă ce poate zbura... Cuvântul *lună* se referă la o secvență de timp de 30—31 sau 28 de zile, dar denumește și satelitul Pământului.

Puberul descoperă aceste forme diferite de sens ale acelorași cuvinte, iar adolescentul descoperă faptul că în vorbirea literară se metaforizează nenumărate cuvinte pe fondul creșterii aproape impetuoase a vocabularului.

„Din *haos* Doamne-*am apărut*
Și m-aș întoarce-n *haos*
Și *din repaos m-am născut*
Mi-e sete de repaos".

(din *Luceafărul* de M. EMINESCU)

Toate formele de limbaj: matematic, științific, literar etc. sunt forme de comunicare și simbolizare implicate într-o complexă formă de procesare mentală.

Prin deceniul trecut oamenii au dorit să se găsească o singură limbă de exprimare și au inventat limbajul esperando. Au existat mici grupuri de persoane care s-au angajat în cultivarea acestui limbaj dar demersul nu a prea rezistat, nu era timpul acelui demers. În schimb, limba engleză a început să capete funcționalități universale.

În perioadele adolescenței începe să crească folosirea limbajului literar în diferite situații, tente de limbaj aforistic la lecțiile de literatură (ca expresie a adaptării) și un limbaj ceva mai puțin controlat pe stradă, în recreații, un fel de limbaj licean mai comic. Directorului i se spune „șefu", iar profesorilor li se spune „profu și profii". Se folosesc în exprimări tot mai multe cuvinte tehnice. Se dezvoltă plăcerea de a folosi expresii ca „pe naiba, nu cred..." sau „Hai, lasă-mă, e de necrezut..." Intervine tot mai mult în vorbirea curentă implicația sintagmei: „Eu cred că n-a făcut bine" sau „Eu cred că ar fi bine ca tu... etc. Se exprimă astfel o latentă subliniere a identității. Alți adolescenți sunt obsedați de permanentizarea lui: „nu". Orice li se spune răspund întâi cu un „nu", această negație nefiind de fapt anulatoare a celor auzite, ci mai degrabă de afirmare cu alte nuanțe. Negativiștii mai agresivi încep să explice și ajung la confirmarea a ceea ce au negat inițial, adeseori. Și în acest caz se exprimă cerința afirmării de sine. Adolescenților le place tot mai mult discuția ca opozanți deghizați, să intereseze și să angajeze adolescenții în procese regulate de învățare. De altfel istoria nu oferă multe cazuri de mari compozitori ce s-au manifestat impresionant de competenți la vârstele pubertății și adolescenței.

În pubertate discuția cu fetele este mai restrânsă și asta nu din cauză că nu ar dori să vorbească cu ele, dimpotrivă adolescentul este foarte implicat în observarea atentă a fetelor dar nu prea găsește subiecte de discuție, iar cele despre școală și temele curente i se par depășite pentru noul lui statut de elev de gimnaziu (prea banale). În adolescență (16—18 ani) se implică în discuții și cu fetele. Când se află în grup dialogurile sunt euforice, cu propoziții scurte, informative, cu subiecte privind situații mai comice, privind profesorii sau diferiți adulți. Când se află

însă numai cu colega lui, adolescentul are o discuție mai prietenoasă și caldă cu tente intime.

Datorită creșterii lecturilor, deci a cultivării ce este resimțită nu numai ca o condiție legată de statutul de intelectual care începe să se formeze... ci și datorită creșterii limbajului specific din diferite domenii ce sunt cuprinse în programele școlare, elevul adolescent folosește cu plăcere cuvinte dintr-un domeniu științific în mod metaforic... „Când am auzit că ni se dă posibilitatea să mergem la concursul acela din Veneția mi s-au aprins toți neuronii..."

Ca atare, adolescentul începe să trăiască suculența comunicării verbale și farmecul cuvintelor, extraordinara posibilitate de a le folosi cu măiestrie precum NICHITA STĂNESCU sau GELLU NAUM sau alți maeștrii ai cuvântului. Și astfel se conturează frumusețea misterioasă a faptului că... la început a fost cuvântul... Treptat adolescentul simte tot mai amplă o altă formă de încărcătură în vorbire și în cuvinte. Se întâlnește cu primele sentimente de dragoste și de erotism ce romantizează sau distanțează dialogurile cu persoana în cauză. Interesant este faptul că în astfel de situații se dezvoltă încărcarea de fericire a *luatului de mână* și a *tăcerii*. Aceasta din urmă capătă valoarea de comunicare încărcată de afecțiune și de dăruire.

Se mai întâmplă ceva în aceste perioade ale adolescenței. Limbajul devine tot mai coerent și mai flexibil, încărcat de nuanțe complexe foarte adaptabile la statutul și rolul interlocutorilor. Și mai are loc un fenomen, adesea surprinzător. Uneori câte un elev care nu s-a manifestat în genere astfel încât să atragă atenția se prezintă într-o zi cu o lucrare surprinzătoare, originală și îndrăzneață. Adolescența este de fapt vârsta primelor lucrări literare, a primelor versuri inspirate. Creația literară, artistică, teatrală începe să impregneze adolescenții de dorințe fierbinți privind căutarea de replică a propriei lor personalități care a identificat ceva din sine și a simțit și găsit mijlocul de a exprima propriul brainstorming (furtună a creierului).

În genere, revenind la N. CHOMSKY, acesta a afirmat că în legătură cu comunicarea prin limbaj și dezvoltarea ei există două laturi importante. Pe de o parte există *competența* care se exprimă ca posibilitate de a înțelege mesajele transmise prin limbă și sens, dar treptat și ca mesaj ascuns și apoi ca implicare în complexități și există în al doilea rând *performanța*, adică stăpânirea vorbirii, nu numai folosirea ei, ci manevrarea ei totală ca instrumentar de comunicare. După 18 ani performanța devine foarte activă, fapt ce întărește considerarea perioadei ca fiind de criză de originalitate, nu în sensul de deficit de inteligență, ci în cel de efervescență a inteligenței ce se revarsă împreună cu creativitatea în limbaj și transformă din adolescent un alt om, o altă persoană, El, cel născut din plasmele culturii pe care a ingerat-o și pe care o simte și o trăiește roditoare în ființa lui.

Dintr-o optică legată de cibernetică și de informatică se poate considera creierul uman ca un extraordinar computer. Structura totală a

acestuia cu cele 14—15 miliarde de neuroni are o anumită competență operatorie (de procesare a informației multiple ce constituie fluxul informațional). Creierul poate organiza acest flux informațional după ce îl codifică sau procesează la diferite niveluri, proces preluat de psihologia cognitivă ca subiect de domeniu. Din păcate încă nu s-au pus destule accente nu pe automatismele procesărilor (oricâte ar fi ele ascendente și descendente și oricât ar fi de importantă perfecția acestor procesări față de situație), ci mai ales pe această implicație de uriașă complexitate a saturației afective și creatoare a procesărilor descendente și a produselor acestora. Oricum aceste feluri de studii permit să se considere operativitatea creierului ca fiind convertibilă în ceea ce se exprimă prin QI, adică QI ar putea fi considerat simbolul operațional al hardului creierului. Informația stocată în timpul anilor de școală ordonată și alimentată de informația adaptativă nespecifică, foarte variată și încărcată de decizii face ca în genere să crească exponențial stocurile de softuri ale creierului uman, dar și să se complice foarte mult formele de procesări ce au loc pe traseele de la procesarea de *input* la ceea de *autput*. Inhibiția laterală care conservă caracteristicile receptate și procesate la nivelurile de intrare are o mare importanță. Există însă și o intervenție ceva mai complicată ce încă nu a fost cuprinsă în modele care să corespundă modului în care este adolescentul viu și concret, modului în care *cuvântul* capătă identitatea creativă, transformatoare, uluitoare, plină de intuiții. Fără îndoială în secolul următor se vor amplifica mult cercetările privind psihicul uman, cel care a creat și creează biologia, filozofia, fizica atomică, științele astronautice, medicina și microbiologia, științele embriogenetice, cele legate de ingineria astronautică și psihologia cognitivă.

Activitatea creierului are zonele ei solicitate și activate în fiecare situație adaptativă, dar în perioada adolescenței toate stațiile receptive de flux informațional ale creierului se erotizează, își modifică pragurile minimale și își caută stăpânirea celor maximale, capătă o sensibilitate diferențială exponențială față de toate celelalte vârste, sensibilitatea încărcată de mirajul adult prin cuvânt în dimensiunile stocurilor nu numai de informații, ci și de sentimente și probabil nu numai ale experienței personale cât și a aceleia parcurse în decursul timpului ființei umane sensibile, arogante și agresive dar creatoare și receptive, încărcate de semnale și de forme de energie constructivă legată de cuvinte care îl pot angaja, sau demola pe acest plan, cel mai subtil al interrelațiilor dintre oameni a cerințelor de apropiere și înțelegere profundă dar și de competiție severă și vigilentă. În perioada adolescenței prelungite se dezvoltă o nouă tentă în structurile totale ale inteligenței și adaptării, se dăltuiește homo sapiens cel adevărat, cel al acestui timp, al acestei istorii.

Capitolul XI

ÎNTRE SUCCES-INSUCCES ŞI STRES-ANXIETATE

Afectele, emoţiile, sentimentele şi pasiunile sunt forme de exprimare ale afectivităţii. *Afectele* sunt exprimări de unităţi de emoţionalitate implicate în procesarea evenimentelor, persoanelor şi stărilor psihice emotive care reprezintă subiectivitatea manifestată în nenumărate feluri. *Emoţiile* sunt stări afective de scurtă durată, fluctuante, cu foarte mari diferenţe de angajare în situaţii şi trăiri adaptative curente. Implicit au şi funcţii de comunicare. J. P. SARTRE a denumit emoţiile *conduite magice de adaptare*. *Sentimentele* sunt structuri psihice de fond, rezistente în timp şi de referinţă şi implicaţie faţă de persoane, idealuri, grupurile de apartenenţă ca şi faţă de profesie, ţară, valorile morale şi umanitare etc. Ele sunt şi constituente ale tipologiei specifice. *Pasiunile* sunt stări afective similare cu sentimentele dar mult mai intense. Ele nu suportă imixtiuni ale altor persoane, atunci când se manifestă faţă de cineva şi nu admit opinii opuse dacă se referă la idei, ideologii etc. În genere, creează dramatism activităţii psihice datorită excesivului ataşament, dependenţei şi intoleranţei exprimate frecvent şi obsesiv.

Alături de afecte, emoţii, sentimente şi pasiuni *dispoziţiile* au şi ele o structură afectivă mai de durată decât emoţiile, sunt şi mai structurate temperamental şi influenţează reacţiile emoţionale dându-le o tonalitate şi intensitate dependentă de starea de fond dispoziţională. Dispoziţiile cunosc şi ele o relativă modificare, în funcţie de fluxul general al evenimentelor şi stării de fond a condiţiilor şi nivelului de trai, a atmosferei din mediul de apartenenţă. Pe fondul stărilor dispoziţionale are loc trăirea emoţiilor, iar consumarea acestora este influenţată de dispoziţiile de fond. Ca atare există o stare dispoziţională de fond şi una circumstanţială relativ dependentă de gradul general de tensiune sau confort al mediului existenţial, în situaţii concrete, temporale.

Structurile psihice trec în perioada pubertăţii şi a adolescenţei prin cele mai complexe schimbări, pe de o parte datorită modificării relative a structurilor de fond psihice influenţate de constituirea dimensiunilor sinelui, ori datorită implicaţiei în tot mai numeroase roluri, inclusiv cel

de persoană adultă (întâi acesta este un rol de aspirație apoi devine real), dar și datorită erotizării senzorial perceptive și interne exprimate prin dorințe haotice și confuzii. Dramatismul intern, mereu activ este legat de potențialul disponibil al adolescentului de a se implica în stări noi de relații pe fondul nesiguranței de sine privind valoarea trăirilor prin care trece, a atracțiilor ciudate pentru el față de diferite persoane de alt sex. În fine, modificarea structurilor afective este generată și de trăirea unei mai mari independențe și responsabilități și a aspirațiilor de a folosi aceste noi implicații socializate ale psihicului lângă care se manifestă și trăiri nostalgice față de statutul de copil protejat și adesea servit, răsfățat poate dar mai fără griji . . .

În viața puberului și apoi a adolescentului se constituie nenumărate cerințe interne (obiective existențiale noi), preocupări pentru foarte numeroase activități umane; se privesc mai cu atenție profesiile și persoanele remarcabile ce sunt mediatizate pentru a ști de ce, cum și în ce fel au putut deveni importante. HAVIGHURST E. a enumerat 10 obiective ce se constituie încă în perioada pubertății și devin centre de interes personal. Acestea sunt:

Dorința puberului, dar mai ales a adolescentului, să dobândească satisfacții și acceptare în relațiile cu sexul opus. În obiectiv intră tainic și ideea de fericire.

Să dobândească un rol acceptat de sex, inclusiv un rol competitiv în relațiile cu cei de același sex și în optica persoanelor de sex opus.

Să-și accepte propriul corp, aflat în perioade de transformări adesea cu treceri prin perioade nefavorabile ca înfățișare și tot adesea în stări de disconfort. În pubertate sub incidența acestei dorințe tânărul sau tânăra se îmbracă bizar, încep să poarte cercei și plete (băieții), întâi mai pe furiș, apoi cu timpul, sfidător, pe față, iar fetele poartă pantaloni lungi dar și îmbrăcăminte cât mai sexi.

În al patrulea rând se dezvoltă dorința de a se pregăti și de a găsi mijloace de preparare și penetrare în activități ce asigură o independență economică cât mai devreme. Și această dorință e foarte puternică pentru că o stare bună materială este atrăgătoare pentru ceilalți și puberul simte acest fapt de timpuriu, iar adolescentul dorește o mai strânsă apropiere de ideea de independență prin această dorință. Fiind legat și de cerințele exercitării și a opțiunii pentru o profesie și de orientarea pregătirii pe aceste planuri, în adolescență devine importantă opțiunea sau cel puțin conturarea unei opțiuni profesionale, fapt ce poate coincide, dar poate să fie și în contradicție cu dorințele unuia sau a altuia sau chiar a ambilor părinți.

O altă dorință și obiectiv al puberilor și adolescenților constă în a dobândi independență emoțională față de adulți (părinți, profesori etc.). Această dorință și obiectiv generează la mulți tineri dorințe de a se impune pe un plan oarecare. În aceste condiții mulți tineri fac mici servicii, chiar în casă, reparând ceva, un aparat, o clanță, sau se preocupă de re-

parații mărunte ale autoturismului familiei sau ale bicicletei personale sau a tatălui etc.; în toate cazurile tânărul are în vizor și necesitatea de a fi consultat în anumite privințe și... chiar de a deveni mai priceput în acea privință decât mama sau tatăl familiei.

O altă dorință, la care de altfel ne-am mai referit în ultimele două dorințe evocate, este aceea de a putea să se decidă pentru o profesie, pentru activități de diferite feluri, implicând în alegere propriile preferințe. Se poate întâmpla ca alegerile personale să fie legate de criteriile prestigiului profesiei, de faptul că este o profesie rentabilă, cu venituri bune dacă este bine profesată, dar se poate ca să se creeze oscilații nervoase în a alege profesia tatălui care ar corespunde criteriului de profesie clasată social printre profesiile valoroase (de medic, profesor, avocat sau bancher ...), dar competiția cu tatăl i se pare periculoasă. Și aceasta nu pentru că se îndoiește de faptul că ar putea ajunge la nivelul de renume al tatălui, ci pentru că nu vrea să recunoască faptul că vrea să-l imite. Adolescentul simte (de fapt) latent că dacă ar intra în competiție cu tatăl, acest fapt ar însemna o pândă mai severă și competentă a acestuia privind modul cum își va exercita profesia. Există și cazuri în care se alege totuși profesia tatălui, datorită implicației în ideea de continuitate a renumelui familiei și a confortului relativ dat de achizițiile de experiență și prin ajutorul acestuia în cooperări profesionale.

O altă dorință mai intimă enumerată de HAVIGHURST E. se referă la pregătirea pentru căsătorie și pentru o viață de familie a sa, alta decât aceea a familiei de proveniență. În societatea din deceniile de la începutul și mijlocul secolului (și bineînțeles mulți ani înainte), această dorință era legată și de intrarea într-o familie mai binevăzută social, economic sau tradițional, fiind agreată ideea de familii nobiliare, fie chiar mai decăzute din punct de vedere economic. Zestrea era de asemenea prețuită. În zilele noastre aceste structuri preferențiale sunt mai puțin de prim-plan cu concepția familiilor din domeniul mare bancar. Cei din această categorie consideră important de a continua persistența familiei în anumite topuri sociale.

În adolescență se constituie o mai mare complexitate afectivă. În acest sens interesele acționează ca forme de idei sau activități saturate afectiv. Atitudinile, aspirațiile și dorințele se află nuanțat în aceeași situație. În cazul atitudinilor se manifestă valorizări mai puternice sau mai discret încărcate afectiv, aspirațiile sunt forme de dorințe proiectate în viitor față de un anumit obiectiv, stare, realizare. În așteptări și aspirații afectivitatea este proiectivă (spre viitor). O indexare a diversității, intensităților și pulsiunilor afective și emoționale ar pune în evidență nenumărate nuanțări situaționale ale acestora (sute de forme de trăiri afective). Caracteristicile acestora în pubertate sunt foarte suple dar și moderate sau amplificate pe fonduri dispoziționale diferite. Există o dublă structură de fond a afectivității individuale, foarte evidentă în pubertate și adolescență. Prima ar consta în faptul că afectivitatea deși ră-

mâne angajată situațional puternic pe acest plan acționează o evidentă erotizare ce creează noi nuanțe trăirilor situaționale și noi intensități pe acest plan. A doua caracteristică se referă la faptul că afectivitatea în totalitatea ei, chiar dacă rămâne un fel de musculatură a psihicului are forme de acroșeuri ale Eului și Sinelui proiectate în viitor (prin aspirații, interese, dorințe). Chiar și atitudinile, care în genere se manifestă situațional constituie disponibilități folosibile activ prin stocurile de construcțe personale și caracteristici atribuționale (teoria lui HEIDER). Fără îndoială, afectivitatea este implicată și în structurile temperamentale dar educația și adaptarea generează capacități de a o stăpâni în anumite limite, nu în pubertate ci începând (mai intensiv) în perioada adolescenței.

Dorința este o implicație afectivă saturată în cerințe de afirmare de sine, dar are un statut mai aparte la prima vedere. S-ar părea că este un fel de instinct organizat. De fapt *toate instinctele generează dorințe,* iar psihicul are ca instrumentar primar instinctele care constituie și instrumentarele de bază ale adaptării structurilor vitale în viața curentă. Dorințele creează un fel de organizare interioară încărcată afectiv pe liniile exprimării de sine în ipostaze felurite vizavi de ofertele vieții. Adolescentul se află în fața acestor numeroase oferte ale vieții din care va alege, bine sau prost, dar va fi și agresat uneori de aceste oferte După cum există dragoste la prima vedere, există și dragoste de o profesie sau de o activitate tot la prima vedere. De multe ori acest fapt se manifestă la tinerele și la tinerii ce sunt impresionați fie de anumite personalități și activitatea lor, fie de faptul că descoperă în propria lor persoană anumite implicații în unele activități ce le creează interes și dragoste, chiar pasiune. Aceasta se petrece mai ales cu tinerii ce au unele talente și aptitudini artistice.

Chiar dacă reținem doar acest set de dorințe ce devin obiective în perioada pubertății sau adolescenței, este clar că fiecare obiectiv se constituie inegal, cele 10 fiind concurente chiar permanent, deși intră în funcțiune în mod inegal. În același timp fiecare din obiectivele la care ne-am referit generează numeroase trăiri afective, emoții situaționale privind implicația obiectivului în viața de fiecare zi, succesele și eșecurile pe care le generează situațiile și competițiile, numeroase trăiri de cunoaștere de sine pe parcurs... Or, toate aceste trăiri, cu efectele lor de reflux emoțional, sentimental și generator chiar de pasiuni, distanțează pe adolescent tot mai mult de trăirile copilăriei.

Pe traseele constituirii și trăirii acestor obiective are loc și o cu totul deosebită nuanțare de stări emotive, ce se consumă începând cu stările euforice legate de succese, stări de enervare, depresie, durere în cazuri de eșecuri și mai ales de treceri prin stresuri provocate de acestea, de efectele competițiilor și nu de puține ori aceste trăiri consumă o cantitate foarte mare de anxietăți în competiția cu sine. Poate că nici într-o perioadă a vieții nu se trece prin atât de mari anxietăți câte sunt tre-

cute prin zilele adolescenței, dată fiind permanenta lui nesiguranță de sine prezentă în valorizarea propriei persoane, a propriilor realizări, a cât de bine și-a ales drumul printre traseele vieții... Emoțiile ca și sentimentele sale sunt foarte intense și întreținute de viața trăită la o mare tensiune, fapt ce poate duce la agitație, neliniște și chiar la boli psihosomatice (mai ales ulcere).

De fapt, emoțiile sunt reacții în care se angajează ritmurile biologice, care se dereglează sau se blochează (bătăile inimii, circulația sangvină care poate provoca înroșire sau paloare în situații critice, ritmul respirator, musculatura, care se crispează etc.).

Se poate considera ca atare că emoțiile (care sunt stări subiective de angajare în adaptare) pun în evidență tensiuni crescute ale adaptării în pubertate și adolescență (diferit ca situații în cele două subetape). Prin afectivitate, mai ales prin emoții, se realizează reacții la întâlnirea adolescentului cu imprevizibilul ce poate crea derute puternice... În același timp toate formele de stări afective sunt forme de comunicări ce se manifestă în gestică, mimică și pantomimică. Există în relațiile dintre oameni acest limbaj subtil al comunicării nonverbale (The silent language) care cuprinde saturații de semnale emoționale spontane sau chiar simulate, uneori prelungite, legate de statute și roluri ce se vor exprima și se exprimă ca acte proiective.

Există emoții de așteptare (mai ales neliniștea este reprezentativă din acest punct de vedere). Dar chiar neliniștea poate avea nuanțe diferite, în funcție de ce se așteaptă în situații, sau dacă se așteaptă un eveniment, o persoană... Aceste forme de emoții sunt ale bucuriei sau ale durerii, ale fericirii, ale umilirii, onoarei, satisfacției estetice sau ale dragostei... În pubertate și adolescență emoțiile deși sunt mai arzătoare decât în copilărie, devin mai manipulabile. Se diversifică și nuanțează în același timp. Testul galvanic le atestă prezența chiar și când nu se manifestă vizibil. Există foarte multe nuanțe de comunicare ale fiecărei emoții. H. Bergson a analizat râsul și formele lui...

În ceea ce privesc sentimentele ca forme de structuri afective consolidate acestea încep și ele să se nuanțeze mult, să fie intense și uneori ambigui. În același timp există și o tendință a lor de a deveni pasionale. Adolescentul visează, aspiră, simpatizează, trăiește cu ardoare realul dar și imaginarul cu tot felul de stări și de scenarii, toate saturate afectiv, fie de stări ce prefigurează reproduceri de variante de momente fericite, fie de altfel și chiar de agresări, compensatorii toate. Pe de altă parte se extinde și devine mai activă capacitatea de intuire afectivă. Adolescentul ghicește, simte intențiile, sensul unor gesturi sau sclipiri ale ochilor, sensul a nenumărate reacții devine un alfabet decodificabil. Simte mai ales ofertele de afecțiune, rejecțiile ascunse, micile perfidii în care este atras, lingușelile etc.

Tot în această perioadă, mai ales în adolescența propriu-zisă, se formează numeroase dorințe nelămurite, stări afective nebuloase. *Neliniștea*

ca stare interogativă, alta decât aceea a așteptării se exprimă și ca un fel de supraveghere de sine a adolescentului privind ce face? ce simte? cum a reacționat? etc., dar mai ales, ce dorește? M. DEBESSE a semnalat faptul că dacă mediul în care trăiește adolescentul este încărcat de obstacole și condiții de nemulțumire față de dorințele și visurile lui, se intensifică în mare măsură sentimentul de independență ca distanțare, nu ca exprimare de sine doar, fapt ce duce la anularea de numeroase implicații privind toate laturile interrelațiilor dintre adolescent și familia sa. În acest caz *neliniștea devine dispoziție sau sentiment.*

Oricum, rezervele active și pasive ale afectivității adolescentului devin deosebit de complexe, așa că uimesc oamenii de cultură, părinții, educatorii, psihologii . . .

După 19/20 de ani adolescentul devine mai obiectiv. A trecut o serie de examene din sistemele educative și din cele ale vieții personale. În același timp începe să aibă mai numeroase scrupule, uneori chiar severități față de sine, față de forțele disponibile ori potențialul intelectual disponibil, cel de cunoștințe, și mai ales se îndoiește adeseori de capacitatea sa de a persevera în activități neatractive, sau de tenacitatea sa în a atinge obiective pe care și le-a propus. În acest proces se manifestă pe lângă o nouă căutare de sine și o discretă nemulțumire de sine, dar se trăiesc și destule momente de dispoziții noi, nemaitrăite. Imaginea de sine încearcă să se purifice de ceea ce i se pare ambiguu. Adolescentul încearcă să se debaraseze de unele conduite, atitudini dar mai ales incertitudini. Succesele și insuccesele din viață și totalul situațiilor în care nu s-a putut descurca i-a atras atenția asupra conduitei celorlalți și înțelege mai bine că statutul său este legat de al celorlalți și că l-a dobândit treptat prin succese și insuccese dar și prin atitudini. Multe aspecte ale statutului social și cultural se conturează pe bătălii câștigate pe parcurs. În toate situațiile la care ne-am referit se pune în evidență intensificarea apărării de sine din punct de vedere social, și dezvoltarea unei personalități rezistente și competitive, competente. Există și situații în care se renunță la examen după eșec și se caută un post, apoi are loc o acroșare de acest post. Se renunță și destinul total se modifică. Ca atare succesul și eșecul de pe „arena sportivă" a sinelui determină adeseori totul. De aceea structurile afective implicate în miezul imaginii de sine au o foarte mare importanță în bătăliile inteligenței. Afectivitatea poate fi modelatoare subtilă a începuturilor și sfârșiturilor de drumuri și de orizonturi de viață ce se câștigă sau se pierd. În genere, aceste aspecte ale psihicului uman sunt mai puțin implicate într-o formă de educație. Ar fi și greu. Viața are caracteristicile și evoluția ei și poate fi mai puțin stăpânită fără mari și permanente eforturi și mai ales solicită o încredere în propriile forțe bazate pe competențe reale. În adolescență se conturează această forță ca idealuri și se consolidează prin luptă totală pentru ele. De-a lungul evoluției omenirii, până la moarte au luptat tinerii pentru valori și idealuri . . .

Capitolul XII

DELINCVENȚA MINORĂ

În genere în orice societate există o cantitate de delincvență minoră alături de delincvența generală. Statisticile arată că în lumea contemporană în toate țările aceasta este în creștere, din cauze ce au structuri diferite ca nivel de bunăstare, fapt ce ar putea părea surprinzător. Fără îndoială, problema delincvenței este de evaluare a faptelor considerate delicte și aceasta într-o ierarhie ce diferă relativ de la țară la țară în funcție de legislația sa, pe de o parte, și în funcție de starea de tensiune (războaie, revoluții) în care se află. Și crizele economice, catastrofele naturale mai importante, schimbările mari sociale sunt stimulative pentru delincvențe, prin efectele de reflux create de suspendări de legislații și timpul ce trece până la promulgarea unor noi legislații. În toate tipurile de situații la care ne-am referit există două situații latente. Una ce ține de implicațiile statului sau ale poporului. Așa, de pildă, un soldat pe front dacă împușcă 20 de dușmani atacanți ai țării sale este erou, iar dacă împușcă o persoană pentru a se răzbuna pe rivalul său la serviciu sau dacă a operat pe domeniul bancar sau economic astfel încât l-a lăsat falit, este un criminal ce poate fi acuzat de *crimă cu premeditare;* cel ce a fost ucis este considerat ca o persoană abilă economic și în formele admise de strategii particulare pe acest plan. Fără îndoială, ca și factorul de imitație, constituirea de mafii și de bande organizate pentru crime sau pentru atentate pun numeroase probleme sociale și constituie suporturi foarte mari pentru creșterea criminalității. S-ar putea considera că este discutabilă din punct de vedere al legalității și situația de a se admite cumpărarea și purtarea de arme. După unii autori poate fi trecută printre cauzele creșterii criminalității dar mai ales a *delictelor* prin imprudență. La aceste cauze, se pot adăuga cauze legate de procesul latent de dezmembrare a familiei care duce la diferite stări de agresivitate și forme de delicte, la creșterea numărului copiilor părăsiți dintre care mulți devin „copiii străzii" ce sunt adesea manipulați pentru a strânge fonduri pentru persoana ce-i ia în mica afacere de câștigat bani prin cerșetorii, simulări de handicapuri în scenarile de sensibilizare a populației de pe traseele publice.

În România a crescut simțitor delincvența minoră legată de droguri și trafic de droguri, transporturi ilicite spre vestul Europei în care consumul de droguri este mai activ și mai răspândit. Acest tip de delict este deosebit de nociv, deoarece creează dependențe, ceea ce mărește consumul și sporește profitul traficanților mai mult decât orice marfă. Tocmai de aceea acest trafic se realizează cu strategii mai deosebite, mai ales privind tinerii. Se oferă drogurile, întâi gratuit constituindu-se centre mascate de astfel de oferte pe lângă școli, mai ales gimnazii și licee. Când încep să se manifeste forme incipiente de dependențe se solicită un preț, întâi mai acceptabil, apoi, pe măsură ce crește dependența, prețul se mărește, fapt ce împinge puberul sau/și adolescentul la furt de bunuri sau bani etc. formând astfel un delincvent ce poate fi manipulat ușor. Specialiștii în traficul de droguri preferă tinerii puberi pentru că aceștia sunt mai ușor de antrenat în consumuri de droguri, pe de o parte, prin dorința lor de nonconformism acutizată de multe ori, apoi din cauza resturilor de naivitate și încredere în adulții ce par cumsecade când dăruiesc ceva și în al treilea rând pentru că la ei imitația de generație este mai activă și mai largă. Problemele traficului de droguri au fost semnalate pentru prima dată cu îngrijorare la conferința Interpolului de la Panama din 19—20 octombrie 1978. Există o creștere, și pe fondul ei, o modificare a delincvenței aparente și reale. Cea aparentă este în statistici ce se dau publicității dar cuprinde doar numărul cazurilor rezolvate sau decodificate și nu și cele (foarte numeroase) ce nu pot fi surprinse, chiar dacă se află sub urmărire. În genere, actele de delincvență se referă la conduite ce sunt contrarii cerințelor și legilor sociale, chiar dacă toleranțele sociale sunt relativ largi. Legislația, toleranțele sociale și forțele polițienești ce au în atenție problemele delincvenței sunt relativ mult diferite în diferite zone social-culturale și firește au devenit tot mai tolerante în decursul timpului și tot mai modificate în evaluarea ca gravitate. O dată cu constituirea tot mai extinsă de orașe au apărut diversificări ale formelor de delincvență. Trecerea de la sate la orașe pe de o parte dar și traficurile ilicite pe mări și oceane făcute de pirați, au constituit multă vreme delicte majore. Mutațiile mari de populație de la sate la oraș au creat un vid de identitate și de cunoaștere de către grupurile spre care s-a făcut mutarea, precum și o confuzie a rolurilor. În viața satelor fiecare familie este cunoscută și există o ierarhie de respectabilitate, mai ales a băștinașilor rezidenți, în funcție de implicația lor, oarecum de generații, în colectivele de conducere ale satului (renumele familiei).

Fenomenele la care ne-am referit au fost în parte expuse la Congresul de la Geneva de M. HILL (în 1955). Reprezentanții Israelului au semnalat la acel congres drept cauze ale creșterii delincvenței juvenile și eterogenitatea populației (conflicte culturale). La începutul secolului nostru A. GESELL, analizând această problemă, a pus în evidență faptul că se atinsese în S.U.A. numărul de 1 000 000 de tineri delincvenți

(criminali) între 16—17 ani (pe locul 1 și apoi pe locul 2, tinerii de 18 ani). Raportul între fete și băieți a fost în statistica vremii de 1—4. Peste 45 de ani F.B.I. a semnalat o coborâre a delincvenței minore spre 14—15 ani (privind delicte grave de crimă cu premeditare). După primul război mondial și în timpul acestuia au crescut delincvența minoră în direcția sexualismului, apoi în Germania s-au înmulțit bandele de tineri ce făceau escapade seara spărgând geamuri și vitrine, făcând vagabondaj și furt, prostituție etc. În Franța și Anglia au fost și au crescut furtul de biciclete, de articole de sport, vandalismul (pietre aruncate în mașini), un val de distrugere. Fenomenul s-a manifestat în toate țările și se manifestă încă după schimbări sociale legate de agresivități armate sau forțate. Această replică socială brutală destructivă are loc după cum am mai spus datorită lipsei de forță a legislației, confuziilor privind reacțiile posibile și de multe ori datorită incapacității de cuprindere a acestor fenomene de către forțele de ordine, aflate și ele în situație critică. Foarte mulți psihologi s-au ocupat de problemele delincvenței minore. Printre psihologii români ce au avut în atenție aceste probleme se pot cita TIBERIU BOGDAN (1973), MITROFAN N., V. ZDRENGHEA, T. BUTOI etc.

Ca tipuri de comportamente indezirabile pe primul loc ar sta vagabondajul. Acesta are semnificația de stare predelictuală. Tot predelincvență este distrugerea de geamuri, de chiuvete, mâzgăliri de tot felul pe ziduri, scrijelări pe bănci, distrugerea de corpuri sanitare, la care se adaugă fuga de la școală, furt de la vecini, copiatul la probele de verificare școlară, cerșitul, bătăile și agresiunile sexuale, trecerea ilegală de granițe etc. Acestea au crescut în 1990 și au coborât ca vârstă chiar sub 7 ani. Agresivitatea și delincvența nu au aceeași semnificație și aceasta deoarece agresivitatea se poate manifesta și pasiv, prin plâns, isterie, minciună de motivație etc. Agresivitatea este însă și provocatoare de delincvență gravă ca furtul, spargeri agresive și distrugătoare, incendii etc.

Minciuna este o conduită de apărare de foarte multe ori. Există însă o problemă, nu tot ce este neadevărat se poate considera minciună. Există deficiențe de percepții, de observație, de neatenție și neinteres pentru anumite situații, fapt ce creează o oarecare nesiguranță pentru ele, în unele cazuri de referințe ce se dau la solicitări exprese de precizare de amănunte. Lipsa de experiență, suprapuneri de situații ce au ceva comun, chiar dacă au avut loc la distanțe de timp sau în circumstanțe diferite, neînțelegerea semnificației unor amănunte pentru anumite fenomene și situații fac fragilă perceperea lor. Minciuna este reală, atunci când exprimă o formă intenționată de a deruta. Ea poate fi organizată complex mai ales în domeniul vieții politice, în cazuri de intenție a unor grupuri de a blama pe cineva care poate nici nu află și care nu se apără, ceea ce sporește evaluarea lui ca vinovat. Există și minciuna legată de competiții în vederea obținerii unei poziții favorabile, sau minciuna în vederea obținerii unui avantaj moral sau material pe nedrept.

La acestea se adaugă minciuna de apărare, minciuna de vanitate etc. În instituțiile de reeducare această formă de minciună (de vanitate) ca și minciuna de apărare sunt frecvente. Se expun adesea ca distracție, dar îmbogățesc experiența celor ce ascultă. Această minciună-loisir, care se poate practica și în școală de unii copii, tot pentru a se distra, are adesea implicate și dorințe latente de a câștiga prestigiu. Se apropie ca structură de minciuna de tatonare și cu cea de imaginație (loisir). În instituțiile de reeducare minciuna-loisir este legată de cele mai multe ori de vagabondaj (drumomanie) și are ca subiect peripeții pline adesea de umor și mici viclenii ale unor urmăritori. Și această formă de minciună este predelictuală, deoarece exprimă un Eu ideal pentru o modalitate de viață acceptată ca de permanentă oscilație în jurul unor delicte mărunte și fuga din ele prin structura minciunii cadru al povestirii, saturate în caracteristicile de minciună-loisir, în care micul delincvent devine un fel de mic erou.

Vagabondajul (fuga de acasă sau drumomania) este și el de mai multe feluri. T. Bogdan a studiat 2 000 de copii vagabonzi. A găsit printre cauze pe primul loc mizeria și starea de tensiune din familie, apoi regimul preferențial între frați și neglijențe ale copilului în cauză de către familie, fapt ce ne amintește de complexele de intrusiune (de rivalitate și gelozii) la care s-a referit S. FREUD. A urmat în ordinea de cazuri determinate de vagabondaj severitatea excesivă asociată cu lipsa de afecțiune și cu o rejecție latentă a puberului (mai ales în familiile dezorganizate cu părinți beți, cerșetori etc.). Se adaugă la aceste situații aceea a părinților aflați în șomaj și mereu plecați pentru a găsi de lucru (cu stări de nervozitate și agresivitate ale acestora și de creștere a mizeriei în familie). În fine, la aceștia s-au adăugat copiii cu conflicte școlare.

Alți autori au făcut clasificări ale tinerilor vagabonzi pe grupe. J. CHAZAL a semnalat vagabondajul în *bande,* formate din copii fără părinți sau cu părinți ce i-au alungat. O a doua categorie sau grupă ar fi a copiilor vagabonzi solidari. De multe ori aceștia sunt tineri cu instabilitate psihomotorie sau sunt puberi disperați, au o emotivitate labilă accentuată. Fetele vagaboande sunt fără voință ori au boli endocrine și mai totdeauna sunt prostituate sau candidate la prostituție. Mai există o formă de vagabondaj numit vagabondaj *laravar.* Se caracterizează prin faptul că deși tinerii nu au fugit de acasă sunt mai tot timpul pe stradă și nu de puține ori fac parte din bande de copii de cartier. Mulți dintre ei au preferințe pentru bătut mingea pe maidan, fură de prin parcările de mașini fără alarme și parcate neglijent, fură din magazinele cu autoservire. Aceștia devin mai sociabili după 11 ani și intră în grupuri delincvente organizate, fac spargeri după modele luate din filme, încep o viață sexuală timpurie, de cele mai multe ori pentru a se simți maturi, se tatuează pe corp în cele mai năstrușnice feluri. Au început să apară tot mai numeroase găști în jurul acestor bande, mai ales în gări și stații de autobuze, dat fiind faptul că oamenii sunt mai grăbiți și nervoși în

aglomerații sau în locuri de așteptare. În alte situații unul taie poșeta și scoate obiectul pe care-l găsește, îl transmite rapid altuia din față și acesta altuia din gașca respectivă. Acesta din urmă se află de obicei lângă ușa vehicolului și în momentul când se săvârșește delictul, iar păgubitul a prins de veste, se oprește mașina (totul a fost planificat din acest punct de vedere) și cel cu prada dispare... Bandele au structuri și adesea tradiții, mai ales în bandele de cartier. La bandele de tineri delincvenți se adaugă suprastructuri de delincvenți maturi (mai ales recidiviști) există reguli (mai ales de loialitate) și comandanți cu puteri discreționale. În multe din acestea sunt acceptați copii ce nu merg la școală, nu au locuințe, nici familie, dorm în canale ori în subsoluri de case părăsite sau neterminate.

Pentru delincvenți banda asigură securizarea, camaraderia și forța. În plus, banda organizează aventuri infracționale. Cei ce s-au ocupat de aceste probleme spun că cei mai mulți conducători de astfel de bande sunt paranoici. În orașele foarte mari bandele au teritorii delimitate, adesea primesc sume importante de la proprietarii de magazine pentru a li se asigura neintervenția în planurile de aventuri ale bandei. De obicei, bandele acceptă cu greu contacte cu străini, cei din bandă se apără între ei și duc adevărate lupte cu alte bande ce le încalcă teritoriul. Dau atacuri organizate, fac investigații acoperite, huliganisme și admonestări pe întunericul pe care-l provoacă chiar ei, prin spargerea de felinare, becuri. Totul are loc pe teritoriul lor de influență în care dau și spargeri, adesea cu măști.

Cerșetoria este și ea adesea predelictuală, mai ales la tineri. Este de cele mai multe ori organizată de părinți sau delincvenți cu experiență în această privință. Pot începe foarte devreme (pe la 3—4 ani). Apar foarte mulți cerșetori în perioade de criză economică. Dacă acestea persistă cerșetorii încep să aibă venituri mai restrânse. Pentru a le menține „impresarii" pun pe cerșetorii tineri să simuleze diferite infirmități, cum ar fi surditatea, se declară nevăzători purtând mici cartonașe pe care compun un fel de curriculum dramatic. Cei ce se declară orbi, sunt ținuți de mână de alții care îi conduc cu grijă pentru ca scenariul să fie cât mai verosimil. Dacă lucrurile pe plan economic rămân tot dificile, se lărgesc scenariile cerșetorilor (mai ales din metrouri) cu cântece, colinde în perioade aproape de sărbătorile de iarnă, cântece melodramatice și rugăciuni în genunchi, chemări de binecuvântări etc. Sunt mai mulți cerșetori în metrouri dat fiind faptul că iarna pe peroanele subterane este cu mult mai cald decât afară în stradă.

Infracțiunile contra moravurilor, ca perversiunile sexuale, prostituții, huliganism, se exercită adesea mai ales de puberii perverși prin coruperea lor de către persoane libidinoase mai în vârstă, ce provin din familii ce trăiesc în promiscuitate.

Infracțiunile asupra unor persoane sunt comise uneori de copiii de după 7—8 ani, adesea făcând parte din grupuri de bătăuși cu cuțite și

praștii, uneori cu gaze lacrimogene sau de drogați. Atacă persoanele singuratice pe străzi mai periferice. Adeseori există mahalale cu faimă în această privință.

Cam 90% dintre delincvenții minori devin recidiviști. S-a constatat o creștere a inteligenței la delincvenții minori, fapt ce se oglindește în strategii complexe de delicte, adesea cu modele preluate din filmele TV.

Există și escroci tineri ce operează în grupuri mai mici cu predilecție în tramvaie, unde se ciocnesc de o persoană mai distrată, unul taie banda de suport a poșetei sau face prin îmbrăcăminte în înghesuială să scape servieta unei persoane; aceasta dispare luată de altcineva care o transmite altcuiva care se află pe scara tramvaiului și se dă imediat jos pentru că toate momentele sunt implicate în strategii calculate pe minute. Puberii sunt mai mult implicați în astfel de scenarii. Excrocheriile pot să fie însă mai complexe ca vizite la domiciliu cu chitanțe false de lumină sau alte plăți curente, sau cu alte scenarii și mai complexe, așa cum am mai arătat.

În toate actele delictuale se manifestă o neadaptare socială și morală și o erodare a sinelui ca cinste, loialitate față de regulile vieții sociale. WULFFEN J. consideră că la delincvenți sunt afectate mai ales responsabilitatea și moralitatea, subliniind însă faptul că există diferențe între nivelul moralității oficiale statale și individuale. În genere, tinerii cu tendințe delincvente nu vor să facă servicii. După forma de agresare pot fi identificate categorii de delincvenți juvenili cam de următorul fel:

1. Împotriva păcii și umanității în sfera politicului (atentate și sechestrări politice sau de persoane cu venituri, pentru răscumpărări).

2. Împotriva statului și a administrației de stat. Crime politice, atentate cu bombe etc.

3. Agresări împotriva proprietății din industrie, comerț, sistemul bancar.

4. Agresiuni împotriva persoanelor (insulte, loviri, calomnii, ofense sexuale, răniri și chiar asasinate).

Adeseori aceste tipuri de delicte (oficiale, statale, și individuale gradate cu gravitate sunt și împotriva opiniei publice).

5. Împotriva conviețuirii și liniștii publice există de asemenea manifestări de agresivitate. Nerespectarea regulilor de circulație, stropiri cu furtunul, staționări de autovehicule în fața garajelor personale sau a intrărilor în locuințe ale persoanelor ce locuiesc în alte părți.

6. Delicte împotriva persoanelor credule și ușor de convins. Mai ales delictele bancare și de asigurări ce se constituie în interiorul băncii de către cei ce o servesc și care comută fonduri și le fac să dispară. Aceste feluri de delicte sunt și împotriva proprietății din sistemul bancar.

Cei ce efectuează delicte, tineri (puberi și adolescenți) nu le consideră ca atare. Ei chinuiesc animale, tulbură liniștea stradală, își utilizează roluri și nume false; spun că au venit pentru o gratificare de sărbători a celor ce trebuie să ia gunoiul sau alte activități de acest gen, din care

fac parte braconajul, pescuitul și vânatul fără permise sau chiar conducerea de mașini (autoturisme) fără permisele validate la timp.

Tinerii delincvenți au în cazierele judiciare activități neortodoxe, în lupanare, beții și amenințări, provocări de moarte prin imprudență, furturi de mașini, de portmonee, de radiouri, calculatoare, bijuterii etc. Pot să se implice în solicitări de bani pentru înmormântări sub pretextul că rudele celui ce trebuie înmormântat sunt extrem de tulburate sau fac operații de falsuri de cecuri etc. Printre delictele minore foarte frecvente sunt și împrumuturile de cărți ce nu se mai restituie (luate de la biblioteci sau de la persoane particulare).

La acestea se adaugă furturi de telefoane publice, vandalisme legate de cutii poștale stradale, neplata biletelor de tramvai sau metrou etc. Există o preocupare largă pentru etiologia delincvenței minore. Din acest punct de vedere se vorbește de:

„Delictele de necesitate"; mai ales furtul de alimente al oamenilor săraci. Tot în această categorie sunt reacțiile provocate de persecuții, disperare, dar și actele de autodistrugere și delictele de nerezistență la tentații... Toate stările afective puternice pot avea efecte delictogene la persoanele cu structuri morale nu suficient consolidate. În această situație se pot cita: mânia, durerea psihică, ofensa gravă, rușinea etc.

Delincvența de necesitate este evocată în foarte multe cazuri. Sunt destule persoane care găsesc ocazional porfofele sau serviete cu bani, ceasuri etc. și nu le restituie. În cazul în care se promit recompense (prin rețelele de radio și TV) unii dintre ei cedează, chiar dacă recompensa e mică. În orice caz consideră că le-a ieșit norocul în față... mai ales puberii și pe locul 2 adolescenții. Sunt numeroase cazuri în care adolescenții (mai ales puberii) ignoră saltul ce trebuie făcut spre logicizarea ideilor și implicarea lor în cernerea morală. Criza de originalitate generează un fel de ceață interioară.

Uneori se moralizează conduitele în vastul scenariu al vieții curente ce se desfășoară, se diferențiază chiar cu absolutizări permisibilul (în evoluțiile normale) și mai ales se valorizează și conștientizează competiția latentă a onestității, creându-se și un grad de toleranțe acceptabile. În cazurile de evaluări de conduite sentimentul de ordine în formele de evaluări se activează împreună cu cel de evitare a vinovăției sau cu teamă de aceasta. Alteori are loc trăirea de satisfacții în urma parcurgerii victoriei de sine pentru alegerea unei cauze drepte sau pentru rezistența la o tentație. Se structurează astfel și o imagine de sine pozitivă ce alimentează imaginea ideală de sine.

Delincvența cu premeditare este cea mai gravă. În zilele noastre există infractori profesioniști. Se pune problema dacă delictele pe care le comit sunt provocate de seducția față de scenariile create și succesele obținute sau din pasiuni delincvente înnăscute (cleptomanii) sau din pasiuni delictuale ce le creează sentimente de dominație a tuturor și chiar a regulilor sau legilor în vigoare. La aceste posibile etiologii se poate adăuga

pasiunea ca mobil delictual (pasiunea pentru delicte) activă printre alții la excroci sau din dependențe patogene — sau din neposedarea unui simț al respectului proprietății sau patologizarea lui. Societatea are din păcate medii interlope descompuse în care se reunesc alcoolici, excroci, spărgători și tăinuitori ce se sprijină unii pe alții. Există delincvenți cu afectivitate tulburată dar și cu deficit de intelect sau cu intelect ridicat (tot mai mulți). Mai ales excrocii și cei ce fac fraude bancare sunt din ultima categorie. DUREA A. M. (1936) a făcut un sondaj în aceste probleme. El a găsit un procent de 62% din 361 delincvenți minori cu dereglări afective, sentimente de frustrație și labili afectiv. T. BOGDAN a găsit procente pregnante de tineri agresivi, ofensivi și cu tulburări de personalitate mai mulți printre delincvenții minori.

T. RIBOT a considerat că delincvența minoră este dominată de tineri cu deficite de afectivitate, voință și intelect. ALLPORT ca și R. B. CATTELL au atras atenția asupra trăsăturilor asimetrice de personalitate a multora dintre delincvenții minori.

Implicația crizei de originalitate în combinație cu agresivitatea crescută, cerința interioară de nonconformism plus confuzia valorilor morale, lipsa de cultură, adeseori starea de opoziție față de universul adulților și setea de aventură și afirmare, toate contribuie desigur la căderea în capcanele delincvenței.

Capitolul XIII

PRINTRE EFECTE DE REFLUX

În cadrul determinismului complex legat de conduitele umane efectele lor pot determina contraefecte la ceilalți, contraefecte de valorizare a conduitelor și efecte la valorizări, contraefecte de reacții de apărare și reacții la acestea ca și efecte la efectele efectelor, un foarte complex val de efecte de reflux. Conduitele adolescenților (ca de altfel ale persoanelor de indiferent ce vârstă) sunt implicate complex în această structură deterministă. Doar în vechea psihologie se manifesta un fel de reducționism ce limita efectele la provocarea proximă a acestora. Pe de altă parte adolescenții au reacții și comportamente foarte neașteptate adeseori, și nu de puține ori comportamente aberante. Devianțele comportamentale temporale ale acestora sunt însă în mod obișnuit de scurtă durată și se datorează dereglărilor temporale legate de intensificări ale proceselor de maturizare (momentane dereglări glandulare).

Referindu-ne la versantul negativ al crizei de originalitate semnalăm câteva cazuri pe traseul întâmplărilor prin care traversează episoadele de viață, pe care le vom relata fiind active efecte multiple de reflux implicate în ele.

1. VALI, un tânăr de 12,6 luni, crescut de părinții săi medici remarcabili, era un elev foarte bun la școală. Coleg cu el MIRCEA, provenit dintr-o familie cu oarecare bunăstare (tatăl său avea în centrul orașului un magazin modern de îmbrăcăminte, modă și încălțăminte) era și el inteligent dar nu prea angajat în activitatea școlară de învățare cât în aceea socială. Într-o zi (era în iarna lui 1990) MIRCEA a întârziat dimineața de la școală. VALI l-a întrebat pe șoptite ... „Ce s-a întâmplat? ... de ce ai întârziat?" și MIRCEA i-a șoptit că „a avut o expediție grozavă, chiar extraordinară ... Mergem acolo în pauza mare".

Pe Vali l-a șocat oarecum oferta dar Mircea, nu a voit să-i spună mai mult. În schimb i-a arătat un calculator de buzunar. În pauza mare s-au dus pe o stradă laterală, aproape de școală, unde s-au oprit aproape de un bloc cu două etaje ce părea părăsit. De altfel era bine marcat de gloanțe trase în pereții de la etajul doi din timpul Revoluției. Mircea l-a

dus pe Vali la etajul II și a deschis ușa primului apartament din capătul coridorului. Vali nu a voit să intre la început, dar Mircea i-a spus că întregul etaj era părăsit de vreo 3 săptămâni ca și alte câteva apartamente de la etajul I. În interior erau foarte multe lucruri atractive. Printre altele un acvariu în care se aflau doi pești colorați și pe un bufet un ceas pendulă cam de o palmă bună înălțime cu cheie și cu o balerină ce se mișca dacă învârteai cheia.

— Asta îl vreau, ia-l pentru mine, spuse Vali. Mircea s-a executat și a învelit ceasul într-o pungă de plastic luată de pe o masă.

— Acum hai să-l ascundem în curte sub zăpadă... trebuie să ne întoarcem că trece pauza...

— Stai, a spus Mircea și a deschis un sertar de la birou din care a luat gume și picsuri... A, uite, încă un calculator... ia-l tu.

— Nu... spuse Vali, bagă-l lângă balerină. Ne întoarcem după ore și iau atunci pachetul meu... Hai că întârziem...

Mircea a ascuns pachetul cu ceasul și calculatorul după o bârnă din spatele casei trăgând zăpadă peste pachet. Curtea era destul de plină de tot felul de hârtii și resturi de lemne, frunze ude etc.

Au intrat în clasă cu o mică întârziere. Mircea i-a șoptit puțin după ce s-au așezat în bancă. — Eu cred că ar fi bine să-l luăm cu noi și pe Dinu în expediție și îi zâmbi cu înțeles. Dinu are tatuat balaurul cel mare ce poartă noroc... O să fie expediția mai serioasă. Sunt acolo sertare nenumărate, am văzut capsatoare, niște șurubelnițe mișto și tot felul de clești, sfredele și alte ustensile, baterii și piese de schimb de mașini... ce mai, o grozăvie. Vali a dat din cap a aprobare.

La sfârșitul orelor Mircea și Dinu au fost chemați la cancelarie. Vali s-a furișat în fugă la blocul părăsit și a scos punga de plastic cu pendula și calculatorul din locul unde era și le-a aranjat în servieta lui. Apoi s-a întors la școală și i-a așteptat pe prietenii lui să iasă de la cancelarie. Întâi a ieșit furios Mircea.

— M-a pârât profesorul de română că i-am ajutat lui Dinu să copieze de la mine. I-am spus că am lucrat acasă împreună și că de... în așa cazuri pot să semene lucrările... Acum l-au îmbrobodit pe Dinu. Îl așteptăm și apoi mergem la blocul cu apartamente părăsite.

— Măi, spuse Vali, eu am cam întârziat. I-am promis bunicii că vin devreme. Mergeți numai voi, eu plec acasă. Revin pe la 5 când va fi întuneric dacă vreți și voi. Atunci va fi mai bine pentru expediție, pentru că o să fie întuneric. Ai spus că sunt lanterne pe acolo, am să aduc și eu una ca să fim siguri. Și să știi că mi-e și foame și cine știe cât o să-l țină la cancelarie pe Dinu...

— Bine, spuse brusc Mircea, ai dreptate.

Seara la întâlnirea programată Vali a întârziat puțin. Cum a venit, ceilalți doi i-au spus cu un aer de vinovăție că punga cu lucrurile lui a dispărut. Vali a dat din umeri, apoi le-a spus că nu și-a adus sacoșe bazându-se pe aceea cu balerina... Expediția a durat cam o oră în care

au răscolit trei apartamente. Au luat lanterne, foarfeci, două aparate mici de radio și unul mai măricel, niște bani pe care i-au împărțit pe loc foarte mulțumiți. Lucrurile ce i s-au repartizat lui Vali au rămas la ceilalți doi, pentru că el nu avea sacoșă, urmând să le recupereze în altă zi. Apoi Dinu și-a făcut o cruce peste tatuaj și au plecat tiptil.

Au revenit a doua și a treia zi extinzându-și expediția și la etajul întâi. Apoi au găsit blocul cu câteva lumini aprinse, semn că se întorseseră cei ce locuiau acolo și s-au furișat îndreptându-se puțin îngrijorați, puțin înspăimântați de eventuale urmări. Dar nu s-a întâmplat nimic.

— Eu cred că au fost din cei care au tras gloanțe în timpul Revoluției, a spus Mircea. Gata, acum nu mai dăm pe aici... Peste două săptămâni părinții lui Dinu au dat de rezerva de obiecte stocate la Dinu, pentru că Vali a spus că nu are unde să ascundă ce i se cuvenea și Mircea era într-o situație asemănătoare. Dinu presat de părinți a mărturisit că au făcut expediția. Părinții au fost foarte speriați și l-au pedepsit. Au voit să spună și părinților celorlalți copii, dar până la urmă s-au gândit că dacă se răspândește povestea poate aud și trăgătorii aceia și cine știe ce poate ieși din toată treaba. Totuși și mamele lui Dinu și Mircea fiind vecine au discutat cu cei doi copii. Pe Vali l-au chemat pentru că după spusele băieților lor la Vali nu se afla nimic... dar au fost împreună. Părinții au spus copiilor să ducă lucrurile, de cum se face întuneric, la blocul în cauză și să le lase la intrarea din spate care se părea că este folosită, fapt ce a avut loc sub supravegherea celor două mame care apoi s-au furișat repede de la fața locului, împăcate că au rezolvat problema. Vali a plecat și el cu ceilalți, apoi a făcut un ocol, a stat la pândă un timp și apoi s-a furișat și a luat o bună parte din lucrurile depuse într-o sacoșă cu care venise. A ascuns lucrurile în pod într-un loc cu tot felul de vechituri. După câteva zile Vali a reluat strategia căutării de case părăsite, împreună cu cei doi prieteni ai lui. Și-au perfecționat strategiile de ascundere de lucruri și s-au asociat cu un borfaș ce fura piese de mașină și dezumfla cauciucuri. I-au cerut să le vândă lucrurile la târguri unde au mers și ei să vadă cum le vindea. Au împărțit banii. În câteva săptămâni Vali a ajuns un infractor ce folosea metode rafinate, ca și prietenii lui, dar pentru că au început să fie tot mai puține casele părăsite, s-au reîntors la activitățile școlare.

Vali a reținut un calculator și un computer pentru care a mimat un câștig la loterie în fața părinților, care desigur au fost foarte încântați. I-a venit atunci ideea de a juca la loterie. Avea destui bani și până la urmă a câștigat o mașină, pe care a adus-o cu triumf acasă împreună cu părinții lui, dar i-a fost furată înainte de a o fi înregistrat la poliție și oricâte apeluri au făcut părinții lui la autorități, mașina nu a mai putut fi recuperată.

2. Un alt caz, *al Dianei,* a avut cam următoarea desfășurare: Diana a fost înfiată la vârsta de aproape un an, dar ea niciodată nu a știut acest lucru. Între timp când ea avea doi ani părinții adoptivi au avut proces

de divorț. Ea a rămas cu mama care s-a recăsătorit demonstrativ imediat după divorț și a avut un băiețel la puțină vreme după aceea, astfel că nu se știa prea bine dacă acel copilaș, Petruț era fiul din prima căsătorie sau fiul conceput de soțul actual, pe când ea era căsătorită cu primul. Băiețelul a fost cu 3 ani și ceva mai mic decât Diana, care a ținut foarte mult la el. Când Diana a împlinit șapte ani mama a murit într-un accident și tatăl ei vitreg a dus-o pe Diana la orfelinat, iar pe micul Petrișor la bunica, adică la mama tatălui, undeva în Ardeal. Diana a fugit de câteva ori din orfelinat și l-a căutat pe Petrișor încercând să afle prin vecini și cunoștințele tatălui cam unde ar putea fi acesta. Prima dată a fost prinsă de un polițist care a dus-o îndărăt la orfelinat. A doua oară a fost prinsă de un personaj mai în vârstă care i-a promis că o să-l caute pe Petrișor, i-a dat un adăpost, dar a obligat-o să se deghizeze în băiat și să cerșească în metrou. (Avea 10 ani și jumătate și câștiga cam între 3—5 000 de lei pe zi, pentru că a învățat-o să spună versuri patetice de orfan și să se lase în genunchi să se roage pentru soartea ei în mijlocul vagonului.) A făcut și alte mimări. Într-o zi a înhățat-o alt organizator de activități similare care opera cu copii cerșetori pe alte trasee de metrou. Acesta a pus-o să se deghizeze în băiat fără un picior, celălalt fiind ascuns sub primul cu un bandaj relativ voluminos. Trebuia însă să se târască și să spună alte povești melodramatice. O cam durea piciorul ascuns și chiar dacă se câștigau mai mulți bani a fugit cu o altă cerșetoare păstrându-și și niște bani, mai mulți, câștigați în ziua aceea. Au ajuns la bunica acestei noi prietene. Aceasta avea o mică gheretă în care vindea produse de patiserie precum și țigări. Bunica prietenei le-a pus să-i ajute la făcut gogoși și cornulețe cu brânză dulce. A început să-i placă treaba asta, totuși a fugit din nou, luând o sumă mai mare, adică furată de la bunica aceea... Avea 13 ani și ceva și se împrietenise cu un băiat cam de aceeași vârstă care i-a dat prima doză de aurolac. Treptat a făcut o oarecare dependență de acesta și s-a prostituat de vreo trei ori după care a fost prinsă de poliție și dusă la dezintoxicare. A făcut însă și o pneumonie prelungită după care a ajuns la un alt orfelinat. Slabă și anemiată a intrat într-un puseu de creștere și a început să aibă ciclul mai regulat. Cu totul întâmplător a ajutat la bucătărie și a făcut și câteva gogoși și după rețeta ei, fapt privit cu simpatie; a fost antrenată de conducerea unității mai mult la bucătărie, dovedind chiar pricepere. Una din femeile de serviciu a prezentat-o unei alte femei care avea o mică ceainărie și aceasta după ce a urmărit-o mai multă vreme s-a hotărât să o înfieze. Activitatea ei a avut succes pentru că a început să-și aromeze gogoșile și cornurile cu zahăr vanilat. Mama vitregă a pus-o să-și complecteze școala.

3. Cazul lui Andrei a fost mai tragic. El a locuit la bunica sa la țară, unde nu-i plăcea și trăia mai mult pe afară, ocupându-se de animalele și păsările din curte, de aranjat lemne și alte activități. Într-o zi a plecat cu bunica la târg la Sighișoara cu căruța unui vecin care ducea ca

și bunica zarzavaturi și fructe de vânzare la târg. Avea 10 ani pe atunci. Ajuns la târg s-a luat după un băiat de vreo 12 ani care l-a dus lângă o căruță cu fructe dar și cu vreo două coșuri mari de pepeni alături de căruță. Tânărul i-a spus că știe cum trebuie să facă „să dea lovitura". Întâi, Andrei s-a uitat la el mirat, apoi a spus:

— Bine.

Tânărul acela a spus că-l cheamă Neculai. I-a spus lui Andrei să fugă și să cadă tare peste coșurile cu pepeni ca să le răstoarne și apoi să fugă și să se tot ascundă după căruțe ori pe sub ele spre celălalt colț al târgului, dar nu în linie dreaptă și să nu se arate speriat, iar dacă îl prind poate să spună că a fugit de cineva care voia să îl bată... Urma ca Neculai să fure în acest timp banii celui cu taraba cu fructe. Peste două ore urma să se întâlnească la gară. Zis și făcut. La gară au intrat pe furiș într-un tren ce abia sosise pe prima linie și urma să plece undeva. Trenul a plecat cu ei și peste două stații au coborât și apoi s-au urcat în alt tren după ce Neculai a golit portmoneul unui pasager beat ce adormise și sforăia, apoi al altuia în aceeași situație. Din gară în gară au ajuns după tot felul de circuite prin țară la Târgu Jiu. Aveau acum o sumă bunicică de bani. Și-au cumpărat alimente și au mâncat în parcul orașului, mirându-se de cei ce lucrau la „Coloana infinitului" a lui Brâncuși și la celelalte piese din parc. Seara s-au refugiat într-o gheretă părăsită iar dimineața după ce au mâncat din nou s-au înțeles să dea din nou lovitura într-o piață cu multe zarzavaturi și fructe. Din nou el a răsturnat niște coșuri cu roșii și a fugit. Dar după el s-a luat afară de cel păgubit și o persoană la care nu se aștepta, mai tânără, și a trebuit să fugă mai repede ca de obicei. Ar fi fost bine să traverseze strada... și a făcut-o, numai că a venit din față un autobuz în mare viteză și el nu a mai putut să-l ocolească și ... l-a călcat. A murit pe loc.

În exemplele la care ne-am referit s-au manifestat conduite încărcate de simulări, conduite imature, antisociale care pun în evidență structuri psihice incerte, disonanțe evidente între conduitele datorită maturizării somatice mai avansate decât a celor psihice legate de tentația rapidă, lipsa de discernământ și de voință dar și strategii implicate în acte delincvente, inteligente și relativ complexe.

În primul caz s-a manifestat o sociabilitate mai nedezvoltată, oscilând între responsabilitatea resimțită față de reuniunile familiale și iresponsabilitatea față de propriile conduite la care se adaugă o mai bizară și precară conduită aberantă cu tendințe delincvente mai rafinate la Vali, care a condus din umbră totul, exprimând o competență mai deosebită de înșelăciuni legate de simulări și combinate cu o permanentă camuflare a conduitelor personale, prin atenție deosebită față de neimplicarea în probe de vinovăție.

În legătură cu simularea s-au făcut foarte numeroase cercetări. Ea poate fi deseori comportamentală dar și de apărare verbală, acoperiri

prin minciuni. Mai rareori se face prin preveniri complexe legate de conduite ce șterg urmele. Vali a manifestat și o altă însușire mai deosebită. De obicei, tinerii adolescenți, ce se constituie în mici găști, se acoperă unii pe alții, manifestând o solidaritate de autoapărare. Vali s-a implicat într-o autoapărare ce transfera asupra celor cu care a operat toată vina. Două probleme atrag atenția în mod deosebit. Prima este a simulărilor, care sunt forme de minciună mai de amploare, încărcate de trebuințe de autoapărare, organizate în anumite feluri. Există simulări spontane de diferite feluri și oarecum obișnuite. Sunt cele ce se manifestă când ceva nu interesează prea mult pe cineva, dar simulează un oarecare grad de interes. Această formă de simulare se exercită în viața școlară, la lecții, nu de puține ori. Există și forme de simulare inverse. Ceva ce interesează este privit cu un oarecare dezinteres, simulat. Această formă de simulare se exercită, pe de o parte, în viața familială de către puberi, când face să intre în criza de dezvoltare mai intens, dar și în relațiile dintre fete și băieți, în perioadele pubertății mai ales. Există apoi nenumărate feluri și momente de simulare în viața curentă, simulări de camaraderie, de inocență, de cunoștință de cauză, de devotament. În cazurile conduitelor lui Andrei răsturnarea de coșuri din piețe a fost o suită de simulări de conduite banale, deși aveau substrat delincvent și motivații complexe și conturate în această direcție treptat.

A doua problemă pe care dorim să o delimităm puțin, chiar dacă nu este foarte frecventă în cazuistica prezentată este aceea a tatuajului. În primul caz, Dinu implicat în mica gașcă a exploratorilor de case părăsite, a fost un tânăr tatuat. Tatuajele sunt implicate în istoria omenirii de foarte multe mii și poate sute de mii de ani. Persistă în obiceiurile tribale și au început să fie foarte agreate în zilele noastre de tineri. Tatuajele tribale ca și folosirea de măști se face pentru a conferi o anumită identitate, apartenența la grup mai mult sau mai puțin ascuns sau la un grup care-și organizează o formă de solidaritate prin recunoașterea după tatuaje. În general tatuajele sunt legate de tematica identității. Cele ce se practică la tinerii adolescenți din zilele noastre pun în evidență o lipsă și o cerință de identitate mai protejată.

În substratul efectelor de reflux a celor trei cazuri la care ne-am referit mai sus este implicat stresul ca stare în timpul conduitelor, prelungit în teama de a se descoperi ce a fost de fapt, dar și forme de stres față de ofertele de viață din care tinerii s-au desprins (în cazurile 2 și 3). Forma cea mai deseori provocată de stres este neliniștea și agresivitatea mai mult sau mai puțin latentă, exacerbată treptat și devenită formă de bază de motivare a conduitelor. Stresul generează o blocare tensionată a deliberărilor, fapt evident în ultimul caz descris. Tot în acest caz s-au manifestat și bravări agresive de conduite și imaturitate psihică, deliberări antisociale și perseverențe nonconformiste.

În cazul Dianei a crescut tendința de protejare a fratelui mai mic ce a devenit o motivație deblocantă de vinovăție pentru orice și comple-

mentar o continuă evadare și fugă de lumea adultă, evaluată ca lipsită de credibilitate și demnă de a fi pedepsită chiar. Delincvențele Dianei au acoperiri pe planul conștiinței ei prin aceste motive. Treptat tensiunile implicate în cele două structuri motivaționale și justificatoare de conduite delincvente se demolează în cazul Dianei sub efectele unor activități ce-i dau satisfacții și oarecare liniște, chiar plăcere sub întâmplarea întâlnirii unei femei adulte ce demolează rejecția față de adulți. În toate cazurile s-a manifestat, pe de o parte, marea vulnerabilitate a tinerilor, neglijați sau total nelegați de copiii din jurul lor, fapt ce pune pe prim plan o serie de probleme complexe privind drepturile copilului și firește ale celor ce fac parte într-un fel sau altul dintr-o familie. Desigur, la toate acestea se adaugă nenumăratele capcane ale vieții, prin care încep să treacă adolescenții și care le solicită o mai mare responsabilitate, mai mult discernământ, voință și rezistență, o mai bună cunoaștere a „efectelor de reflux" ce se pot declanșa în cazuri de capcane.

Capitolul XIV

CINE ESTE VINOVATUL?

Există o foarte complexă cazuistică (cea mai consistentă de fapt) de tineri desprinşi de familie. Copiii străzii, candidaţi la examene de admitere de delincvenţă, pe lângă care se trece cu oarecare indiferenţă, chiar dacă se constituie tot felul de societăţi de binefacere, cămine, orfelinate, instituţii de reeducare, ca şi foarte multe articole de ziare, discuţii moralizatoare... de vină este în primul rând familia. Ca instituţie socială familia a devenit tot mai fragilă. Nu putem ignora faptul că după 1989 a crescut dezordinea socială, a apărut un gol legislativ şi treptat s-a instalat tot mai multă sărăcie, tot mai mari dificultăţi legate de viaţă, salarizări şi inflaţie, degradări ale multor profesii etc. Există ca atare în motivaţia de reflux o oarecare absolvire a familiei de a fi prima pe lista învinuirilor.

Fără îndoială orice transformări de proporţii pe plan social se reflectă în viaţa individuală. Există prea multă indiferenţă, datorită şi corupţiei faţă de omul individualizat şi viaţa lui.

Revenind la familie, oricât de buni profesionişti ar fi părinţii şi oricât de mult ar ţine la confortul material al familiei, problema de faţă este a unei lipse de cunoştinţe foarte dăunătoare a domeniului educativ. Pe de altă parte, absorbţia în activităţi prin care să se susţină familia, în competiţiile foarte dure în perioade de restructurări ori de crize economice sau sociale, familia, adică părinţii devin mai agresivi, fapt ce favorizează fenomenul de avitaminoză afectivă faţă de copii şi chiar unul faţă de altul din cei doi părinţi. Un psiholog american, René SPITZ a făcut o serie de experimente interesante. A studiat dezvoltarea generală a unor copii mici. A studiat copiii din familii opulente, aflaţi sub îngrijirea unor bone cu studii de surori medicale — şi copiii unor femei aflate în penitenciare, cărora li s-au lăsat copii, deoarece nu avea cine să se ocupe de ei. Studiile lui R. SPITZ au pus în evidenţă faptul că dezvoltarea copiilor aflaţi cu mama lor în penitenciare (experimentul a avut loc în U.S.A.) au avut o dezvoltare normală, pe când copiii mici, crescuţi cu bone, au avut o dezvoltare (psihică mai ales) mai lentă şi uneori în

cazul în care mama a fost excesiv de ocupată, a sistat alăptarea și a redus la minimum timpul petrecut cu copilul său, a apărut fenomenul de „avitaminoză afectivă", fenomen ce se manifestă prin nervozitate ce crește, apoi apatie, lipsă de poftă de mâncare și rejecții ample de orice... Fără îndoială, *avitaminoza afectivă* are forme de manifestare diferite la diferite vârste, dar ea este dură, devoratoare și cu efecte distrugătoare. Există din păcate o mare cantitate de avitaminoză afectivă la părinții moderni, dar și la învățători este în creștere, la profesori, oarecum și la medici, la surorile de caritate, în viața socială...

Cea care ar putea fi abordată mai ușor rămâne totuși aceea a familiei. Măsurile de revigorare a familiei sunt foarte anemice. Implicația mamei în profesii, modificările frecvente de tehnologii și competențe ce se solicită, pe fondul diversificării, a nașterii de noi profesii și a dispariției altora, generează instabilități existențiale legate de duritatea tot mai mare a competițiilor, dar și de versalități mai mari ale unora care elimină pe alții sau provoacă falimente și evident toate se termină cu creșteri ale șomajului și ascuțirea neliniștii și sărăciei. Pe acest fond crește dezorganizarea familiei ca sursă de suport afectiv și formativ, crește durerea, mizeria, singularizarea oamenilor, neîncrederea lor în rosturile vieții. Crește de asemenea alcoolismul, consumul de droguri. O statistică din 1989 din U.S.A., (ca țara cea mai prosperă din lume) arată că anxietatea, fobia, panica, dezordinile compulsive și obsesiile, ca și teama au crescut la 8%, abuzul și dependența de droguri la 6—7% în populație, inclusiv la adolescenți, alcoolismul 80% cu 23% la tineri. Depresiile și tulburările maniaco-depresive 3% la tineri și 6% la adulți, deci în familie. La acestea se adaugă schizofrenia cu o creștere de 1%. Tot la 6 luni cam 29,4 milioane oameni adulți au dezordini mentale care afectează viața familiei.

În 1980 consulturile psihiatrice la adulții tineri au atins cel mai mare număr, ceea ce a însemnat un mare număr de tineri adolescenți (în 1996—1997) crescuți în familii cu probleme. În același an 81 000 de copii și adolescenți au primit consultații psihiatrice datorită unor manifestări ciudate și excesiv de agresive. Sinuciderile au crescut între 1958—1982. În 1982 ele au reprezentat a 3-a cauză a morții la adulți, ceea ce înseamnă tot un motiv de erodare și fragilizare psihică a familiei. Medicamentele pentru boli mentale în U.S.A. s-au estimat între 19,4 și 24,1 bilioane dolari în 1980, iar costurile pentru altceva decât tratamentele medicamentoase s-au estimat la 34,2 bilioane. La acestea se adaugă creșterile de boli cardiace. În anul 1990 s-au manifestat îngrijorări în toate țările față de cazurile de sindrom imunodeficitar (AIDS), cunoscut sub denumirea de SIDA. Din nefericire în România au fost înregistrate printre cele mai numeroase cazuri de AIDS din Europa, mai ales la copiii din zonele Dobrogei. Epidemiologia de AIDS și HIV sunt încă în stare de cercetare. Populația HIV este transmițătoare, iar populația AIDS

este nerecuperabilă. În multe țări, puberii și adolescenții au fost surprinși în aceste stări dramatice. În țările occidentale și U.S.A. sunt în creștere cazurile de homosexualism, dar și transmiteri de boli sexuale. Această anomalie se dezvoltă și prin imitație.

Studii mai complexe, efectuate chiar pe adolescenți în perioada de mari răvășiri sociale legate de terminarea războiului rece, au pus în evidență, prin 1990, multe fenomene ce creează îngrijorări. În „The Medical Clinics of North America" revistă centrată pe „Adolescent Medicine", în care au fost citați peste 1090 de autori cu studii legate de adolescenți și pe cercetările expuse de 25 de specialiști, s-a subliniat faptul că sănătatea puberilor se fragilizează, evident, mai ales datorită perturbărilor pasagere ce au loc pe parcursul maturizării biologice. Se atrage atenția că nu numai caracteristicile biologice se află în procese de fragilizare ci și caracteristicile psihice. Este adevărat că maturizarea o dată cu fiecare pas aduce o mai mare flexibilitate în adaptare chiar dacă are loc o sensibilizare și creștere a curajului pentru viață și provocările, cursele și meandrele ei, dar adolescentul are momente numeroase de tulburări de atenție, de concentrare, dureri de cap, de stomac. Se atrage atenția asupra necesităților de confidențialitate asupra tulburărilor pe care le manifestă (adolescentul) pe linie de sănătate, dar și o mai mare atenție și obligații de a-i crea abilități de înțelegere a conduitelor sale. Viața de fiecare zi reprezintă prezentul, dar prezentul construiește catedralele viitorului, iar adolescența este etapa cea mai fierbinte a punerii în aplicare a construcției acestora. În acest context sugerăm și noi consulturi psihosomatice, psihologice, și psihiatrice și aceasta pentru că viața este mai încărcată ca oricând de stresurile de toate felurile, ori acestea sunt provocatoare de numeroase boli psihosomatice, dar și de agresare a unor reacții transmisibile de fragilizări care în condiții de viață mai liniștită nu apar. Pragurile de rezistență la stresurile zilnice sunt legate de predispoziții genetice, dar în mare parte și de condiții și comportamente deja parcurse și de efectele lor de reflux, fapt la care ne-am mai referit. Creșterile de oboseli (se studiază noaptea că e mai liniște), insomniile, durerile de cap provocate, fumatul, consumurile de alcool, de cafea și de medicamente (excesiv) sporesc treptat agresivitatea. Tulburările interne, creează forme de oboseli ce amplifică trăirea conflictelor, creează depresii, remușcări, sentimente de vinovăție, de inutilitate și lipsă de poftă de mâncare, adesea bulimii (poftă de mâncare excesivă ce duce la obezități cu substrat nervos). Tinerele adolescente ce-și formează bulimii pe bază de consumuri excesive de dulciuri trăiesc dramatic obezitatea și fac cure de slăbire intensive, ce se transformă în anorexie (slăbire excesivă) și mici consumuri ce sunt greu suportate nervos și duc la tulburări ale imaginii de sine (ca și bulimiile de altfel). Factorii de stres sunt provocați în mare măsură și de incapacitatea părinților și a profesorilor, adulților de a crea o atmosferă relaxată, dialoguri. Puberul și adolescentul

au nevoie de înțelegere și de soluții pentru prezent și viitor, de proiectele lor legate de prezent și viitorul apropiat și cel mai îndepărtat. Sistemul de interrelaționare din familie, din școală, din orfelinate și alte instituții pune foarte numeroase probleme și cerințe de îmbunătățiri și schimbări. Dacă ne întoarcem iar la familiile, relativ normale, cu puțini sau cu ceva mai mulți copii, condițiile educative sunt condiționate, pe de o parte, de starea relativă de intimitate, de atmosfera din familie, de stilul ei de a trăi.

Dar în genere contactele cu părinții devin neliniștite pentru adolescent, deoarece ele se centrează mai ales pe eșecurile școlare și notele obținute care irită adesea părinții, neliniștiți de caracterul potențial blamant pentru familie, privind rezultatele școlare mai proaste. La acestea se adaugă discuții legate de obrăznicii accidentale sau reacțiile nonconformiste, la observații făcute elevilor în clase sau la adunările cu părinții.

Toate recomandările posibile în acest context se centrează pe învățarea intrării în galaxia destinderii și a refacerii ca oarecum egalitare ale relațiilor părinților cu adolescenții lor. Aceasta ar presupune ca și părinții să realizeze pe cât posibil cu o doză de umor că și ei au avut cândva în viață întâmplări bizare, capcane și dificultăți, amărăciuni și eșecuri trăite intens.

În continuare o recomandare ar consta în a fi atenți părinții, chiar foarte atenți, la momentele de schimbări mai intense de dispoziții ale adolescenților. Acestea sunt proiecții fie ale unor motive de stres, fie a unui moment de modificări mai drastice în structurile somatice și cele humorale. Trebuie acordată foarte mare atenție la evoluția sănătății. Există din păcate în România o reapariție și dezvoltare a TBC-ului și acesta se absoarbe în contacte simple în metrou, autobuze, pe seama unei alimentări neglijente și a unei slabe atenții față de aerare și salubritate. Fără îndoială, discuțiile în care părinții s-ar axa pe discutarea unor probleme în care se străduiesc să reușească și destins privesc și discută potențiale soluții ingenioase creează adolescentului o dispoziție consultativă amuzantă. La toate este nevoie însă de foarte multă precauție.

Organizarea de mici momente de destindere în familie, surprize plăcute în limitele posibilului au și ele un efect benefic.

În fine, nu trebuiesc demorsate aspirații și dorințe, chiar dacă imposibil de realizat; dimpotrivă, soluții potențiale puse în discuție dezamorsează ideea de imposibil și organizează o eliberare a aspirațiilor.

Trebuiesc ascultate cu atenție ideile expuse de puberi și adolescenți și chiar dacă uneori par absurde trebuie să găsim în ele ceva ce merită interesul, mai ales ideea că „trebuie să ne mai gândim la asta, s-ar putea să fie ceva mai deosebit...“ creează o doză de siguranță de sine puberului și adolescentului.

Fără îndoială se poate spune că există atâtea adolescente câți adolescenți sunt, datorită caracteristicilor foarte diferite ale proceselor de maturizare și ale imprevizibilului cuprins în fiecare zi și efectele de reflux ale fiecărei situații. Poate că acesta este punctul de plecare pentru o modificare totală de optică a relațiilor în miezul cărora trebuie să se producă o altă calitate și cantitate de înțelegere și afecțiune exprimată și neîncorsetată de tensiunile în care adolescentul a intrat și care are în genere efecte de neacceptare ca atare și neacceptare ca dispoziție, la care se adaugă neacceptarea ca fiind legată de o oarecare lezare a prestigiului și a imaginii unor părinți sau a greșelilor pe care ei înșiși le ascund sub ideea „Câte sacrificii am făcut toată viața pentru el și uite ce-mi face!"

Fără îndoială ar fi foarte multe încă de spus și aceasta deoarece există în timp tot alt fel de adolescenți, tot alt fel de probleme și timpul va aduce poate acumularea mai ordonată de soluții în aceste probleme ce vizează modificări de structură a întregii vieți sociale și o mai mare aprofundare a responsabilității și mai ales a dragostei față de adolescenții și puberii noștri. Din păcate TV, deși difuzează numeroase seriale cu adolescenți difuzează prea numeroase conflicte și agresivități și face un deserviciu pe acest plan. În final se face prea puțină educație culturală de calitate prin astfel de emisiuni. La rândul lor, ziarele difuzează o cantitate foarte mare de agresivitate politică, o atmosferă de promisiuni și de amenințări privind viitorul apropiat și mai îndepărtat. Se vorbește foarte mult despre corupție dar se face foarte puțin în mod concret împlânziri ale ei, nu atât la nivelul marilor corupți, ci la cel al corupților de săptămână cu care se întâlnește fiecare om în fiecare zi și firește și adolescentul. Această corupție erodează viața lui în mod direct și aceasta este dușmana drumurilor, realizării micilor dorințe, aspirații, visuri. Ca atare este nevoie de o schimbare mai profundă pe toate planurile vieții și concomitent o mai mare apropiere a adolescenților de posibilitatea de decodificare a caracteristicilor sociale ce prezintă pericole majore pentru viitorul lui și al tuturor.

Luptând cu nenumărate situații, investigând și mai numeroase domenii, printre care poate că ar fi utile și programe de studiere în clasele liceale a dreptului constituțional și a celui penal (în punctele esențiale), dar și a marii culturi și literaturi mondiale cu resurse uriașe de construirea internă și înțelegerea lumii și vieții, ce vor produce structuri noi de condiții ale adolescenților. Astfel, aceștia ar putea lua în gestiune viața socială mai spălată de mizerie, înțelegând că luptele politice sunt prea adeseori încărcate de calomnii și portretizări murdare tulburând capacitățile de evaluare primară a omului bun și a omului rău, fără delimitarea cărora se va trăi încă un secol sub imaginea omului ambiguu ca model existențial și a agresivității ca armă fundamentală de implicație în viață. Nici un cod al bunelor maniere nu ar fi ignorat în sistemele de educație.

Există în generațiile de adolescenți din acest deceniu o anumită caracteristică ce ne face să sperăm, într-un fel, că este purificată deja într-un procent de 75%. Este marea dorință de a studia, de a se înscrie la facultăți cu tot felul de profiluri, este cu alte cuvinte o sete de cunoaștere foarte puternică. S-a acumulat la adolescenții ce au ajuns în zilele noastre alt moment de depășire a crizei de originalitate, o experiență de viață foarte complexă cu altfel de lupte de depășire a vechilor drumuri de viață în care se conturează valori mai diferențiate, aspirații mai clare, respectul valorilor și al inteligenței contribuante mai puternic, un vis în care mulți adolescenți se simt angajați și asta nu e deloc puțin... și mai există... foarte multe competiții... olimpiade, sportivi și sportive de excepție, tineri fascinați de activitatea cu computerele care încep să creeze alt ritm cunoașterii diferitelor secvențe de activități și se implică în marele progres în care ne încolonăm... deci există schița curată a omului bun...

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2598
Biblioteca Personală

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Fără îndoială, schimbările generale de la sfârșitul secolului al XX-lea au produs paginile de istorie pe care le consolidează în continuare omul și dezvoltarea umană; s-a conturat la acest sfârșit de mileniu o experiență complexă, încărcată de neliniști care persistă încă, dar și de interogații cu privire la generațiile tinere.

Psihologia a cunoscut și cunoaște restructurări, revizuiri de priorități privind unele probleme față de altele și, evident, noi ordini de priorități în obiectivele ei și în necesitățile ce se structurează din aceste puncte de vedere.

Obiectivele psihologiei de a cunoaște și de a înțelege cum se dezvoltă „obiectivul său" sau „omul secular" a devenit de mare necesitate, datorită faptului că schimbările generate de R.T.S. au transformat foarte mult dimensiunile vieții de fiecare zi și au generat o foarte mare solicitare adaptativă, mai ales a generațiilor noi care după o revoltă puternică agresivă, din acel final de decembrie 1989, au încercat treptat să înțeleagă și să ierte... în România.

După ce au trecut printr-o solicitare ce a amplificat procesele inegale de dezvoltare a personalității lor, adolescenții și tinerii au trecut dincolo de stridențele acuzatoare ale generațiilor mai vârstnice, obosite de drumul lor istoric; adolescenții au îmblânzit stridențele dezvoltării inegale, ale creșterii inegale dintre vis și realitate, rejectarea celor tăcuți și supuși și au văzut dincolo de toate faptul că ei, cei din generațiile ce i-au învățat să meargă, să știe să citească și să scrie, să socotească și să se plimbe prin povești au făurit totuși, pe tăcute și încărcați de neliniști, un univers plin de străluciri galactice conștienți că omul este încă „acel necunoscut" cum spunea A. CATTELL, iar adolescentul este și el încă „acel necunoscut" la care s-a referit J. ROUSSELET. Dar oricum Omul a devenit cel ce a creat universul uman, o replică a SA la universul natural cu care s-a confruntat și se confruntă de mii de ani, decodificându-l, disecându-l cu ardoare, dar iubindu-l și distrugându-l în același timp... ca mereu să-i dea o nouă identitate, după chipul și asemănarea lui... și a visurilor lui.

În acest context, adolescentul a fost nonconformistul stângaci și teribil într-o primă fază a ultimului deceniu al acestui veac și constructiv, creator, încărcat de forțe și energii uriașe prin care a modelat spețe noi de plante și de animale, universul bacteriilor și al virușilor, dar mai ales sateliți artificiali ai pământului, stații orbitale, avioane „nevăzute", computere și spațiul virtual din literatură, poezie, arte, rezămislit în forțele computerelor cu care se joacă fără de teamă. Acestea toate nu sunt produse ale adaptării la natură doar, ci produse ale adaptării la universul creat deja de om ca o galaxie a voinței și forțelor lui de „facere", ce trăiesc în replica de expansiune a inteligenței umane care prin adolescența se naște din nou, mai receptivă și mai puternică, mai liberă și mai plină de înțelegere și care-l învață de fapt pe adolescent să facă primii pași în galaxia sa.

Criza de adolescență este timpul intrării lui neliniștite, dincolo de universul sever determinist al mediului, creându-i starea de luminozitate a timpului care-l dezleagă de nenumăratele nebuloase ce se află pe traseele solare spre starea de interogații ale vieții ce făurește și refăurește, din praful și țărâna a mii de generații, adolescențe noi, care se nasc și trăiesc proptind sau clădind noi frontiere lumii, ce se alimentează din forțele visurilor și coșmarurilor ce se nasc și ele o dată cu adolescența. Pentru acest mesaj am simțit obligația de a rescrie „Criza de originalitate la adolescenți."

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BRÂNZEI, P., 1974, (red.) *Adolescență și adaptare,* Iași, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului.

BRÂNZEI, P., SCRIPCARU, GH., PIROZINSKI, T., 1970, *Comportamentul aberant în relațiile cu mediul,* Iași, Editura Junimea.

DANZINGER, K., 1976, *Interpersonal Communication,* N.Y. Toronto, Oxford, Sidney, Paris, Braumschweig Pergamint, Syrycuse University, International Library.

DEBESSE, M., 1930, *L'Adolescence est-elle une crise?* în „Enfance" 4—5.

DRAGOMIRESCU, V., 1976, *Psihosociologia comportamentului deviant,* București, E.D.P.

ERIKSON, E. H., *Identity and Life cycle,* Selected Paper. Ps. Issue Monographie, 1, 1963.

COSMOVICI, A., 1985, *Adolescentul și timpul său liber* (în colectiv.).

GOLU, M., 1993, *Dinamica personalității,* Editura Geneze, București.

GOLU, P., 1978, *Psihologia socială,* București, E.D.P.

GESEEL, A., I.L.G., F. L., BATES-AMES, 1959, *L'Adolescent de dix à seize ans,* (tr.) 1959, Paris, P.U.F.

HALL, E. T., 1959, *The Silent language,* N.Y. ed. Farvult.

MITROFAN, N., *Cuplul conjugal. Armonie și dezarmonie,* 1989, București, Editura Științifică.

MUNTEANU, ANCA, 1994, *Incursiune în creatologie,* Timișoara, Editura August.

GUILFORD, J. P., 1967, *The Nature of human Intelligence.,* N.Y. St. Louis, San Francisco, London, Sydney, Hill Book Comp.

OSTERIETH, P. A., 1966, *Faire des Adultes,* Bruxelles Ed. Charles Dessart.

MUREȘAN, P., 1980, *Învățarea socială,* București, Editura Albatros.

PAMFIL, E., OGODESCU, D., 1976, *Persoană și devenire,* București, Editura Științifică și Enciclopedică.

PAVELCU, V., *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității,* 1988, București, E.D.P.

PIAJET, J., (tr.) 1965, *Psihologia inteligenței,* București, Editura Științifică.

PIAJET, J., (tr.), 1980, *Judecata morală la copil,* București, E.D.P.

PRUNĂ, T., 1974, *Conștiința de sine la adolescent*, Iași, Centrul de Cercetări pentru Problemele Tineretului.
POPESCU-TEIUȘANU, I., 1943, (Ed. II), *Psihologia copilului și a adolescentului*, Craiova, Scrisul Românesc.
PRUNĂ, T., 1974, *Conștiința de sine la adolescent*, Iași, Centrul de cercetări pentru Problemele Tineretului.
RUDICĂ, T., 1979, *Eu și Celălalt*, Iași, Editura Junimea.
PUFAN, C., *Nonconformismul și devierile comportamentale la vârsta adolescenței*, „Revista de Psihologie", 6, 1975.
SALADE, D., *Contribuția familiei la educația moral-cetățenească a adolescenților*, „Revista de pedagogie", 7—8, 1967.
SALADE, D., *Succesul și semnificația sa pedagogică*, „Revista de Pedagogie", 4, 1968.
ȘCHIOPU, URSULA, 1979, *Criza de originalitate la adolescenți*, București, E.D.P.
ȘCHIOPU, URSULA, 1970, *Psihologia copilului* (cap. *Pubertatea și Adolescența*), București, E.D.P.
ȘCHIOPU, URSULA, VERZA, EMIL, 1989, 1994, 1997, *Psihologia vârstelor*, București, E.D.P.
ȘCHIOPU, URSULA, VERZA, EMIL, 1989, *Adolescență, Personalitate, Limbaj*, București, E.D.P.
TEODORESCU, STELA, 1976, *În lumea copilului; prieteni, colegi, cunoscuți*, București, E.D.P.
DEBESSE, M., 1937, *La crise de l'originalité juvenile*, Paris, P.U.F.
DEBESSE, M., 1972, *L'Adolescence*, Col. Que sais-je, Paris, P.U.F.
GESELL, A., I.L.G., F. L. BATES-AMES, LOUISE, 1972, (Ed. 10), *L'Adolescent de dix a seize ans*, Paris, P.U.F.
OESTERIETH, A., 1966, *Faire des adultes*, Bruxelles, Editeur Charles Dessart.
ROUSSELET, J., 1969, *Adolescentul, acest necunoscut*, București, Editura Politică.
ZISULESCU, ȘT., 1968, *Adolescența*, București, E.D.P.
ZISULESCU, ȘT., 1971, *Aptitudini și talente*, București, E.D.P.
SELYE, H., 1957, *Les stress of Life*, London Longman Green and Co.
TANNER, I., 1962. *Growth at adolescence*, 1962. Oxford Blackwet Sci., P.U.F.

CUPRINSUL

Cap. I. Crizele și conotațiile lor. Criza de dezvoltare și criza de originalitate 5

Cap. II. Câteva conotații istorice 8

Cap. III. Presiunea interogației „Cine sunt Eu?“ 14

Cap. IV. Traversarea neliniștită a perioadei adolescenței 19

Cap. V. Probleme legate de realitate și vis 26

Cap. VI. Debutul conștientizării identității de băiat sau fată 31

Cap. VII. Marea adolescență și nuanțarea ideii de fericire 41

Cap. VIII. Drumul spre noi frontiere ale vieții 48

Cap. IX. Misterioasa mașină a creierului și a activității lui complexe . . 56

Cap. X. A fost oare la început „Cuvântul“? 67

Cap. XI. Între succes—insucces și stres—anxietate 72

Cap. XII. Delincvența minoră 78

Cap. XIII. Printre efecte de reflux 86

Cap. XIV. Cine este vinovatul? 93

În loc de încheiere 99

Bibliografie selectivă 101

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2598
Biblioteca Personală

Tiparul executat sub cda 366/1997
la Imprimeria de Vest, R.A., Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105
România

ISBN 973-30-5381-3

Lei 7000